

Український науково-методичний центр
практичної психології і соціальної роботи
МОН і АПН України

В.Г. ПАНОК, В.Д. ОСТРОВА

**ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

(організаційно-методичні аспекти)

Методичний посібник

Київ
«Освіта України»
2010

УДК 159.9
ББК 88.8
П 33

*Рекомендовано до друку Радою Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи МОН і АПН України
(протокол № 6 від 27 серпня 2009 р.)*

*Рекомендовано до друку комісією з виховної роботи ВНЗ Науково-методичної ради МОН України
(протокол № 3 від 07.09.2009 р.)*

Панок В.Г., Острова В.Д. Психологічна служба вищого навчального закладу (організаційно-методичні аспекти). – К. : «Освіта України», 2010. – 230 с.

ISBN 978-966-188-115-9

ISBN 978-966-8391-12-5

Розвиток психологічної служби системи освіти обумовив і розвиток системи практичної психологічної допомоги студентам і викладачам вищих навчальних закладів. Створення психологічної служби у вищій школі пов'язано з багатьма питаннями організаційно-управлінського характеру.

На основі власного досвіду, та узагальнюючи вітчизняний і зарубіжний досвід, автори пропонують своє бачення змісту діяльності та організації психологічної служби вищого навчального закладу.

Для керівників, викладачів, студентів, аспірантів і практичних психологів вищих навчальних закладів.

ISBN 978-966-188-115-9

ISBN 978-966-8391-12-5

© В.Г. Панок, В.Д. Острова, 2010

© «Освіта України», 2010

© ТОВ «Видавництво Бурун Книга», 2010

ЗМІСТ

Передмова	
Розділ 1. Психологічні особливості студентського віку	
Розділ 2. Актуальні проблеми сучасної студентської молоді: потреба у психологічному супроводі	
Розділ 3. Організація та структура психологічної служби системи освіти	
Розділ 4. Діяльність психологічної служби ВНЗ I-II рівнів акредитації	
Розділ 5. Психологічна служба вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації	
Додатки:	
Закон України ПРО ОСВІТУ (м. Київ, 23 травня 1991 р. № 1060-XII із змінами і доповненнями)	
Положення про психологічну службу системи освіти України	
Лист МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ №1/9-352 від 27.08.2000 р. щодо планування діяльності, ведення документації і звітності усіх ланок психологічної служби системи освіти України	
ПОЛОЖЕННЯ про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти	
НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ № 330 від 20 квітня 2001 Про затвердження Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України	
ЕТИЧНИЙ КОДЕКС ПСИХОЛОГА	
Показники Психологічної служби системи освіти України. Розвиток психологічної служби системи освіти України за підсумками 2007-2008 навчального року	
Динаміка чисельності фахівців психологічної служби системи освіти України	
Розвиток психологічної служби системи освіти України за посадами фахівців	
Розвиток психологічної служби системи освіти України в регіонах	
Забезпечення фахівцями психологічної служби відповідно до нормативів чисельності по регіонах на кінець 2007-2008 н.р.	
Освітній рівень фахівців психологічної служби	
Анкета «Актуальні проблеми сучасної студентської молоді: потреба у психологічному супроводі»	

ПЕРЕДМОВА

Студентами вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації у нашій країні є молоді люди віком від 17 до 25 років. Цей віковий період характеризується багатьма дослідниками як особливий період життя. Фактично у ці роки відбувається завершення фізичного дозрівання і організм набуває своїх найкращих фізичних кондицій. Саме на цей час відзначаються найвищі досягнення у спорті як на рівні популяції, так і на рівні окремої особи.

Соціальна ситуація розвитку студентів характеризується у першу чергу зміною статусу молодої особи. Відбувається перехід від залежності до відносної або повної самостійності. Багато хто починає працювати і оволодіває основами професії. Особи даного віку набувають право обирати і бути обраними у ради різних рівнів. Тобто у цьому віці настає повна соціальна і правова відповідальність. Головне, що молода особа самостійно планує своє майбутнє. Багато хто з молодих людей одружується і створюють свої власні сім'ї, народжують дітей.

Як бачимо, у юнацькому віці відбуваються глибокі, кардинальні зміни в розвитку особистості, що у свою чергу породжує велику кількість психологічних проблем.

Часто молода людина, стикаючись із багатьма життєвими проблемами, залишається з ними віч на віч не маючи достатнього досвіду у їх розв'язанні. Звідси – велика кількість неадекватних реакцій на життєві ускладнення, непродуктивні способи розв'язання конфліктів, девіантна поведінка, правопорушення, виникнення

різного роду залежностей і т.п.

З огляду на сказане можна констатувати, що юнацький вік – це вік коли людина у найбільшій мірі потребує психологічної допомоги і підтримки.

Аналізуючи соціальну ситуацію розвитку студентства, вікові особливості та специфіку спілкування можна виокремити ряд типових проблем.

Проблеми адаптації до нових життєвих умов і обставин, набуття нового соціального статусу. До цієї категорії проблем слід віднести: психологічні і соціальні проблеми адаптації до навчання у ВНЗ. Тут і переїзд в інше місто, необхідність самому організувати побут, необхідність пристосовуватись до нового колективу, правил внутрішнього розпорядку, нових викладачів та адміністрації (декан, методисти), нових вимог до навчання і відпочинку. У подальшому – зміна статусу у закладі освіти, - позиція старшокурсника, студентського лідера і т. ін. І, нарешті, проблеми адаптації до самостійного професійного і суспільного життя після закінчення ВНЗ.

Проблеми професійного становлення. Це коло проблем пов'язане з набуттям професії у процесі навчання. Відомо, що процес навчання, професійного становлення не є поступовим, у ньому відмічаються кризи, різкі й помітні зміни. За нашими дослідженнями у студентів приблизно на 3 – 4 курсі відбувається помітна переоцінка бачення себе і своєї майбутньої професії. Багато хто прагне кардинально змінити спеціальність, багато хто працює в іншій сфері. Таким чином, погляд на майбутню професію стає більш прагматичним.

Проблеми *міжособистісного спілкування*. Ці проблеми є типовими для молоді та доволі повно описані у спеціальних дослідженнях.

Сімейні проблеми. По-перше, - це необхідність жити окремо від батьків, братів і сестер. По-друге, це – власна сім'я, завершений або незавершений матріманіальний цикл (залицання, одруження, народження дитини, необхідність вирішення проблем із житлом, фінансові проблеми).

З іншої сторони, ряд дослідників відмічає невисокий рівень психологічної компетентності педагогічних працівників вищої школи – викладачів, керівників, кураторів студентських груп. У першу чергу це стосується представників технічних і природничих спеціальностей. Хоча існують проблеми й у представників гуманітарних наук. Отже взаємодія “студент – викладач” у багатьох випадках породжує різноманітні конфлікти і непорозуміння.

Ідея створення системи надання кваліфікованої психологічної і соціальної допомоги студентам простежується у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів. Загальні підходи до створення психологічної служби у системі вищої освіти були сформульовані у роботах О.Ф. Бондаренка, Л.В. Долинської, П.В. Лушина, С.Д. Максименка, Н.І. Пов'якель, О.Я. Чебикіна, Н.В. Чепелевої, Ю.М. Швалба, Т.С. Яценко та ін.

Урахування специфіки вищих навчальних закладів міністерства внутрішніх справ відображено у науковій і практичній діяльності В.І. Барка, Ю.Б. Ірхіна, В.М. Синьова, О.П. Северова, О.В. Шаповалова, В.С. Медведєва, С.І. Яковенка та ін.

Усі зазначені дослідники констатують, що психологічна служба включає фахівців, що надають практичну соціальну і психологічну допомогу особистості. Основою для роботи психолога є методологія і методи практичної психології. Звідси – специфічні підходи до виконання професійної діяльності.

В організації діяльності практичного психолога, його змістовній спрямованості можна виокремити два основні підходи – клієнтський і розвивальний.

Перший підхід, він, доречі і був історично першим, полягає у тому, що практичний психолог, образно кажучи, чекає доки клієнт звернеться до нього по допомогу. Іншими словами – психолог займає пасивну, вичікувальну позицію. У цьому є свій сенс, оскільки ряд психологів вважає, що терапія (психологічна допомога) буде більш ефективною у тому випадку, коли клієнт усвідомить свою проблематику, коли ця проблематика набуде вагомості суб'єктивної начущості.

Другий підхід, розвивальний (проектний), базується на розумінні психологом внутрішнього життя особистості, стадій її розвитку, особливостей соціальної ситуації і соціальної взаємодії та прогнозуванні виникнення відповідної особистісної проблематики. Цей підхід можливо реалізувати тільки коли психолог працює з усталеним колективом і добре знає кожного з його учасників.

Порівнюючи зазначені підходи маємо відзначити, що кожен з них має свої переваги і свою цінність для психолога. Разом з тим, перший – є більш традиційним і відповідає умовам створення і розгортання діяльності психологічної служби у конкретному закладі

освіти.

Як уже наголошувалось, психологічна служба є однією з форм здійснення психологічної практики з метою надання допомоги особистості і групі у складних життєвих обставинах. Зазначимо також, що практична психологія має принципи, що спираються на принципи наукової психології та має свої власні, специфічні. Ця специфіка обумовлена специфікою професійної діяльності психолога – психологічної практики.

Першим з-поміж цих, специфічних, принципів ми б назвали принцип гуманізму, гуманістичного ставлення до особистості клієнта. Цей принцип у практичній психології має не абстрактно-теоретичний, а практичний смисл, оскільки від його дотримання або недотримання залежить успіх (або неуспіх) діагностичної та корекційно-розвивальної діяльності психолога.

Принцип гуманізму акцентує увагу на психологічній домірності (співмірності) форм і методів роботи психолога з клієнтом його індивідуально-психологічним особливостям. Іншими словами – психолог має застосовувати такі форми і методи роботи з клієнтом, які відповідають його природі. Більш того, ці методи роботи мають відповідати потенціям розвитку клієнта, підносячи його особистість, наснажуючи для подальшого саморозвитку і самовдосконалення.

Гуманістична спрямованість практичної психології реалізується в етичних кодексах психолога, у тому числі й в Етичному кодексі психолога, що був прийнятий на 2 з'їзді Товариства психологів України. Етичні кодекси по суті справи є конкретизацією принципу гуманізму до конкретних умов професійної діяльності.

Принцип індивідуалізації або індивідуального підходу. На нашу думку практична психологія має базуватися саме на розумінні кожної людини не тільки як особистості, про що наголошують ряд дослідників, а саме на індивідуальності в розумінні цієї категорії Б.Г. Ананьєвим, Л.М. Собчик, В.С. Мерліним.

Зазначимо, що Б.Г. Ананьєв розумів індивідуальність як вищий щабель розвитку особистості, як розвиток унікальних, притаманних тільки конкретній особистості, рис, якостей, ознак. Якщо особистість може бути типологізованою, тобто мати риси, що притаманні багатьом іншим, – Г.Ю. Айзенк, Кеттел та ін., то індивідуальність – це неповторність і тому принципово не може бути типологізованою. Індивідуальність можна тільки описати. Ось чому нечисельна кількість дослідників індивідуальності говорячи про предмет свого дослідження застосовує такі поняття як “компенсації”, “індивідуальні стратегії пристосування або індивідуальні стратегії поведінки”, “самовиховання”, індивідуальний стиль діяльності” і т.п.

Основною метою діяльності психологічної служби ВНЗ є підвищення ефективності навчально-виховного процесу засобами практичної психології і соціальної педагогіки та, одночасно, захист психічного здоров'я всіх його учасників – студентів, викладачів та співробітників. Діяльність психологічної служби вищого навчального закладу має відбуватися в руслі основної мети навчально-виховної діяльності закладу освіти, сприяти досягненню його кінцевих цілей – формування особистості та професійних якостей спеціаліста, підготовка до самостійного свідомого професійного, соціального та особистого життя.

Це означає, що психологічна служба має забезпечити формування, разом з викладачами і вихователями, професійно-, соціально- та особистісно компетентну особистість.

Необхідність створення психологічної служби у ВНЗ обумовлено, з однієї сторони – гуманізацією навчально-виховного процесу та переходу на європейські стандарти навчання, з іншої – значною кількістю життєвих і психологічних проблем сучасної студентської молоді.

Створення психологічної служби ВНЗ має глибокі теоретичні корені. Воно підготовлено роботами ряду вітчизняних і зарубіжних дослідників. Зокрема ідеями гуманістичної психології, психології навчально-виховного процесу у вищій школі, вікової, соціальної і практичної психології.

Діяльність психологічної служби у ВНЗ має базуватися на основі психологічного забезпечення ефективності навчально-виховного процесу і, одночасно, необхідністю захисту психічного здоров'я студентів, викладачів, батьків, вихователів.

Організація психологічної служби у вищій школі має забезпечити наступність і безперервність надання соціально-психологічних послуг молоді від дошкільних навчальних закладів до інститутів і університетів.

Однією з важливих умов діяльності психологічної служби ВНЗ є активна участь студентів, зокрема – студентів-психологів і соціальних педагогів, застосування принципу “рівний – рівному”.

Названі підходи були покладені в основу розробки даного методичного посібника у якому автори виклали своє бачення проблем

та шляхів їх розв'язання.

Ближчим часом Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи розпочне всеукраїнський експеримент зі створення та апробації на практиці різних моделей організації психологічної служби у ряді ВНЗ України.

Сподіваємось, що ця книжка допоможе професіоналам у створенні психологічної служби вищих навчальних закладів.

Відгуки про цей посібник можна надсилати за адресою:
UCAP@ukr.net

В.Г. Панок

РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ.

Студент (від латинського *studens*, - той, що старанно працює, займається) - учень вищого, в деяких країнах і середнього навчального закладу.

У Древньому Римі і в Середньовіччя студентами називалися будь-які особи, зайняті процесом пізнання. У XII столітті з організацією університетів термін став уживатися для позначення осіб, які як викладають, так і навчаються в них, а після введення вчених звань для викладачів (магістр, професор і ін.) - для позначення осіб, які лише вчаться.

У ранній період Нового часу з'явилося позначення *studiosus* ((лат.) «той, що цікавиться»). Трохи пізніше з'явилося слово *studente* (дієприкметник теперішнього часу), яке і по цей час позначає у російській і українській мовах учня вищих навчальних закладів [3].

За законом України "Про вищу освіту": студент (слухач) - особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу і навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів [8].

Студентство - учні вищих навчальних закладів. Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що при відсутності єдиної думки щодо повного визначення поняття «студентство», більшість дослідників виокремлюють наступні критерії, за якими розглядають студентську молодь як окрему соціально-демографічну групу:

- об'єктивність існування;
- певна чисельність;
- статева структура;
- вікова структура;
- територіальний розподіл;
- суспільне положення;
- соціальні функції;
- соціальна роль і соціальний статус;
- особлива фаза (стадія) соціалізації (студентські роки);
- цілісність і самостійність по відношенню до інших соціальних груп;
- особливі умови життя, праці та побуту;
- соціально-психологічні особливості;
- системи цінностей.

При наявності відмінностей як у соціальному походженні, так і у матеріальних можливостях, студентство є пов'язаним навчанням як видом спільної діяльності і утворює в цьому сенсі певну соціально-професійну групу. Навчальна діяльність у поєднанні з територіальним згуртуванням породжує в студентства певну спільність інтересів, групову самосвідомість, специфічну субкультуру і спосіб життя, що доповнюється і посилюється віковою однорідністю, якої не мають інші соціально-професійні групи. Об'єктивації і закріпленню соціально-психологічної спільності студентства сприяє діяльність цілого ряду політичних, культурно-просвітницьких, спортивних і побутових студентських організацій.

Студентство не займає самостійного місця у системі виробництва - студентський статус є тимчасовим. Суспільний стан студентства і його специфічні проблеми визначаються характером суспільного устрою і конкретизуються залежно від рівня соціально-економічного і культурного розвитку країни, включаючи і національні особливості системи вищої освіти.

Вважається [16], що студентів, порівняно з іншими групами молоді цього віку, відрізняють такі риси:

- вищий освітній рівень;
- велике прагнення до знань;
- висока соціальна активність;
- досить гармонійне поєднання інтелектуальної і соціальної зрілості.

Студентському віку властиві також і наступні протиріччя [20]:

- Соціально-психологічні - протиріччя між розквітом інтелектуальних і фізичних сил студента і жорстким лімітом часу та економічних можливостей для задоволення потреб, що постійно зростають.

- Дидактичні - між прагненням до самостійності у відборі знань і досить жорсткими формами і методами підготовки фахівця певного профілю.

- Інформаційні - між величезною кількістю інформації, яка поступає через різні канали і розширює знання студентів, і відсутністю достатнього часу на її інтелектуальну переробку.

У наш час студентський період життя людини відносять до різних вікових періодів - пізньої юності, молодості або ранньої

дорослості - у залежності від критеріїв вікової періодизації, яких дотримується автор.

Щодо визначення вікових показників студентства: індивідуальні показники можуть варіювати дуже широко (від 14 до 82 років), але при цьому можна виокремити стандартний (17-22 роки) та нестандартний (студенти молодшого або старшого віку) періоди студентського віку [16].

В Україні відповідно до законодавства існує можливість при наявності середньої освіти здобувати вищу освіту протягом життя, але найчастіше навчання у вищому навчальному закладі припадає на віковий період 17-24 роки, який далі називатиметься студентським віком.

Більшість дослідників розглядає процес психічного розвитку як динамічний процес якісних і кількісних змін, у ході якого виникають нові психічні новоутворення на основі і за допомогою диференціації вже існуючих структур. У концепції "необмеженого розвитку" (Б.Г.Ананьєв [1], Л.І.Анциферова [2], І.С. Кон [9] та ін.), розвиток являє собою еволюційно-інволюційний поступальний рух, який не припиняється до кінця життя людини. Таким чином, якщо психічний розвиток триває протягом усього її життя і його показниками є психічні новоутворення та особливості, специфічні для кожного вікового періоду (що знайшло відбиття в численних періодизаціях дитячого розвитку), то студентському віку як соціально-психологічній віковій категорії, що характеризується інтенсивним розвитком усієї структури особистості, також властиві певні психічні новоутворення і психічні особливості.

У контексті теорії багатовимірного розвитку особистості В.Ф. Моргуном розроблена нова схема періодизації вікового розвитку, яка базується на п'яти інваріантах структури особистості: не відмовляючись від класичних критеріїв періодизації, автор опосередковує їх через структуру особистості. Соціальні ситуації розвитку і провідні діяльності розглядаються автором як змістовні спрямованості діяльності особистості: усе життя людини розподіляється на три основні періоди, а у межах трьох основних періодів виділено дев'ять вікових етапів періодизації багатовимірного розвитку особистості [13; С.136].

За періодизацією, розробленою В.Ф. Моргуном, вступ до ВНЗ і навчання відповідають двом віковим етапам: юності і молодості.

Віковий етап періодизації	Вік	Стадія (за рівнями і формами діяльності)	Період (за орієнтаціями, переживаннями і змістовними спрямованостями)	Криза
Юність	14-18	Відтворення (у руховій, наочній і мовленнєво-розумовій фазах)	Спілкування (з оптимістичною орієнтацією на майбутнє)	Криза юності (кохання; професія) 17-21 рік
Молодість	19-30	Творчість (у руховій, наочній і мовленнєво-розумовій фазах)	Спілкування (з оптимістичною орієнтацією на майбутнє)	

Студент, як людина певного віку і як особистість, може характеризуватися з трьох сторін [4; С.245]:

1) з психологічної, яка представляє собою єдність психологічних процесів, станів та властивостей особистості. Головне в психологічній стороні – психічні властивості (спрямованість, темперамент, характер, здібності), від яких залежить перебіг психічних процесів, виникнення психічних станів, прояв психічних

утворень.

2) з соціальної, в яких втілюються суспільні відношення, якості, що породжуються приналежністю студента до певної соціальної групи, національності і т.д.

3) з біологічної, яка включає тип вищої нервової діяльності, побудову аналізаторів, безумовні рефлекси, інстинкти, фізичну силу, будову тіла, риси обличчя, колір шкіри, очей, зріст і т.д. Ця сторона в основному є визначеною спадковістю та вродженими задатками, але у відомих межах змінюється під впливом умов життя.

Вивчення цих сторін розкриває якості та можливості студента, його вікові особливості та особистісні якості. [4;С.245]:

Загально визнаним і підтвердженим багатьма дослідженнями є той факт, що саме у віці 20-25 років психофізіологічні функції (кольорова чуттєвість, гострота зору, сенсомоторні реакції, м'язова сила, фізична витривалість) сягають оптимуму свого розвитку.

Серед нейрофізіологічних особливостей, які пов'язані з розвитком центральної нервової системи студента, найважливішими є такі [16; С.50-51]:

- найменший латентний період реакцій на будь-який зовнішній вплив подразника (у т.ч. і словесний сигнал), тобто найшвидше реагування на нього;
- оптимум абсолютної та розпізнавальної чутливості всіх аналізаторів;
- найбільша пластичність кори головного мозку та висока гнучкість в утворенні складних психомоторних та інших навичок;
- найбільший обсяг оперативної пам'яті зорової і слухової

модальності;

- високі показники уваги;

• оптимум розвитку інтелектуальних функцій припадає на 18-20 років;

• найвища швидкість розв'язання вербально-логічних завдань (комплексний характер мислених операцій при високому рівні інтеграції різних видів мислення, гнучкого переходу від образного до логічного та навпаки);

• інтенсивний розвиток усіх видів почуттів, підвищена емоційна чутливість (подразливість) до різних обставин навколишнього життя.

Необхідно зауважити, що, при усіх вище перерахованих особливостях фізичного і психофізіологічного розвитку, психічне навантаження, пов'язане як безпосередньо з обсягом і складністю учбового матеріалу, якій необхідно опрацювати, так із всіма соціальними умовами життєдіяльності студентів, є досить важким.

Фінським дослідником С. Саарі [19] було проведене дослідження змін психічного здоров'я студентів (яке обумовлене стресовими зовнішніми факторами) за період навчання на перших трьох курсах. В якості стресових були обрані зміни життя в період студентських років, пов'язані з необхідністю облаштування майбутнього. В якості гіпотези було висунуто припущення про зв'язок самооцінки з характером реакції на стресові фактори, тобто, про опосередкованість стресових факторів внутрішньособистісними. Отримані емпіричні данні підтвердили висунуту гіпотезу: самооцінка відіграє опосередковуючу роль у відбитті життєвих змін через посилення почуття компетентності, з одного боку, і через посилення

переживання стресу – з іншого.

За даними досліджень [7;12], проведених серед студентів молодших і старших курсів, їх психічні стани відрізняються наявністю збудження у першокурсників на відміну від старшокурсників. У студентів із загальним високим рівнем негативних емоційних переживань, як правило, спостерігається низький (нижче нормативного) рівень мотивації досягнення успіху в учбовій діяльності, що свідчить про наявність негативного емоційного фону – очікування неуспіху. Оскільки психічні стани впливають на узгоджену діяльність психічних процесів (сприйняття, уваги, мислення, пам'яті), позитивні адаптаційні зміни на старших курсах і, відповідно, вплив позитивних спонукальних переживань, призводять до підвищення загальної успішності студентів-старшокурсників, у свою чергу, підтримуючи очікування успіху у навчанні. Представлені дані свідчать про те, що саме психічні стани є провідним компонентом перебудови психічної діяльності студентів, визначають напрямок і характер адаптаційних змін, а також формування індивідуальності.

Різким злам багатолітнього звичного робочого стереотипу (організація учбової діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах і організація учбової діяльності у вищих навчальних закладах мають суттєві відмінності), основу якого складає відкрите І. П. Павловим психофізіологічне явище - динамічний стереотип, інколи приводить до нервових зривів і стресових реакцій. З цієї причини період адаптації, пов'язаний зі зміною старих стереотипів, може на перших порах зумовити і порівняно низьку успішність, і труднощі у спілкуванні. У

одних студентів вироблення нового стереотипу відбувається стрибкоподібно, в інших - рівно. Поза сумнівом, особливості цієї перебудови пов'язані з характеристиками типа вищої нервової діяльності, проте соціальні чинники мають тут вирішальне значення. Знання індивідуальних особливостей студента, на основі яких будується система включення його в новий вид діяльності і нове коло спілкування, дає можливість уникнути дезадаптаційного синдрому, зробити процес адаптації рівним і психологічно комфортним [4].

У студентському віці може зберігатися гетерохронність розвитку, згідно якій розвиток різних аспектів особистості здійснюється незалежно. Б.Г. Ананьєв підкреслював відсутність збігу у часі досягнення зрілості людини як індивіда (фізична зрілість), як особистості (громадянська зрілість), як суб'єкта пізнання і праці (розумова зрілість і працездатність) [1]. У період молодості відбувається вирівнювання темпів розвитку окремих сторін особистості. Разом з тим у залежності з життєвою позицією, стилем життя певний напрямок розвитку переважатиме [6].

Саме у студентському віці формується склад мислення, який характеризує майбутню професійну спрямованість особистості. Н.І. Пов'якель розглядає професійне мислення, з одного боку, як вищий рівень професійного розвитку мислення, і саме в цьому контексті воно тісно пов'язане з професійною ментальністю та професійною самосвідомістю. З іншого боку, поняття "професійне мислення" означає специфічне фахове мислення, що розглядається з точки зору специфіки фаху, фахово-професійної діяльності, класів та специфіки фахових завдань, технологій їх вирішення [15].

У порівнянні з підлітковим і раннім юнацьким віком у віці 18-21 року рівень вербально-логічного мислення є значно вищим за рівень образного і практичного мислення. Основна функція мислення зводиться до переробки і перетворення отриманої інформації, що здійснюється у три етапи. На першому етапі відбувається накопичення інформації, матеріал переводиться в довготривалу пам'ять і починається його первинна розумова обробка. На другому етапі відбувається перетворення матеріалу на понятійному рівні за допомогою абстрагування і узагальнення. Третій етап перетворення відбувається на рівні творчого мислення, для якого є характерним висунення гіпотез. В результаті виникає рухливість і гнучкість взаємозв'язків образних, логічних і дієвих компонентів мислення [14].

Дослідники відмічають наявність відмінностей у розвитку мислення студентів як у віковому, так і в статевому аспектах. У студентів старших курсів порівняно з молодшими відбувається підвищення рівня розвитку наступних характеристик мислення: у дівчат - теоретичного і практичного мислення, логічного мислення, комбінаторних здібностей, образної гнучкості, операцій порівняння, узагальнення і абстракції; загальній гнучкості мислення, оригінальності асоціацій; здатності будувати професійні плани, показників володіння професійним категоріальним апаратом; у хлопців – теоретичного і практичного мислення, комбінаторних здібностей, операцій узагальнення, показників володіння професійним категоріальним апаратом, загального інтелектуального розвитку [5].

До найважливіших складових навчального процесу разом з пізнавальними здібностями традиційно відносять мотиваційну сферу.

Цей особистісний чинник має велике значення при навчанні в школі, але він стає ще більш значущим при навчанні у ВНЗ, коли і результат, і процес засвоєння знань значною мірою залежать від міри особистої причетності і зацікавленості.

Серед мотивів навчання виокремлюють онтогенетично більш ранні зовнішні соціальні мотиви (наприклад, здобуття високих відміток, які розглядаються як джерело заохочень і емоційного благополуччя, високої самооцінки і високого соціального статусу). Вважається, що інші мотиви, що пов'язані з почуттям обов'язку, відповідальністю, усвідомленням необхідності здобуття освіти в певній професійній сфері, формуються пізніше.

В актуалізації мотивів самовдосконалення і саморозвитку, що пов'язані із задоволенням від здобуття нових знань, є істотні як вікові, так і індивідуальні відмінності. Вікові зміни в структурі мотиваційної сфери студентів під час навчання у ВНЗ відбуваються у напрямку зростання частки професійно значущих, пізнавальних мотивів. Експериментальним шляхом встановлено [10], що «сильні» студенти мають потребу в освоєнні знань на високому рівні та орієнтовані на здобуття міцних професійних знань і практичних умінь. Учбові ж мотиви «слабких» студентів в основному є зовнішніми, мають ситуативний характер, наприклад: бажання уникнути осуду і покарання за погане навчання, не відстати від однолітків тощо.

Розгляд мотивації навчання студентів у динамічному ракурсі виявляє певні особливості зазначеного процесу. Результати дослідження, проведеного серед українських студентів [21], свідчить, що на першому курсі яскраво виражене штучне цілепокладання у

поєднанні з високими показниками життєвих цілей та позитивним ставленням до майбутнього, яке оцінюється студентами як недостатньо визначене, але хороше й світле, а життєвими цілями є щастя, успіх, робота та гроші. Для цієї групи студентів характерним є позитивне ставлення до колег та викладачів, неприйняття критики, готовність обрати іншу роль і помірний пошук позитивних стимулів. На другому курсі також відзначається штучне цілепокладання, але у поєднанні із спрощенням поведінки й активним пошуком позитивних стимулів. Майбутнє оцінюється менш позитивно: як прекрасне, вдале, щасливе, проте іноді туманне і невизначене, життєвими цілями при цьому є щастя, незалежність, слава, визнання і влада. Ставлення до колег і викладачів менш позитивне. На старших курсах показники штучного цілепокладання суттєво знижуються, відбувається активний пошук позитивних стимулів, ставлення до колег і викладачів стає менш позитивним і при цьому зростає необхідність та цінність дружби. Майбутнє характеризується як визначене, стабільне, хороше та цікаве. Життєвими цілями є власна значущість, визнання, бути корисним людям та матеріальний добробут [21].

У студентському віці в порівнянні з попередніми віковими періодами емоційні реакції та способи вираження емоційних станів стають більш і диференційованими, підвищується рівень самоконтролю і саморегуляції, настрої стають значно стійкішими і більш усвідомленими. Відбувається розширення кола емоційно забарвлених особистісно-значущих стосунків, розвиваються так звані вищі почуття. Засвоєння певної системи етичних норм і принципів втілюється у складній гаммі моральних почуттів - здатності до

співпереживання, почуття обов'язку перед оточуючими людьми, потребі в любові і дружбі, моральних і політичних почуттях, почуттях товаришкості і солідарності. Розширюється сфера естетичних відчуттів, які виокремлюються з інших переживань і знаходять специфічні способи вираження і задоволення. Особливо можна підкреслити розвиток тісно пов'язаного із зростанням інтелекту почуття гумору та іронії.

Як зазначає Л.Г.Подольак, студентський вік – надзвичайно важливий період становлення «Я»-концепції як ядра особистості. «Я»-концепція майбутнього фахівця – складна, динамічна система уявлень студента про себе як особистість і суб'єкта навчально-професійної діяльності, що включає в себе:

1. «Образ-Я», що розкриває неповторність самосприйняття через фіксацію студентом певної соціально-рольової позиції та настанов щодо себе.

2. Емоційно-ціннісне ставлення до себе, що визначається самооцінкою професійних якостей і особистісних властивостей, рівнем самоприйняття і самоповаги.

3. Поведінкова складова як самопрезентація – певні дії (внутрішні і практичні), які породжені уявленнями про себе та самоставленням [16; С.53].

В процесі дослідження вікової динаміки особливостей самоставлення студентів було виявлено, що у віці 17-18 років самоставлення є ще не досить визначеним, розпливчастим, відсутня синхронність у розвитку емоційно-ціннісного відношення. У цей період наявний амбівалентний характер ставлення до себе, але при

цьому воно стає більш узагальненим, змінюються критерії, підстави для оцінки себе. Вік 19-20 років є критичним або навіть періодом власне виникнення самоствавлення у всій його цілісності. У віці 21-22 років спостерігається стабілізація самоствавлення і виникнення такої його якості, як стійкість [17].

Соціальна ситуація розвитку у студентському віці є специфічною: при зростанні фізичних, психофізіологічних, інтелектуальних можливостей студентів, розвиткові і ускладненні всієї структури особистості, завдання цього вікового періоду є складними, і їх вирішення у великій мірі визначає як подальший розвиток особистості, так і її життєвий шлях.

Б.Г. Ананьєв підкреслював, що студентський вік є сенситивним періодом для розвитку основних соціогенних потенцій людини як особистості:

- формування професійних, світоглядних і громадянських якостей майбутнього фахівця;
- розвиток професійних здібностей і сходження до вершин творчості як передумова подальшої самостійної професійної творчості;
- центральний період становлення інтелекту і стабілізації рис характеру;
- перетворення мотивації та всієї системи ціннісних орієнтацій;
- інтенсивне формування соціальних цінностей у зв'язку з професіоналізацією [1].

У студентські роки має завершитися вирішення задач розвитку

юнацького віку. Р.Хевігуерст виокремлює вісім основних задач юності:

“1. Прийняття своєї зовнішності і свого тіла.

2. Засвоєння чоловічої або жіночої ролі.

3. Встановлення нових і більш зрілих стосунків із ровесниками обох статей.

4. Завоювання емоційної незалежності від батьків і інших дорослих.

5. Підготовка до майбутньої професійної кар’єри.

6. Підготовка до шлюбу і сімейного життя: набуття знань і соціальної готовності, необхідних для виконання задач, пов’язаних із партнерством і сім’єю.

7. Формування соціально-відповідальної поведінки: мова йде про підготовку до участі у діяльності на користь суспільству і засвоєння політичної та суспільної відповідальності громадянина.

8. Побудова системи цінностей і етичної свідомості як орієнтирів власної поведінки: критичний аналіз цінностей навколишнього середовища має привести до формування самостійної “інтерналізованої” структури цінностей як керівництва до дії” [6].

С. Саарі визначає основні задачі всього студентського віку як: “формування реалістичної й диференційованої перспективи на майбутнє, заснованої на оцінці власних здібностей і схильностей, формування ієрархічної структури мотивів і розвиток стабільності власного “Я”. Успішне вирішення цих задач виявляється у діяльності й поведінці у вигляді усвідомленості мети, посиленні самоконтролю і поглиблені людських стосунків” [19; С.60].

Вирішення задач психічного і соціального розвитку у студентському віці відбувається через подолання кризових ситуацій.

Ознаками кризи у студентському віці можуть бути [16]: сильна фрустрація, виникнення сильного переживання незадоволеної потреби; загострення рольових конфліктів «студент-викладач», «студент-студент»; ціннісно-сміслова невизначеність, неструктурованість особистості; інфантильність (безвідповідальність і прояви асоціальної поведінки).

При вступі до ВНЗ і на початку навчання студенти переживають нормативну кризу, яка долається в період адаптації до навчання.

Найбільш типовими кризовими ситуаціями студентського віку є такі:

Криза професійного вибору. Ця криза зумовлена тим, що вибір професії часто відбувається вже після вступу до вищої школи. Виникає дисонанс між несвідомо обраною професією і необхідністю отримання вищої освіти, навіть з іншої спеціальності. Амбівалентність таких тенденцій (або піти з ВНЗ за власним вибором, або продовжувати навчання для збереження соціально-культурного статусу) нерідко призводить до розвитку у студентів багатьох особистісних проблем і психосоматичних розладів. Наприкінці третього курсу загалом вирішується питання професійного самовизначення, але далеко не всі випускники пов'язують своє професійне майбутнє з отриманою спеціальністю.

Криза залежності від батьківської сім'ї. З одного боку, молоді люди можуть жити окремо від батьківської сім'ї, мати виражену тенденцію до самостійності, проявляти особистісну зрілість, а з

іншого – емоційно-особистісна і побутова (особливо матеріальна) залежність від батьків.

Криза інтимно-сексуальних стосунків. Студентський вік відзначається посиленням сексуального потягу. Зростає потреба в інтимно-особистісних стосунках із психологічно-духовно близькою людиною (друг, коханий). Водночас створення власної сім'ї блокуване матеріальною залежністю від батьків, житловою невлаштованістю, а позашлюбні стосунки загалом є соціально несхвальними і можуть супроводжуватися внутрішньо особистісною конфліктністю (напруженістю).

Кризові ситуації в навчально-професійній діяльності. Факторами, що провокують кризові ситуації у студентів, є деякі психотравмуючі особливості організації навчального процесу у вищій школі.

На старших курсах може виникати *криза, пов'язана з побудовою планів на майбутнє.*

Кризовою також може бути *ситуація працевлаштування після закінчення вищого навчального закладу* [16].

У сучасній соціальній дійсності можна відмітити такі тенденції: по-перше, це поява нового розподілу на ринку праці - на дипломованих і кваліфікованих працівників. Традиційний взаємозв'язок соціального статусу й рівня диплому нерідко розпадається. Працедавці надають перевагу кваліфікації, і цілком можна припустити, що залежність заробітної плати від диплому в майбутньому буде зменшуватися. Сучасні темпи розвитку виробництва й терміни підготовки кадрів настільки не відповідають

один одному, що більшість випускників коледжів, університетів при найманні на роботу змушені проходити перепідготовку. Тобто вартість підготовки фахівця значно збільшується. Гнучкі технології і створені на їх базі виробництва розвиваються дуже швидко, тому процес перекваліфікації стає майже нескінченним.

По-друге, якщо раніше виробнича сфера і економіка на невідповідність між результатами освіти й попитом на ринку праці реагували безробіттям, то тепер до неї додалася ще одна проблема - при величезній кількості непрацевлаштованих (аплікантів) наявність нестачі кадрів необхідної кваліфікації (висококваліфікованих фахівців) і необхідності їхньої підготовки.

Зазначені тенденції значно ускладнюють соціально-психологічну адаптацію молоді [11].

До новоутворень юності І.С.Кон відносить розвиток самостійного логічного мислення, образної пам'яті, індивідуального стилю розумової діяльності, інтерес до наукового пошуку. Найважливішим новоутворенням цього періоду є розвиток самопізнання, а виникнення установки по відношенню до самого себе. Вона містить пізнавальний елемент (відкриття свого «Я»), понятійний елемент (уявлення про свою індивідуальність, якості і сутність) і оцінно-вольовий елемент (самооцінка, самоповага). Розвиток рефлексії, тобто самопізнання у вигляді роздумів над власними переживаннями, відчуттями і думками обумовлює критичну переоцінку цінностей, які склалися раніше, і сенсу життя – можливо, їх зміна і подальший розвиток. Сенс життя – це найважливіше новоутворення юності. І.С.Кон відзначає, що саме в цей період проблема сенсу життя стає глобально всеосяжною з урахуванням

ближньої і далекої перспективи [9].

Традиційно виокремлюють такі основні досягнення, новоутворення юнацького віку, закінчення якого припадає на молодші курси навчання у ВНЗ:

- засвоєння чоловічої або жіночої ролі, підготовка до сімейного життя, шлюб;

- формування соціальної відповідальності і готовності опанувати нові соціальні ролі;

- «примірювання» різноманітних соціальних ролей і набуття особистісної ідентичності;

- становлення інтелектуальної системи і її подальший розвиток, пов'язаний із залученням до соціуму, теоретизування, ідеалізація, здатність розрізняти протиріччя в словах, діях, вчинках;

- розвиток рефлексії;

- прагнення до самореалізації і індивідуалізації.

Основним завданням студентського віку як окремого вікового періоду можна вважати досягнення особистістю індивідуально-психологічної та соціальної зрілості.

Найважливішими атрибутами індивідуально-психологічної зрілості особистості студента є:

- здатність до самостійного прогнозування власної поведінки в будь-яких життєвих ситуаціях на основі розвиненої спроможності добувати потрібну інформацію й аналізувати її відносно цілей, пов'язаних з вирішенням конкретних і нестандартних ситуацій у всіх сферах життєдіяльності;

- здатність до самообілізації щодо виконання власного

рішення про дію всупереч різним обставинам і внутрішньому соціально не мотивованому бажанню його припинити;

- здатність до самостійного контролю ходу виконання власних дій і їх результатів;
- здатність до прояву оцінної рефлексії на основі сформованої самосвідомості й об'єктивної неупередженої оцінки своїх думок, дій, вчинків;
- здатність «робити висновки» із власної поведінки в різних ситуаціях, підвищення якості прогнозування, виконання запланованого та об'єктивності оцінок;
- здатність до емоційно-адекватної реакції на різні ситуації власної поведінки [22].

Зрілість психічного розвитку служить надійною основою для розвитку соціально зрілої поведінки особистості та становлення особистості як професіонала.

У якості критеріїв соціальної зрілості випускників ВНЗ можна розглядати:

- соціально-психологічну адаптованість до сучасних соціальних і економічних умов життєдіяльності,
- наявність чітко визначених і адекватних соціальній дійсності життєвих планів щодо професійної діяльності і професійного зростання як на найближчий час, так і у подальшій перспективі,
- визначеність стратегій шлюбної поведінки,
- високу комунікативну компетентність і наявність гармонійних стосунків з найближчим оточенням,

- розвиток адаптаційного потенціалу як високого рівня пристосування наявних і латентних можливостей особистості до нових або мінливих умов соціальної взаємодії.

У нових соціально-економічних умовах [18] освіта одержує високий статус, оскільки саме вона сприятиме переходу до інформаційного суспільства й формування пріоритетів розвитку держави. Високоосвічена молодь – головний стратегічний резерв соціально-економічних реформ в Україні, без якого є неможливим подальший розвиток суспільства.

Прагнучи набути статус розвиненої держави, Україна підтримує розвиток всієї своєї багатоступінчастої системи освіти. За прогнозами ЮНЕСКО рівень національного благополуччя, який відповідає світовим стандартам, досягнуть лише ті країни, працездатне населення яких на 40–60% складатиметься з осіб, які мають вищу освіту.

Освіта є могутнім чинником розвитку духовної культури українського народу, відтворення продуктивних сил суспільства. Ця гуманітарна сфера спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, професійно-практичної підготовки особистості, формування інтелектуального потенціалу нації й всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства.

Література

1. Ананьев Б.Г. О человеке как объекте и субъекте воспитания //Избранные психологические труды: В 2 т. – М.: Педагогика, 1980. – Т. 2. – С. 9-102.
2. Анцыферова Л. И. Психология повседневности:

жизненный мир личности "техники" её бытия // Психологический журнал - 1993. - №2 - С. 3-16.

3. Большая советская энциклопедия. Гл. ред. А.М. Прохоров, 3-е изд. Т. 1-30. М., «Сов. энциклопедия», 1969-78.

4. Буланова-Топоркова М.В. Педагогика и психология высшей школы: учебное пособие. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. - 544 с.

5. Валиуллина Г.Г. Возрастно-половые особенности развития профессионального мышления студентов: Автореф. дис... канд. психол. наук. – Астрахань, 2007. – 27 с.

6. Волков Б.С. Психология юности и молодости: Учебное пособие. - М.: Академический проект: Трикста, 2006. - 256 с.

7. Гапонова С.А. Сравнительный анализ различных форм квалификационных испытаний (психологический аспект) («Психологическая наука и образование». 2004 3 Электронный журнал PsyEdu.ru)

8. Закон України "Про вищу освіту" №2984-III, із змінами від 12 березня 2009 р

9. Кон И.С. Психология ранней юности. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.

10. Кирсанов В.М. Динамика и соотношение мотивационно-потребностных характеристик в структуре личностных свойств: Автореф. дис. канд. психол. наук. Екатеринбург, 2004 – 24 с.

11. Лаврухина Е.А Социальные спрос и заказ в образовании. //Гражданское общество как политический феномен. Доклады конгресса. Екатеринбург,1999, С.87-107

12. Лапкин М.М., Яковлева Н.В. Мотивация учебной деятельности и успешность обучения студентов вузов. //Психологический журнал, Т 17, N 4, 1996. - С.134-141

13. Моргун В.Ф. Кризові та еволюційні періоди розвитку особистості від народження до смерті: психологія людської долі. //Єдність педагогіки і психології у цілісному навчально-виховному процесі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (4-5 квітня 1995 р.) /За ред..А.М.Бойко. – Полтава,1995. – С. 135-139

14. Петров Я.И., Степанова Е.И. Межфункциональные связи в период ранней взрослости.//Человек и общество. Ученые записки Ленинградского Университета, В.5. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1969. – С.117-129

15. Пов'якель Н.І. Психотехнології саморегуляції професійного мислення психолога-практика та його розвитку. Тезиси докладов

Междисциплинарной научно-практической конференции "Технологии интеллектуальной деятельности", К., 2009

16. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів.-К.: ТОВ «Філ-студія», 2006.- 320 с.

17. Портнова Ю.М. Формирование позитивного самоотношения студентов посредством психологического воздействия: Автореф.дис...канд.психол.наук. – Нижний Новгород, 2008. – 26 с.

18. Развитие системы образования в Украине в 1995-2004 гг. Национальный доклад Украины, представленный на Международный форум «Образование для устойчивого развития: на пути к обществу знания». К.,2004

19. Саари С. Опосредование стрессовых факторов через внутриличностные факторы // Психология личности и образ жизни. – М.: Наука, 1987. – С.59 –62.

20. Самарин Ю.А. Психолого-дидактические основы обучения. Третий Всесоюзный съезд общества психологов СССР.Т.3. М.,1968. - С.280-281.

21. Сердюк Л.З. Мотивація навчання студентів з обмеженими можливостями в інтегрованих групах. (Scientific publication → Психологія №2'2005)

22. Сухобская Г. С. Понятие “зрелость социально-психологического развития человека” в контексте андрагогики [Текст] / Г. С. Сухобская // Новые знания. – М., 2002. – № 4. – С. 17-20.

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ПОТРЕБА У ПСИХОЛОГІЧНОМУ СУПРОВОДІ

На навчання студентів у вищих навчальних закладах і їх соціально-психологічну адаптацію впливає багато факторів: матеріальне становище; стан здоров'я; вік ; сімейний стан; рівень довузівської підготовки; володіння навичками самоорганізації, планування й контролю своєї діяльності (насамперед навчальної); мотиви вибору ВНЗ; адекватність уявлень про специфіку вузівського навчання; форма навчання (очна, вечірня, заочна, дистанційна та ін.); наявність плати за навчання і її обсяг; особливості організації навчального процесу у ВНЗ; матеріальна база ВНЗ; рівень кваліфікації викладачів; престижність ВНЗ, та, нарешті, індивідуальні психологічні особливості студентів.

Соціальні перетворення останніх років призвели до руйнування усталених регулюючих та детермінуючих параметрів суспільного життя, і найбільш вразливою соціальною групою в умовах кризи є молодь [1].

Кризові явища спостерігаються у багатьох напрямках соціального життя: руйнування колишньої соціальності і зв'язків між поколіннями, ускладнення соціального організму і недостатність соціальних зв'язків, неспроможність соціальних інститутів виконувати власні функції у повному обсязі, розмивання й плинність соціальних процесів, зростання динаміки соціальних перетворень - ці

і ряд інших об'єктивних процесів значно ускладнюють соціалізацію і соціальну адаптацію сучасної студентської молоді. Становлення і розвиток особистості студентів в сучасних соціально-економічних умовах мають певні особливості, до яких належать: затримка соціального становлення, проблема свободи і усвідомленості особистісного і професійного вибору; перебудова в структурі й динаміці мотивів вибору професії, у системі життєвих цінностей, криза безперспективності і нереалізованості тощо.

Тому особливо актуальною є проблема пошуку найбільш ефективних форм і методів роботи зі студентською молоддю, які б відповідали як потребам суспільства, так і конкретним особливостям особистості сучасного студента.

Існує декілька основних протиріч, які утруднюють вирішення даної проблеми:

- між потребами розвитку окремої особистості студента і умовами масової вищої школи;
- між зростаючими вимогами до професійної підготовки майбутніх спеціалістів і формами, методами та технологіями навчання, які не забезпечують необхідного рівня розвитку професійних якостей у випускників ВНЗ;
- між потребою студентів підготуватися до вимог сучасного ринку праці і тими реальними можливостями, які надає їм ринок праці у мінливих соціально-економічних умовах.

Ці протиріччя можуть бути вирішені засобами психологічної і педагогічної науки і практики, шляхом психологічної підтримки забезпечення педагогічних новацій і якісного удосконалення методів

освіти , виховання і розвитку особистості на змістовному, структурному і технологічному рівнях.

Необхідно систематизувати фактори, які визначають процес соціальної і психологічної адаптації студентів, визначити напрямки і зміст психологічного супроводу, розробити програми психологічного супроводу студентської молоді протягом навчання у ВНЗ з метою захисту психічного та соціального здоров'я молоді.

Вирішенню цих проблем сприятиме створення психологічної служби ВНЗ, яка здійснюватиме психолого-педагогічну підтримку становлення й розвитку особистості студента, плануватиме свою роботу з урахуванням нових соціально-економічних реалій, сучасних тенденцій розвитку вищої освіти, закордонного й вітчизняного досвіду функціонування психологічних служб у ВНЗ, а також власних досліджень і розробок.

Науковими передумовами створення й розвитку психологічної служби ВНЗ мають стати фундаментальні положення закордонної й вітчизняної психології й педагогіки про закономірності психічного розвитку і становлення особистості людини в онтогенезі [3].

Діяльність психологічної служби ВНЗ, що спрямована на психолого-педагогічну підтримку становлення і розвиток особистості студента, буде ефективною за наступних умов:

- психологічна служба ВНЗ має розглядатися саме як невід'ємна частина освітньо-виховного процесу у ВНЗ;
- забезпечуватимуться інтеграція і координація діяльності психологічної служби з основними суб'єктами навчально-виховного середовища закладу освіти;

- буде розроблена цілісна модель психолого-педагогічної підтримки становлення й розвитку особистості студента;
- будуть виявлені психолого-педагогічні умови діяльності психологічної служби ВНЗ, що сприяють становленню і розвитку особистості студента на різних етапах освітньо-виховного процесу.

Особлива увага має приділятися підбору та створенню найбільш ефективних форм і методів індивідуальної та групової роботи психологічної служби вузу зі студентами і викладачами (психопрофілактичні і психогігієнічні, діагностичні, консультаційні, розвиваючі й корекційні методики), спрямовані на саморозвиток, самоактуалізацію і самореалізацію особистості, що сприятиме процесу соціально-психологічної адаптації студентської молоді.

З метою виявлення особливостей та проблем соціально-психологічної адаптації сучасної студентської молоді, а також вивчення наявності і специфіки потреб у психологічному супроводі нами було організовано всеукраїнське дослідження. Ми поставили наступні завдання дослідження:

1. Дослідити найбільш актуальні проблеми сучасної студентської молоді як можливі фактори соціальної дезадаптації.
2. Дослідити наявність потреби у психологічному супроводі у сучасної студентської молоді та ступінь її усвідомленості.
3. Виявити поширеність негативних соціальних явищ у студентському середовищі та їх склад.
4. Визначити найбільш бажані форми і методи роботи зі студентами при здійсненні психологічного супроводу.

Характеристика вибірки.

У дослідженні взяли участь студенти перших, третіх, четвертих і п'ятих курсів Гуманітарного Інституту Національного авіаційного університету (м. Київ), Інституту соціології, психології і управління Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (м. Київ) та Євпаторійської філії Східноукраїнського національного університету ім. В.Даля (м. Євпаторія). Загальна кількість досліджуваних – 242 особи. Чоловіків – 55 осіб, жінок – 187 осіб.

На першому етапі дослідження у якості найбільш адекватного метода було застосоване анкетування.

Складена нами анкета (Додаток 1) має 7 пунктів, кожен з яких має декілька підпунктів: 1 - 15, 2 - 10, 3 - 15, 4 – 11, 5 - 1, 6 - 9, 7 – відкрите запитання. Респондентам пропонувалося провести оцінку за 10-баловою шкалою. 1 і 3 пункти респонденти мали можливість доповнити і оцінити самостійно (запитання напівзакритого типу).

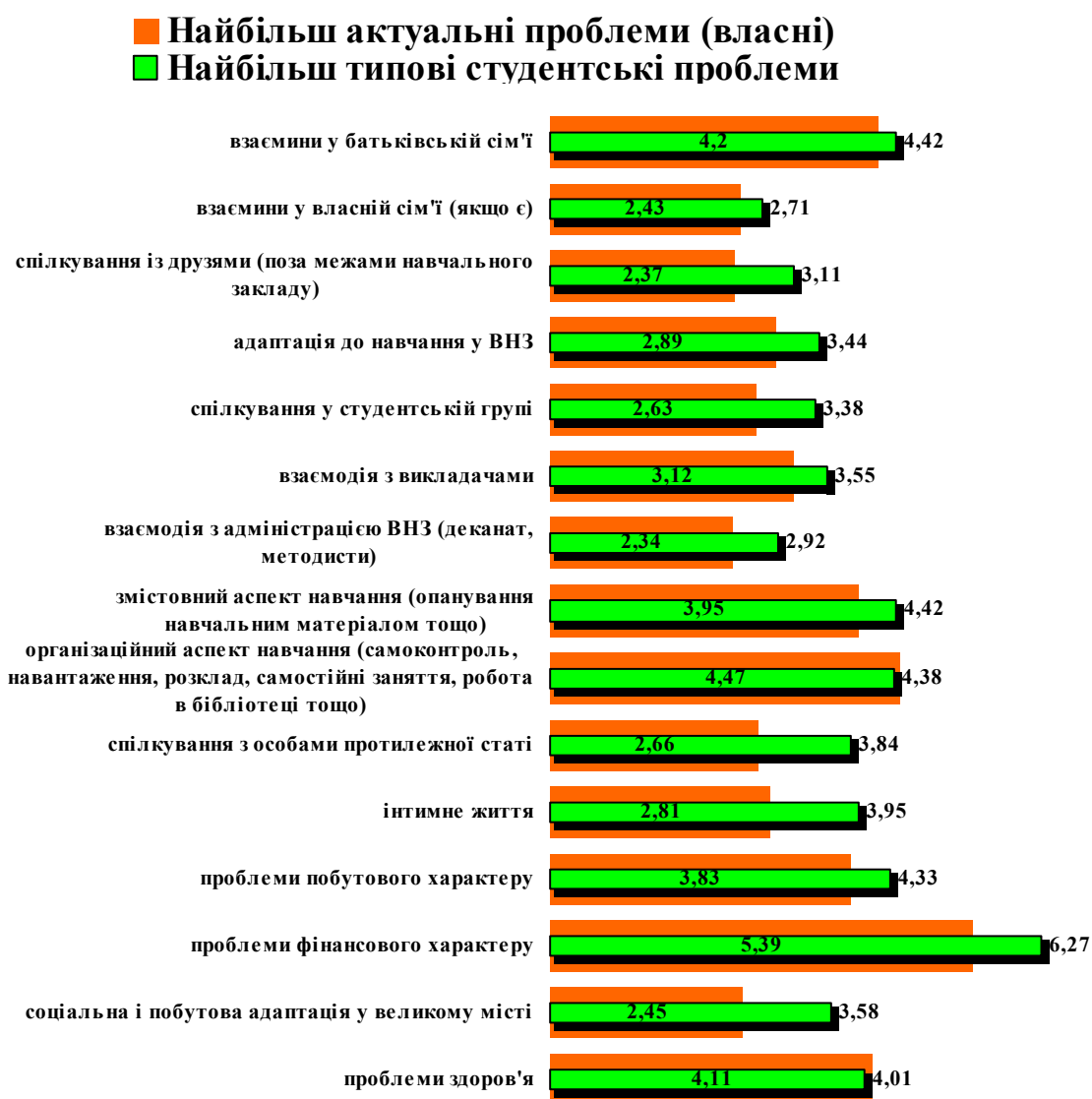
Пілотне дослідження було здійснено у Гуманітарному Інституті Національного авіаційного університету (м. Київ), ФПС, 4 курс. Кількість вибірки – 31 особа. За результатами пілотажного дослідження у анкету були внесені певні зміни і доповнення.

Завдання виконувалося анонімно, респонденти вказували назву ВНЗ, курс, вік і стать. За кожним респондентом закріплювався особистий номер, що дає можливість співставляти і аналізувати результати анкетування.

Обробка результатів анкетування дала досить показові, як на наш погляд, результати. У Діаграмі 1 надані результати відповідей на запитання щодо власних і найбільш типових студентських проблем.

Діаграма 1.

Наявність проблем у студентів

Д

ані надано у вигляді рангів.

Можна зауважити, що респонденти схильні вважати, що для їх студентського оточення перераховані проблеми є більш актуальними, ніж для них самих. Але при цьому відсутні відмінності у баченні наявності та значущості проблем («для мене це проблема, а для інших – ні» або навпаки), тобто респонденти вважають себе типовими сучасними студентами зі всіма типовими проблемами.

Виключенням є дві проблеми, які респонденти вважають більш актуальними для себе, ніж для інших: організаційний аспект навчання

(самоконтроль, навантаження, розклад, самостійні заняття, робота в бібліотеці тощо) та стан здоров'я. По актуальності ці проблеми посідають відповідно друге і четверте місця у рейтингу.

Проблема організаційного аспекту навчання, безумовно, є пов'язаною з індивідуальним стилем навчальної діяльності студента, але при цьому можна підкреслити її «універсальність». Відмінності по актуальності між чоловіками і жінками є незначними (у жінок показники нижчі), при розгляді у динаміці можна зазначити, що на першому курсі вона посідає перше місце серед перерахованих проблем, і зберігає свою актуальність протягом всього навчання у ВНЗ. На молодших курсах труднощі виникають у зв'язку з адаптацією до умов навчання у ВНЗ, на старших – у зв'язку з мотиваційною невизначеністю і дефіцитом часу. При цьому змістовний аспект навчання (опанування навчальним матеріалом тощо – п'яте місце) є менш актуальною проблемою протягом всього навчання у ВНЗ (тобто, не так важко зрозуміти і запам'ятати, як знайти на це час і спосіб).

Таким чином, можна зробити висновок, що інформаційна і консультативна психологічна допомога щодо самоорганізації навчальної діяльності сприятиме як підвищенню якості навчального процесу, так і соціально-психологічній адаптації студентів до умов навчання у ВНЗ.

Найвищі показники по актуальності студентських проблем, - проблеми фінансового стану студентів (перше місце; пов'язаною з нею є також проблеми побутового характеру – шосте місце). Актуальність проблеми пояснюється як об'єктивними факторами –

розмір стипендій, вартість навчання на платних відділеннях ВНЗ, вартість проживання у великому місті, так і суб'єктивними факторами – зростаючими матеріальними потребами, прагненням відповідати певним критеріям молодіжної субкультури (мобільні телефони, ноутбуки, одяг, розваги тощо.) Треба зазначити, що досить велика частина студентів намагається самотійно заробляти, але досить нечасто місце роботи і службові обов'язки під час навчання є відповідними майбутній професії і додають необхідний досвід. По закінченню ВНЗ випускник знаходить (якщо знаходить) те місце роботи, яке він реально може зайняти, і дуже часто воно не відповідає не тільки одержаній спеціальності, а і досвіду роботи, якій він отримав під час навчання у ВНЗ.

Типовою є ситуація, коли студент витрачає велику кількість часу на роботу, яка не задовольняє або невідповідним чином задовольняє матеріальні потреби і не сприяє професійному зростанню, і при цьому виникає формальне ставлення до навчання – не здобуття знань, а виконання формальних вимог викладачів і адміністрації ВНЗ. Така ситуація супроводжується великим фізичним навантаженням і психологічним напруженням, веде до стресових станів, а в результаті призводить до зменшення конкурентоспроможності майбутнього випускника на ринку праці. При усіх реально існуючих соціальних труднощах, одним з основних факторів, які визначають подібну поведінку, є недостатній розвиток цілепокладання і самоконтролю, мотиваційна невизначеність, невміння визначати пріоритетні напрямки діяльності: необхідною є психологічна допомога у побудові як більш чіткої мотиваційної ієрархії, так і життєвих стратегій в

цілому.

Проблема взаємин у батьківській сім'ї і проблема взаємодії з викладачами посідають, відповідно, третє і сьоме місця по актуальності. Сприйняття і розуміння студентами взаємин з батьками і взаємодії з викладачами як актуальної проблеми (без розгляду кожної окремої ситуації і урахування індивідуальних особливостей) частково може пояснюватися прагненням студентів до цілковитої самостійності у прийнятті і виконанні рішень, тобто бажаної автономії у поведінці, з одного боку, і фінансової залежності та статусної нерівності з іншого. Ситуації необхідного контролю з боку «дорослих» можуть сприйматися студентами як обмеження власної свободи, загрози можливостям особистісного пошуку та самореалізації. Однією з вікових особливостей студентського віку є категоричність у оцінюванні оточуючої соціальної дійсності, що додає інтенсивності емоційній низці при переживанні подібних ситуацій. Розвиток комунікативної компетентності студентів, одним з елементів якої є прагнення до розуміння мотивів поведінки партнерів по спілкуванню, сприятиме зменшенню актуальності зазначених проблем.

Проблеми спілкування з однолітками сприймаються респондентами як найменш актуальні: спілкування у студентській групі – одинадцяте місце, взаємини у власній сім'ї (якщо є) – тринадцяте місце, спілкування із друзями (поза межами навчального закладу) – чотирнадцяте місце. Це може обумовлюватися відносною рівністю соціальних позицій і статусів, спільними інтересами, а також постійним розширенням кола спілкування при навчанні у ВНЗ. Але треба підкреслити, що це не виключає існування міжособистісних

конфліктів у студентському середовищі, перебіг і вирішення яких є особистісно значущими у цьому віковому періоді.

У Діаграмі 2 надані результати відповідей на запитання щодо способів вирішення зазначених проблем.

Як свідчать результати опитування, респонденти намагаються розв'язувати проблеми, що виникають як у навчальному процесі, так і у соціальній взаємодії, самостійно (перше місце). Порівняно з періодом навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, студенти мають більш широкі можливості для виявлення соціальної самостійності. Експериментування з різними формами поведінки на відміну від підліткового віку відбувається з позиції «доросла людина» і має на меті досягнення певного результату.

Діаграма 2.

Способи вирішення проблем.

Дані надано у вигляді рангів.

Друге місце посідає відповідь «звертаюся по допомогу до друзів» - причиною є наявність подібного досвіду вирішення проблем та емоційна близькість. На третьому місці – «звертаюся по допомогу до батьків» - попри всі намагання відчувати себе повністю самостійною і незалежною особистістю, деякі проблеми сучасні студенти самостійно вирішити не можуть. У відповідях на це запитання ймовірно також прояви інфантилізму, що складає окрему дуже важливу, на наш погляд, проблему особистісного розвитку молодшої людини.

Привертає увагу низька готовність студентів звертатися по допомогу до кураторів груп та адміністрації ВНЗ. Треба зазначити, що особливості організації навчально-виховного процесу у більшості ВНЗ є такими, що інститут кураторства майже втратив своє значення і функції, студенти не сподіваються на допомогу, а куратор не має можливості одержати висококваліфіковану інформаційну та консультативну підтримку у разі необхідності.

Незначною також є кількість звернень до професійних психологів по допомогу у вирішенні проблем. Причинами є відсутність інформації: куди саме звертатися, як відбувається взаємодія, та фінансова неспроможність більшості студентів оплачувати послуги фахівців.

У Діаграмі 3 надані результати відповідей на запитання щодо поширеності асоціальних явищ у студентському середовищі.

За результатами опитування стає очевидною необхідність спеціальної профілактичної роботи щодо регулярного вживання студентською молоддю слабоалкогольних і міцних алкогольних напоїв. За умов широкої доступності алкогольних напоїв, їх вживання стає

елементом молодіжної субкультури, одним з засобів полегшити вступ до комунікації, засобом проведення часу, розглядається як необхідність для зняття емоційної напруги і відволікання від вирішення проблем.

Варто особливо підкреслити розповсюдженість Інтернет-залежності серед студентської молоді (внесення Інтернет-залежності в перелік асоціальних явищ у студентському середовищі було ініційоване самими студентами під час апробації методики з обґрунтуванням, що це явище є дуже розповсюдженим – що і підтвердили результати анкетування).

Інтернет дає дуже широкі можливості у інформаційному і комунікативному аспектах, що відповідає багатьом потребам студентів.

Діаграма 3.

Поширеність асоціальних явищ у студентському середовищі.

Дані надано у вигляді рангів.

Пошук необхідної інформації в Інтернеті для розв'язання навчальних і особистісних проблем як один з засобів їх вирішення зазначався значною частиною опитаних, використання можливостей Інтернету для одержання додаткового навчального матеріалу важко переоцінити, при наявності певних інтересів і захоплень пошук партнерів по спілкуванню та однодумців спрощується у величезній мірі – перелік можливостей Інтернету майже нескінченний, і студенти активно і повсякчасно ці можливості використовують. Але надмірне захоплення Інтернетом може мати негативні наслідки.

Як зазначає О.Є. Войскунський [2], виникнення Інтернет-Аддикції не підкоряється закономірностям формування залежностей, визначеним на підставі спостережень за курцями, наркоманами, алкоголіками або патологічними гравцями: якщо для формування традиційних видів залежностей потрібні роки, то для Інтернет-залежності цей термін різко скорочується: за даними досліджень, 25% аддиктів набули залежність протягом півріччя після початку роботи в Інтернеті, 58% - протягом другого півріччя, а 17% - незабаром по закінченні року. Крім того, якщо довгочасні наслідки залежності від алкоголю або наркотиків є добре вивченими, то стосовно Інтернет-залежності відсутня можливість довгочасного спостереження [6].

Слід зазначити, що Інтернет-залежність має стати і є об'єктом спеціальних досліджень, але можна підкреслити два очевидних моменти. По-перше, кількість часу, витраченого на Інтернет, сама по собі стає серйозним дезадаптаційним фактором – виникає дефіцит часу для навчання, занять спортом, спілкування, вирішення побутових проблем тощо. По-друге, певні особливості спілкування у Інтернеті

дозволяють модифікувати та розвивати стосунки з будь-якої заявленої позиції та статусу, будь-якої інтелектуальної, емоційної та моральної спрямованості, при цьому на відміну від реальних стосунків, діяти анонімно, відмовлятися від будь-якої відповідальності, переривати і відновлювати їх будь-коли. Тобто, виникає загроза викривлення картини соціальної дійсності, недостатнього отримання реального соціального досвіду, проблем у подальшому пристосуванні до соціального середовища.

У широкому розумінні Інтернет – залежність – це [6]:

- залежність від комп'ютера, тобто obsесивна пристрасть до роботи з комп'ютером (ігри, програмування або інші види діяльності);
- «інформаційне перевантаження», тобто компульсивна навігація по WWW, пошук у вилучених базах даних;
- компульсивне застосування Інтернету, тобто патологічна схильність до опосередкованих Інтернетом азартних ігор, онлайн-аукціонів або електронних закупівель,
- залежність від "кібер-стосунків", тобто від соціальних застосувань Інтернету: від спілкування в чатах, групових іграх і телеконференціях, що може в результаті призвести до заміни реальних наявних у житті родини й друзів віртуальними,
- залежність від «киберсексу», тобто від порнографічних сайтів в Інтернеті, від обговорення сексуальної тематики в чатах або спеціальних телеконференціях «для дорослих».

Слід зазначити, що результати нашого дослідження не дають можливості диференціювати захоплення Інтернетом та Інтернет-залежність, але згідно до одержаних даних, широка розповсюдженість

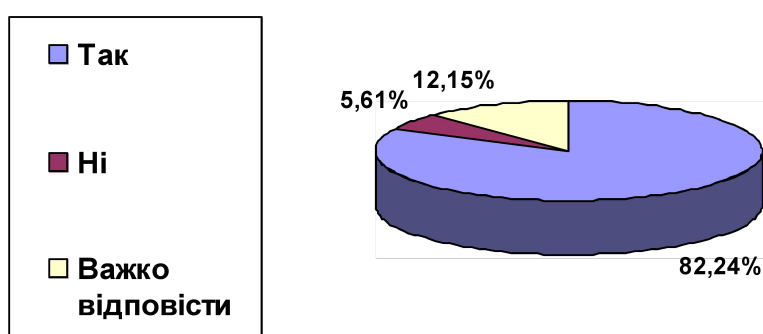

зазначеного явища у студентському середовищі потребує профілактичної та корекційної роботи, яку мають виконувати спеціально підготовлені фахівці.

Пунктом 5 нашої анкети є запитання «Чи вважаєте Ви за потрібне створення психологічної служби у ВНЗ?». Результати наведені в Діаграмі 4.

Діаграма 4.

Необхідність створення психологічної служби у ВНЗ.

Да

ні надано у вигляді рангів.

Таким чином, можна зазначити усвідомленість більшістю респондентів потреби у одержанні професійної психологічної допомоги і наявність певної впевненості в тому, що при створенні психологічної служби така допомога їм надаватиметься. Респонденти, які не визначилися щодо створення служби, скоріше мають сумніви стосовно її ефективності та дієвості, а не створення як такого. 5,61% опитаних дали негативну відповідь на поставлене запитання. На наш погляд, саме ці студенти мають особистісні проблеми: при відсутності внутрішньоособистісного або міжособистісного конфліктів, досить гармонійній соціальній взаємодії молода людина не стане категорично відмовлятися від ідеї існування такої структури – якщо зараз немає усвідомленої потреби у одержанні психологічної

допомоги, така потреба може виникнути у майбутньому, або бути наявною у одногрупників. Зазначене негативне ставлення може бути проявом захисних реакцій або пов'язаним з негативним досвідом одержання психологічної допомоги.

Окремим пунктом анкети було прохання надати власні рекомендації щодо створення психологічної служби ВНЗ. Запитання було сформульоване як відкрите з метою не обмежувати висловлення власних уявлень щодо створення і функціонування психологічної служби. Відповідь на запитання не була обов'язковою (респонденти мали змогу не заповнювати окремі пункти анкети), але 43% респондентів надали досить розгорнуті відповіді, у яких змістовне наповнення і емоційне забарвлення свідчать про глибоку зацікавленість і небайдужість до даної проблеми.

Рекомендації, надані студентами щодо створення психологічної служби ВНЗ, можна узагальнити як 3 окремі групи питань.

1. Створення Служби.

1.1. Служба має бути створена

1.2. Служба повинна розпочати свою роботу якнайшвидше.

1.3. Служба має бути реально діючою системою («дійсно працювати», «існувати і діяти, а не бути формально, тільки на папері»...)

2. Принципи діяльності служби.

2.1. Служба має бути доступною для кожного студента у разі необхідності.

2.2. Дуже важливим є гарантована анонімність у разі звернення.

2.3. Ефективність роботи Служби.

2.4. Кадровий склад Служби – висококваліфіковані, досвідчені фахівці.

3. Окремі напрямки роботи Служби.

3.1. Проведення певних психодіагностичних заходів з метою покращення психологічного клімату у студентському середовищі.

3.2. Психологічна просвіта: надання необхідної інформації за запитом.

3.3. Робота зі стресовими і постстресовими станами тощо.

3.4. Для студентів відповідних спеціальностей (психологи, соціологи, соціальні працівники) – можливість здобуття власного досвіду роботи, стажування.

Найбільш бажаними формами роботи фахівців психологічної служби зі студентами, на думку опитаних, є індивідуальні (консультації) та інтерактивні (тренінги, ділові ігри, практикуми), що свідчить про прагнення і готовність здобувати не тільки інформацію, але і практичні вміння. Лекції та семінари, як більш звичні форми роботи, не викликають такої зацікавленості, як вищезазначені форми, але теж є прийнятними для більшості опитаних.

Таким чином, за результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Процес соціально-психологічної адаптації сучасної студентської молоді значно утруднюється наявністю двох груп чинників:

- соціальні і економічні;
- особистісні.

2. У студентів існує потреба у одержанні зовнішньої допомоги: соціальної, економічної, інформаційної, психологічної.

3. Виявлена усвідомлена готовність студентів звертатися по психологічну допомогу до спеціалізованих служб. Такою службою має стати психологічна служба ВНЗ.

4. Одним з основних напрямків роботи психологічної служби ВНЗ має стати профілактика алкоголізму, Інтернет-залежності та психологічного насильства.

5. Найбільш бажаними для студентів є такі форми роботи зі психологами: індивідуальні (консультації) і групові інтерактивні (тренінги, ділові ігри).

В умовах трансформації українського суспільства особливу значущість набувають питання формування нових життєвих стратегій, компетентності, посилення гнучкості й мобільності соціальної поведінки. Чим могутнішим є життєвий потенціал особистості, тим легше їй перебороти кризові ситуації, опанувати конструктивно-перетворюючу позицію. Всі це, безперечно, висуває нові вимоги до інтелектуального рівня суспільства, до його вдосконалення через освіченість, професіоналізм, багатосторонність, комунікабельність. Психологічна служба ВНЗ сприятиме вирішенню як вищезазначених завдань, так і подоланню і профілактиці негативних соціальних явищ у студентському середовищі.

Література

1. Васильченко О.М. Роль етнічної ідентичності в соціальній адаптації молоді //Вісник Харк. держ. ун-ту, серія “Психологія”. - № .

– 2001. С. 15-17.

2. Войскунский А.Е. Психологические исследования феномена интернет-аддикции. 2-ая Российская конференция по экологической психологии. Тезисы. (Москва, 12-14 апреля 2000 г.). М.: Экопсицентр РОСС. - С. 251-253.

3. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби. За ред. В.Г.Панка, І.І. Цушка. Навчально-методичний посібник в 2 т. – Київ: Ніка-центр, 2005.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА СТРУКТУРА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ СИСТЕМИ ОСВІТИ.

Принципи організації та функціонування психологічної служби системи освіти

Діяльність психологічної служби системи освіти базується на ряді принципів та баченні її місії і завдань. Базові принципи організації психологічної служби є наступними [3].

Доступність психологічних і соціально-педагогічних послуг для всіх учасників навчально-виховного процесу закладу освіти. Цей принцип передбачає побудову таких організаційних моделей психологічної служби, які б могли забезпечити надання психологічної і соціально-педагогічної допомоги учням, студентам, батькам і педагогічним працівникам незалежно від віку, расової, релігійної або національної приналежності, майнового чи соціального статусу, місця проживання, типу навчального закладу, рівня розумового та фізичного розвитку.

Принцип науковості означає, що уся діяльність психологічної служби ґрунтується на основі наукових підходів, науковій методології і засадах наукової психології. Методи, методики і технології, що застосовуються в діяльності фахівців психологічної служби, мають бути науково обґрунтованими, валідними і надійними. Неприпустимо застосування позанаукових, містичних, релігійних, окультних та інших методів і методик, що не пройшли наукової експертизи. Отже,

застосування в роботі телепатії, астрології, соціоніки, біоенергетики та ін. є неприпустимим.

Принцип розвитку передбачає не тільки розвиток об'єктів психологічного впливу, - учнів, студентів, батьків і викладачів, але й розвиток системи управління, методичного забезпечення, мережі закладів психологічної служби. Розвиток організаційної структури психологічної служби обумовлюється двома групами причин. Перша, - зовнішні впливи. Це – завдання реформування галузі освіти, соціально-економічні умови, в яких відбувається навчання і виховання молоді, законодавчі, організаційні та економічні умови діяльності системи освіти. Друга – внутрішні. Це – розвиток мережі психологічної служби, рівень кваліфікації і професіоналізму її працівників, логіка і результати соціально-психологічного супроводу навчально-виховного процесу. Тут передбачається можливість творчого застосування методів і методик роботи, перехід від клієнтської моделі соціально-психологічного забезпечення до розвиткової, що ґрунтується на глибокому розумінні тенденцій психічного і соціального розвитку учасників навчально-виховного процесу та їхніх взаємин.

Комплексність і системність у наданні соціальної і психологічної допомоги означає, що в діяльності психологічної служби мають бути поєднані вузька спеціалізація (або з точки зору проблематики роботи – дошкільники, профілактика девіантної поведінки у підлітків, профілізація навчання у старшокласників, робота з батьками учнів; або з точки зору методології – гештальттерапія, позитивна терапія і т.ін) із певною універсальністю спеціалістів. Поєднання у єдиному

технологічному процесі універсальності з спеціалізацією фахівців забезпечить, на наш погляд, реалізацію завдань діяльності психологічної служби в цілому.

Міждисциплінарність у наданні психологічної і соціально-педагогічної допомоги означає, що у технологіях організації соціального і психологічного супроводу учасників навчально-виховного процесу мають бути поєднані не тільки психологічні і соціально-педагогічні методи, а і методи інших, суміжних наук, - соціології, педагогіки, дефектології, дидактики, фізіології та ін.

Структурність і цілісність. Цей принцип передбачає функціонування в освітній галузі єдиної психологічної служби з чіткою структурою, підпорядкуванням і координацією взаємодії окремих її елементів. Він не суперечить різноваріантності організації підрозділів служби на місцях, але власне конституює службу як єдину систему, що має єдину мету і задачі, методи і підходи до надання психологічної допомоги. В діяльності психологічної служби системи освіти застосовуються єдині підходи, узгоджена методологія, єдині стандарти до оцінки роботи окремих підрозділів і спеціалістів.

Принцип забезпечення професійної підтримки і допомоги спеціалістам психологічної служби. Структурно і функціонально психологічна служба має бути вибудована таким чином, щоб кожен окремий фахівець відчував методичну підтримку і психологічну допомогу чи то у вигляді супервізії або інтервізії, чи то у вигляді навчальних семінарів і тренінгів. Важливою формою професійної підтримки є методичні об'єднання спеціалістів служби за окремими напрямками роботи.

Структура

Вітчизняна система освіти має глибокі традиції в організації діяльності освітніх установ та в управлінні їх роботою. Особливістю нашої системи освіти є чітка структура і підпорядкування як по адміністративній лінії, так і по методичній. Це обумовлено рядом історичних та соціально-економічних причин.

Адміністративна вертикаль передбачає призначення і звільнення керівників, визначення бюджету та фінансовий менеджмент, атестацію спеціалістів, звітність. В останні роки у цьому напрямку здійснено ряд реформ, які наблизили систему освіти до демократичних умов освітнього менеджменту. Зокрема, розширено функції і повноваження батьківського і учнівського самоврядування, призначення і звільнення керівників здійснюється місцевою владою, фінансування освіти здійснюється на основі солідарного бюджету, - сполучення кошів центрального і місцевих бюджетів.

Що ж стосується методичного керівництва, - запровадження стандартів змісту освіти, планування навчально-виховного процесу у закладах освіти, критерії оцінки ефективності навчання, та ін., то місцеві органи управління освітою мають приблизно 20 відсотків можливостей змінити навчальні плани і програми. Очевидно, що такий стан освітнього менеджменту відповідає сучасному стану розвитку нашого суспільства як в економічних, так і в духовних аспектах.

Вибудовуючи принципи і структуру організації соціально-психологічного забезпечення освітнього процесу ми виходили з того, що:

- психологічна служба має ґрунтуватися на принципах, що були наведені вище;

- структура методичного супроводу і підпорядкування має бути чіткою і єдиною для всієї країни, але передбачати при цьому врахування місцевої специфіки і творчого пошуку управлінців і психологів щодо вдосконалення організаційних форм і методів;

- адміністративно психологічна служба має бути однозначно прив'язаною до структури управління освітою як на центральному, так і на місцевому рівнях;

- практичний психолог і соціальний педагог закладу освіти мають бути прирівняні до основних працівників даного закладу у всіх відношеннях, - заробітна плата, відпустки, педагогічний стаж і т.п.;

- основною структурною одиницею психологічної служби мають бути районні (міські) методичні центри які, власне, і мають забезпечувати у повній мірі всі завдання і напрямки діяльності психологічної служби в системі освіти.

Психологічна служба системи освіти – це сукупність закладів, установ, підрозділів і посад, що входять до єдиної субординативної системи (як частина більш загальної системи), основу якої складають фахівці у галузі практичної (прикладної) психології і соціальної педагогіки.

Основною метою функціонування психологічної служби системи освіти є підвищення ефективності навчально-виховного процесу шляхом його індивідуалізації та, одночасно, - захист соціального і психічного здоров'я всіх його учасників на основі застосування методів і технологій практичної психології та соціальної

педагогіки.

Психологічна служба системи освіти є складовою частиною державної системи охорони фізичного і психічного здоров'я молодих громадян України і діє з метою виявлення і створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку та саморозвитку особистості.

Служба забезпечує своєчасне і систематичне вивчення психофізичного розвитку дитини, мотивів її поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, статевих та інших індивідуальних особливостей, створення психологічних умов для саморозвитку та самовиховання, сприяє виконанню освітніх і виховних завдань навчальними закладами.

Психологічна служба у своїй діяльності керується Конституцією України, Декларацією прав людини, Конвенцією про права дитини, Законами України про освіту, чинним законодавством України, Положенням про психологічну службу системи освіти України, Етичним кодексом психологів України [1].

Діяльність служби в системі освіти України забезпечується практичними психологами, соціальними педагогами, консультантами психолого-медико-педагогічних консультацій, методистами, які мають вищу спеціальну освіту. За своїм статусом працівники служби належать до педагогічних працівників і відповідно до чинного законодавства користуються всіма правами і гарантіями, передбаченими для них.

Завдання психологічної служби системи освіти України полягають у:

- підвищенні ефективності навчально-виховного процесу на основі практичного застосування новітніх досягнень психологічної науки і соціальної педагогіки;

- захисті психічного здоров'я та особистісного суверенітету всіх учасників навчально-виховного процесу, підвищення їхньої психологічної культури;

- сприянні повноцінному особистісному, соціальному і інтелектуальному розвитку молоді на кожному віковому етапі в усіх типах навчальних закладів;

- створенні психологічних і соціально-педагогічних умов для формування у вихованців мотивації до самовиховання і саморозвитку;

- забезпеченні індивідуального підходу до кожної людини на основі її психолого-педагогічного вивчення, соціально-педагогічне і психологічне забезпечення формування зрілої, соціально компетентної особистості;

- профілактиці і корекції відхилень в інтелектуальному, соціальному і особистісному розвитку всіх учасників навчально-виховного процесу.

Основними видами діяльності психологічної служби системи освіти є:

діагностика – психологічне обстеження учнів і студентів, їхніх груп та колективів, моніторинг змісту і умов індивідуального розвитку учнівської та студентської молоді, визначення причин та особистісних проблем, що ускладнюють їх розвиток та навчання;

корекція – здійснення психолого-медико-педагогічних заходів з метою усунення відхилень у психофізичному та індивідуальному

розвиткові і поведінці, схильності до залежностей та правопорушень, подолання різних форм девіантної поведінки, формування соціально корисної життєвої перспективи;

реабілітація – надання психолого-педагогічної допомоги дітям, підліткам, молоді, які перебувають у кризовій або складній життєвій ситуації з метою адаптації та повернення до звичайних умов навчання і життєдіяльності;

профілактика – своєчасне попередження відхилень у психофізичному розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктним ситуаціям у навчально-виховному процесі тощо;

прогностика – розробка, апробація і застосування моделей поведінки групи та особистості у різних умовах та життєвих ситуаціях, визначення тенденцій розвитку груп, міжгрупових взаємин та освітньої ситуації у регіоні;

проекування – визначення змісту, напрямків та психолого-педагогічних методів стимулювання індивідуального розвитку учнів і студентів, їхніх груп і колективів, складання на цій основі життєвих планів, проектів розвитку колективу і групи.

Діяльність психологічної служби системи освіти реалізується у *трьох основних напрямках*:

науковому, на якому вивчаються закономірності психічного розвитку і формування особистості молодої людини з метою розробки методів і методик професійного застосування психологічних знань в умовах сучасної школи;

прикладному (методичному), на якому здійснюється соціально-

психологічне забезпечення процесу навчання і виховання шляхом розробки методик і технологій роботи практичних психологів і соціальних педагогів, включаючи розробку навчальних програм, підручників, професійну підготовку і підвищення кваліфікації фахівців;

практичному, на якому забезпечується безпосередня робота психологів, соціальних педагогів у навчальних закладах за переліченими вище основними видами діяльності [2].

Управління психологічною службою системи освіти здійснюється по *двох лініях: адміністративній і методичній*. Отже, кожен працівник і підрозділ служби мають подвійне підпорядкування, - адміністративно вони підпорядковуються керівнику закладу або установи освіти відповідного рівня (директору школи, ректору вищого навчального закладу, завідувачому районного відділу освіти, начальнику обласного управління освітою), методично – керівнику психологічної служби району (міста), області.

Психологічна служба в системі освіти України складається з *чотирьох рівнів управління*:

Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи як головної організації, що забезпечує методичне керівництво, експертизу і розробляє стратегію розвитку служби;

обласних центрів практичної психології і соціальної роботи, які забезпечують методичний супровід діяльності психологічної служби системи освіти АР Крим, областей, міст Києва і Севастополя;

районних (міських) центрів практичної психології і соціальної роботи або методистів методичних кабінетів районних (міських)

відділів освіти, які відповідають за психологічну службу;

практичних психологів, соціальних педагогів, які працюють у навчальних закладах.

Науково-методичне керівництво психологічною службою системи освіти здійснює Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, який підпорядковується Міністерству освіти і науки України та Академії педагогічних наук України.

Обласні центри практичної психології і соціальної роботи створюються Міністерством освіти і науки Автономної Республіки Крим, управліннями освіти обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій і методично підпорядковуються Українському науково-методичному центру практичної психології і соціальної роботи.

Районні (міські) центри практичної психології і соціальної роботи створюються районними (міськими) відділами освіти і методично підпорядковуються обласним центрам. Якщо з тих чи інших причин немає можливості створення центру, то у відповідному методичному кабінеті вводиться посада методиста, який відповідає за психологічну службу. Відділи освіти районів на паритетних засадах можуть створювати міжрайонні центри практичної психології і соціальної роботи.

Психологічна служба закладу освіти, до якої зазвичай входять практичні психологи і соціальні педагоги, методично підпорядковуються керівнику районної (міської) психологічної служби. У тих випадках, коли навчальний заклад підпорядковується

обласному управлінню освіти (наприклад: школи-інтернати, заклади профтехосвіти, вищі навчальні заклади і т.п.) психологічна служба такого закладу підпорядковується безпосередньо обласному центру.

Обласні і районні центри можуть функціонувати як структурні підрозділи обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, методичних кабінетів районних (міських) відділів освіти або як самостійні юридичні особи. Керівник центру підпорядковується безпосередньо керівнику управління (відділу) освіти або його першому заступнику.

Після того, як ми розглянули структуру психологічної служби, зупинимося більш детально на функціях та повноваженнях її окремих підрозділів.

Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, на основі співпраці та під науковим керівництвом Інституту психології ім. Г.С.Костюка, Інституту спеціальної педагогіки, інших підрозділів та інститутів Академії педагогічних наук України, бере участь у формуванні державної освітньої політики. Зокрема, у питаннях розвитку мережі і стандартів діяльності психологічної служби системи освіти і системи психолого-медико-педагогічних консультацій. Сказане означає виконання ряду функцій, а саме:

- науково-методичне керівництво психологічною службою у системі освіти України;
- методичний контроль за діяльністю служби в цілому, окремих її підрозділів та спеціалістів, супервізія;
- наукова і методична експертиза психологічних, соціально-

педагогічних і соціологічних методик та технологій, що застосовуються в освітніх установах;

- моніторинг та оцінка ефективності діяльності служби в цілому або окремих її підрозділів;

- розробка та впровадження в діяльність служби новітніх методів і технологій практичної діяльності, оцінка їхньої ефективності;

- кадровий менеджмент та атестація фахівців служби вищої кваліфікації;

- здійснення науково-дослідної роботи в галузі практичної (прикладної) психології;

- психологічна експертиза педагогічних інновацій.

Обласні та прирівняні до них центри забезпечують реалізацію державної та регіональної освітньої політики в аспекті соціально-психологічного забезпечення та надання кваліфікованої психологічної, дефектологічної та соціально-педагогічної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу. Це забезпечується виконанням наступних основних функцій:

- науково-методичне керівництво психологічною службою у системі освіти області, включаючи систему професійно-технічної, спеціальної і вищої освіти;

- методичний контроль за діяльністю служби області в цілому, окремих її підрозділів та спеціалістів, супервізія;

- науково-методична експертиза психологічних, соціально-педагогічних і соціологічних методик та технологій, що застосовуються в освітніх установах;

- моніторинг та оцінка ефективності діяльності психологічної

служби області в цілому та окремих її підрозділів;

- розробка та впровадження в діяльність служби новітніх методів і технологій практичної діяльності, оцінка їхньої ефективності;

- кадровий менеджмент, атестація фахівців служби та участь у підвищенні їх кваліфікації;

- здійснення науково-дослідної роботи в галузі практичної (прикладної) психології, здійснення моніторингів і скринінгів;

- психологічна експертиза педагогічних інновацій;

- надання практичної соціально-педагогічної, дефектологічної і психологічної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу.

Районні (міські) центри є основою психологічної служби. Вони мають забезпечувати у діяльності психологічної служби району (міста) виконання усіх завдань по усіх напрямках діяльності служби, що визначені у нормативних документах. Функції районного центру наступні:

- методичний контроль за діяльністю служби району (міста) в цілому, окремих її підрозділів та спеціалістів, супервізія;

- моніторинг та оцінка ефективності діяльності психологічної служби району (міста) в цілому та окремих її підрозділів;

- кадровий менеджмент, атестація фахівців служби та планування підвищення їх кваліфікації;

- здійснення моніторингів і скринінгів;

- психологічна експертиза педагогічних інновацій;

- надання практичної соціально-педагогічної, дефектологічної і психологічної допомоги всім учасникам навчально-виховного

процесу.

Психологічна служба навчального закладу складається з практичних психологів і соціальних педагогів, що працюють у ньому. Відповідно до діючих нормативів на 700 учнів міської школи передбачена одна ставка практичного психолога і одна ставка соціального педагога, у сільській школі ставки соціального педагога і практичного психолога вводяться якщо чисельність учнів складає 300 осіб. Якщо чисельність учнів більша, то збільшується й кількість ставок працівників служби. Ставки практичного психолога і соціального педагога вводяться до складу педагогічного колективу шкіл-інтернатів, шкіл (училищ) соціальної реабілітації, спеціальних шкіл незалежно від кількості учнів (вихованців). Якщо у закладі освіти працюють два і більше фахівців служби, то один із них виконує функції керівника.

Функції психологічної служби закладу освіти:

- надання практичної соціально-педагогічної, дефектологічної і психологічної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу – учням, вихованцям, студентам, вчителям, вихователям, батькам;

- проведення просвітницьких лекцій, семінарів, інших занять з учнями, студентами, педагогами, батьками;

- консультативно-просвітницька робота з керівництвом закладу освіти;

- здійснення моніторингів і скринінгів в учнівському, студентському і батьківському середовищі, серед педагогічних працівників закладу освіти;

- психологічна і соціально-педагогічна діагностика розвитку особистості учнів, студентів, учнівського і педагогічного колективу;
- психологічна і соціально-педагогічна експертиза педагогічних інновацій – методик, методів, технологій;
- консультативна і методична допомога всім учасникам навчально-виховного процесу;
- корекційно-розвивальна робота з учнями, студентами, вихованцями, батьками, педагогами;
- соціально-педагогічний патронаж і допомога учням, що мають проблеми із законом, вирізняються девіантною або аддиктивною поведінкою, або таких, що опинилися у складній життєвій ситуації;
- психологічний і соціальний супровід дітей з особливими потребами;
- психологічний і соціальний супровід обдарованих учнів та студентів;
- соціальна і психологічна профілактика девіантної та аддиктивної поведінки вихованців, учнів, студентів;
- психологічне і соціально-педагогічне прогнозування розвитку як окремої особистості, так і колективів;
- проектування психологічного і соціального розвитку колективів та окремих особистостей в умовах перебування у закладі освіти.

Психологічна служба закладу освіти має подвійне підпорядкування: адміністративно вона підпорядковується директору (керівнику) закладу освіти; методично – керівнику психологічної служби району (міста).

Практичний психолог навчального закладу:

бере участь у здійсненні освітньої, виховної роботи, спрямованої на забезпечення всебічного особистісного розвитку дітей, учнівської і студентської молоді, збереження їх повноцінного психічного здоров'я;

проводить психолого-педагогічну діагностику готовності дитини до навчання в період її переходу з однієї вікової групи до іншої, допомагає у виборі навчального закладу згідно з рівнем психічного розвитку;

розробляє та впроваджує розвивальні, корекційні програми навчально-виховної діяльності з урахуванням індивідуальних, статевих, вікових особливостей різних категорій вихованців, учнів, студентів;

сприяє вибору підлітками професій з урахуванням їх ціннісних орієнтацій, здібностей, життєвих планів і можливостей, готує учнів до свідомого життя;

здійснює превентивну освіту, профілактику злочинності, алкоголізму і наркоманії, інших uzалежнень і шкідливих звичок серед вихованців, учнів, студентів;

здійснює психологічну експертизу, обстеження, діагностику і психолого-педагогічну корекцію девіантної поведінки неповнолітніх;

формує психологічну культуру вихованців, учнів, студентів, педагогів, батьків, консультує з питань психології, її практичного використання в організації навчально-виховного процесу.

Соціальний педагог навчального закладу:

здійснює посередництво між освітніми установами, сім'єю,

трудовими колективами, громадськістю, організовує їх взаємодію з метою створення умов для всебічного розвитку вихованців, учнів, студентів;

сприяє участі вихованців у науковій, технічній, художній творчості, спортивній, суспільно-корисній діяльності, виявленню задатків, обдарувань, розкриттю здібностей, талантів, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнівської та студентської молоді;

залучає до культурно-освітньої, профілактично-виховної, спортивно-оздоровчої, творчої роботи різні установи, громадські організації, творчі спілки, окремих громадян;

впливає на подолання особистісних, міжособистісних, внутрішньосімейних конфліктів, надає потрібну консультативну психолого-педагогічну допомогу дітям і підліткам, групам соціального ризику, студентам, які потребують піклування тощо.

Працівник психологічної служби повинен:

у своїй професійній діяльності керуватися Етичним кодексом;

дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність вихованця, учня, студента, захищати їх від будь-яких форм фізичного або психологічного насильства;

будувати свою діяльність на основі доброзичливості та довіри у тісному співробітництві з усіма учасниками педагогічного процесу;

пропагувати здоровий спосіб життя, підвищувати рівень психологічних знань педагогічних працівників і батьків;

зберігати професійну таємницю, не поширювати відомостей, отриманих в процесі діагностики або корекційної роботи, якщо це

може завдати шкоди дитині чи її оточенню;

постійно підвищувати свій професійний рівень, запобігати випадкам здійснення психодіагностичної, розвивально-корекційної, консультативно-методичної роботи особами, які не мають відповідної фахової підготовки або права на таку діяльність;

знати програмно-методичні матеріали і документи щодо обсягу, рівня знань, розвитку вихованців, учнів, студентів, вимоги державних стандартів до забезпечення навчально-виховного процесу, основні напрямки і перспективи розвитку освіти, психолого-педагогічної науки.

Статус фахівців психологічної служби

Відповідно до ст. 21,22 Закону України „Про освіту” та постанови Кабінету Міністрів України „Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників” практичні психологи, соціальні педагоги, соціальні педагоги по роботі з дітьми-інвалідами, методисти, завідувачі та консультанти психолого-медико-педагогічних консультацій за своїм статусом належать до педагогічних працівників і згідно з діючим законодавством користуються всіма правами і гарантіями, передбаченими для них.

Уведення посад у навчальні заклади

Посади практичних психологів і соціальних педагогів вводяться в штати дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи освіти за умови наявності спеціалістів з фаховою освітою в межах коштів, передбачених єдиним кошторисом витрат, згідно з Типовими штатними нормативами закладів та установ освіти (п.2 змін до Положення про психологічну службу системи освіти України).

До затвердження у Міністерстві юстиції України Типових штатних нормативів закладів та установ освіти чисельність практичних психологів і соціальних педагогів регулюється нормативами, затвердженими Міністерством освіти і науки України.

Чисельність практичних психологів дошкільних навчальних закладів компенсуючого типу; комбінованого типу, у яких є 2 і більше груп компенсуючого типу; дитячих будинків інтернатного типу; центрів розвитку дитини - одна ставка на навчальний заклад.

Чисельність практичних психологів дошкільних навчальних закладів, у яких є 9 і більше груп (для міста) та 6 і більше груп (для села), - одна ставка на навчальний заклад.

Чисельність практичних психологів спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів) з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів; гімназій, ліцеїв, колегіумів; загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей, які потребують соціальної допомоги; спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку; навчально-реабілітаційних центрів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку; загальноосвітніх санаторних шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують тривалого лікування; шкіл соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання; вечірніх (змінних) шкіл для громадян, які не мають можливості навчатися в школах з денною формою навчання; міжшкільних навчально-виробничих комбінатів для задоволення потреб учнів у профорієнтаційній, допрофесійній, професійній підготовці; професійно-технічних навчальних закладів; вищих

навчальних закладів I-II рівнів акредитації; позашкільних навчальних закладів - одна ставка на навчальний заклад.

Чисельність соціальних педагогів дошкільних навчальних закладів (дитячих будинків) інтернатного типу та центрів розвитку дитини – не менше як одна ставка на навчальний заклад.

Чисельність соціальних педагогів загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей, які потребують соціальної допомоги; спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку; навчально-реабілітаційних центрів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку; загальноосвітніх санаторних шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують тривалого лікування; шкіл соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання; вечірніх (змінних) шкіл для громадян, які не мають можливості навчатися в школах з денною формою навчання; професійно-технічних навчальних закладів; вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації - одна ставка на навчальний заклад.

Чисельність практичних психологів та соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів, у яких нараховується 700 і більше учнів (у місті) та 300 і більше учнів (у селі), - одна ставка на навчальний заклад і практичного психолога, і соціального педагога.

У випадках, коли посади, перелічені в зазначених нормативах, не можуть забезпечити нормальне функціонування навчального закладу, за рахунок можливостей місцевого бюджету та позабюджетних коштів можуть бути уведені додаткові посади практичних психологів і соціальних педагогів [5].

Тривалість робочого тижня

Тривалість робочого тижня практичного психолога та соціального педагога – 40 годин. Із них 20 год. відводиться для роботи у навчальному закладі (індивідуальна і групова психодіагностика, консультування учнів, учителів, батьків, корекційно-розвивальна робота тощо) і 20 год. – на підготовку до проведення соціально-психологічних заходів (занять, тренінгів, ділових ігор), обробку результатів досліджень, оформлення висновків, методичну і самостійну роботу тощо. (п.4.8 Положення про психологічну службу системи освіти України).

Роботу з обробки результатів досліджень, оформлення висновків, планування і звітності тощо практичний психолог та соціальний педагог можуть виконувати за межами навчального закладу.

Оскільки тривалість робочого тижня працівника психологічної служби 40 годин, то і 20 годин, що відводяться для роботи безпосередньо у навчальному закладі, і 20 годин, що можуть проводитись за межами навчального закладу, мають бути відображені у плані роботи на місяць відповідно до нормативів часу на основні види роботи практичного психолога, соціального педагога.

Ставка заробітної плати практичних психологів в спеціальних загальноосвітніх школах (школах-інтернатах), навчально-реабілітаційних центрах для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку виплачується за 20 годин педагогічної роботи на тиждень безпосередньо у навчальному закладі. Відповідно практичний психолог відображує у плані роботи на місяць 20 годин.

Організаційні моделі діяльності психологічної служби на рівні

області. (АР Крим, міста Київ і Севастополь).

До структури психологічної служби системи освіти області входять: обласний центр практичної психології і соціальної роботи, психологічна служба закладів профтехосвіти, психологічні служби вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації, районні (міські) психологічні служби, психологічні служби закладів освіти обласного підпорядкування (позашкільні навчальні заклади, спеціальні навчальні заклади та ін.). Обласна психологічна служба у своїй діяльності забезпечує усі напрямки і види роботи психологічної служби системи освіти.

Усі названі вище структурні одиниці психологічної служби системи освіти області мають подвійне підпорядкування: адміністративно вони підпорядковані відповідним керівникам закладів і установ освіти, методично – обласному центру практичної психології і соціальної роботи. Обласний центр адміністративно підпорядкований начальнику обласного управління освіти і науки або його заступнику, методично – Українському науково-методичному центру практичної психології і соціальної роботи.

Перша модель. Вона застосовується там, де психологічна служба ще недостатньо розвинута, а її організаційна структура знаходиться на початковому етапі (Кіровоградська, Луганська, Миколаївська та інші області). Обласний центр є структурним підрозділом обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (ОППО). До його складу входить 3-4 методисти.

Аналіз ситуації розвитку психологічної служби в областях показує, що ця модель, що й була історично першою, поступово

відходить, поступаючись місцем другій.

Друга модель. Центр є самостійною організацією, що має статус навчально-методичного центру з усіма правами юридичної особи. Підпорядкований він безпосередньо обласному управлінню освіти і науки. Директор (завідувач) центру є керівником психологічної служби області. Так організовані психологічні служби Донецької і Сумської областей. Штатна чисельність працівників таких центрів досягає 30 осіб.

В останнім часом помітні тенденції переходу управління психологічною службою саме до другої моделі.

Третя модель. Так звані об'єднані центри. Вони схожі на центри другої моделі, але до їх складу входить також обласна психолого-медико-педагогічна консультація (ПМПК). Досвід роботи за третьою моделлю організації обласного центру є у Вінницькій і Дніпропетровській областях.

Четверта модель. Її ще можна умовно назвати центрами розвитку дитини. Ця модель, на наш погляд, є перспективною розвитку психологічної служби на рівні області. Головною особливістю цієї моделі є те, що до складу центру третьої моделі додається ще відділ корекції та розвитку дітей і відділ моніторингу освітньої ситуації в області. Зупинимось детальніше на функціях цих відділів.

Відділ корекції та розвитку – це відділ, спеціалісти якого надають безпосередню практичну допомогу всім учасникам навчально-виховного процесу. Тут наявні усі необхідні кадрові, методичні і технічні ресурси для надання логопедичної, дефектологічної, соціальної і психологічної допомоги учням,

студентам, педагогам, батькам. Перелічені види допомоги надаються або в умовах денного стаціонару, або протягом кількох тижнів в умовах постійного перебування дітей. Усе це дозволить дещо скоротити кількість логопедичних та інших груп у дошкільних навчальних закладах і школах, але не кількість шкіл-інтернатів.

Відділ моніторингу освітньої ситуації. Основними завданнями роботи даного відділу є:

- здійснення моніторингів і скринінгів закладів освіти області;
- підготовка аналітичних матеріалів (довідок) щодо стану освітньої ситуації, учнівських, студентських і педагогічних колективів, ефективності тих чи інших проектів і програм, що здійснюються у закладах освіти;
- розробка прогнозних моделей і прогнозів стану розвитку освіти в області, стану та ефективності виховної і навчальної роботи;
- розробка проектів управлінських рішень та оцінка їх можливих результатів.

У принципі, дана модель багато в чому нагадує педологічні станції або лабораторії, що були широко розповсюджені на Україні у 30-ті роки минулого сторіччя.

Література

1. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України \ Упоряд. Панок В.Г., Цушко І.І., Обухівська А.Г. – К.: Ніка-Центр, 2005. – 436 с.
2. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби та ПМПК системи освіти України \ Упоряд. Панок В.Г., Цушко І.І., Обухівська А.Г. – К.: Шк.. світ. 2008. – 256 с.
3. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби.

За ред. В.Г.Панка, І.І. Цушка. Навчально-методичний посібник в 2 т. – Київ: Ніка-центр, 2005.

4. Основи практичної психології: Підручник для студентів ВЗО. Видання третє /Керівник авт. кол-ву В.Г.Панок. – К.: Либідь, 2006. – 536 с.

5. Розвиток психологічної служби та психолого-медико-педагогічних консультацій системи освіти України (підсумки роботи за 2005 – 2008 рр.) / Лунченко Н.В., Обухівська А.Г., Острова В.Д., Панок В.Г. та ін.– К.: Ніка-Центр, 2008 – 118 с.

РОЗДІЛ 4. ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ВНЗ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ.

Особливості індивідуального розвитку та життєвої ситуації студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації.

Життєва ситуація студентів вищих навчальних закладів цього рівня акредитації помітно відрізняється від життєвої ситуації старшокласників.

По-перше вони відрізняються професійними і смисложиттєвими орієнтаціями. Якщо у школярів професійні орієнтації почасти виявляються нечіткими і неконкретними [4], то у студентів ВНЗ спостерігається виражена професійна спрямованість, що, власне, і обумовлює їхнє навчання у конкретному навчальному закладі. Тут студенти вже можуть чітко відповісти ким вони хочуть бути – інженерами, педагогами, медичними працівниками і т.п.

На основі професійного вибору будуються й інші життєві плани молоді. Зокрема – побудова кар'єри, планування особистого і сімейного життя, плани щодо особистісного саморозвитку та самовдосконалення. Життєва стратегія студентів вирізняється більшою перспективністю, продуманістю та обґрунтованістю.

Протиріччя між невисоким рівнем соціальної компетентності, що досі притаманний молодим людям цього віку, та необхідністю професійного і життєвого самовизначення породжують цілу низку життєвих і психологічних проблем. Серед них – необхідність

формування системи життєвих цінностей, смислів і пріоритетів, пошук надійних друзів, необхідність вибудовування системи референтних осіб та груп, невміння поводити себе у «світі дорослих», низький рівень соціальної адаптації та ін. [3].

По-друге, зміст і форми навчального процесу у ВНЗ I-II рівнів акредитації помітно відрізняються від шкільних. Тут на перший план виходять професійно орієнтовані навчальні дисципліни, а загальноосвітні – на другий. В ході навчання студенти проходять різного виду практики і практичні заняття, які поглиблюють їхні уявлення про зміст професії та функції фахівця. Таким чином складається можливість ніби «приміряти» обрану спеціальність, спробувати перевірити свої сили і можливості в обраній професії.

«Занурення» у професію, суттєве поглиблення знань про зміст і умови майбутньої професійної діяльності часто радикально змінюють попередні уявлення про неї. Іноді більш глибоке знайомство з професією призводить до рішення по її зміні. Тому навчання у ВНЗ часто викликає кризу професійного самовизначення і потребує психологічної допомоги.

Форми навчального процесу у ВНЗ також є своєрідними. На зміну класно-урочній системі приходить лекційно-семінарська, що вимагає формування специфічних навчальних навичок та потребує певного часу для адаптації до неї.

Проблеми, що пов'язані з перебудовою процесу навчальної діяльності: несформованість навичок самостійної пошукової і творчої початкової діяльності, невміння самостійно готувати матеріал для виступів та виступати на семінарських заняттях, невміння самостійно

конспектувати лекції, несформованість навичок самостійної дослідної роботи, що необхідні для виконання лабораторних та дипломних робіт, невміння здійснювати пошук необхідної літератури та першоджерел і т.п. Отже, процес адаптації до нових умов і форм навчальної діяльності також може породжувати цілу низку проблем у студентів.

Чи не найбільшу кількість проблем викликає суттєва зміна соціальної ситуації розвитку. Основними її факторами є: необхідність адаптуватись у новому для себе колективі (студентська група, відділення, факультет і т.п.), у багатьох випадках – проживання у гуртожитку окремо від батьківської сім'ї, переїзд в інше місто, необхідність адаптації на новому місці проживання, пов'язане з цим суттєве послаблення контролю з боку дорослих за поведінкою, необхідність самостійно планувати свій бюджет (здійснювати покупки та інші витрати), іноді – необхідність входження у нове для себе соціальне і етнокультурне середовище.

Специфіка організації та зміст діяльності психологічної служби ВНЗ I-II рівнів акредитації.

Діяльність психологічної служби ВНЗ I-II рівнів акредитації регулюється нормативною базою, яка застосовується до загальноосвітніх навчальних закладів (шкіл та закладів профтехосвіти). Психологічну службу ВНЗ I-II рівнів акредитації складають практичні психологи і соціальні педагоги.

Функції психолога і соціального педагога тут є досить різноманітними. Тому й діяльність психологічної служби може відбуватися у різноманітних формах: читання лекцій, проведення групових тренінгів і занять, індивідуальні консультації для

студентів, викладачів, батьків, тестування й анкетування всіх учасників навчально-виховного процесу та ін. (Див. Положення про психологічну службу системи освіти).

Статус працівника психологічної служби (практичного психолога і соціального педагога) у ВНЗ має свою специфіку. З одного боку, він не має відігравати роль учителя, вихователя — людини, яка оцінює або санкціонує поведінку учня. З іншого боку, - фахівці психологічної служби є рівноправними членами педагогічного колективу, які беруть активну участь у вирішенні долі вихованців. Професійна позиція працівника служби – це позиція радника, експерта, що забезпечує підвищення ефективності навчально-виховного процесу засобами практичної психології і соціальної педагогіки. Основу професійної діяльності працівника служби складає довіра, яка має бути встановлена між фахівцем та студентами, викладачами, вихователями, батьками та адміністрацією ВНЗ.

Адміністративно психолог і соціальний педагог підпорядковуються директорові навчального закладу або одному з його заступників. Методично вони підпорядковані керівнику психологічної служби області за умови тісної взаємодії з керівником психологічної служби району (міста).

Необхідною умовою ефективної діяльності психолога є наявність окремого приміщення, необхідної оргтехніки (комп'ютер, магнітофон та ін.). Діяльність психолога і соціального педагога здійснюється за окремим планом, що затверджується з директором навчального закладу і погоджується керівником психологічної

служби області. Психолог і соціальний педагог зобов'язані вести документацію, що визначена відповідними нормативними документами.

Залежно від специфіки навчального закладу психолог і соціальний педагог обирають пріоритетні напрями своєї діяльності [2]. Психологічна служба ВНЗ I-II рівнів акредитації щорічно планує свою діяльність відповідно до:

- рівнів кваліфікації та змісту професійної підготовки її працівників. Психологу і соціальному педагогу заборонено використовувати методи, методики і технології, здійснювати ті види робіт, щодо яких вони не пройшли відповідної фахової підготовки. Заборонено також застосовувати методи, що не входять до психології і соціальної педагогіки (астрологія, біоенергетика і т.п.);

- запитів адміністрації та педагогічного колективу ВНЗ. У багатьох випадках вихователі гуртожитків, викладачі, куратори студентських груп пропонують звернути увагу на окремих студентів або на окремі групи студентів. Адміністрація звертається з пропозиціями провести опитування серед викладачів і студентів з того чи іншого питання. Часто самі студенти звертаються по допомогу або пораду. Усі ці запити, після відповідного аналізу, можуть бути включені до планів роботи психологічної служби;

- власного розуміння психологом і соціальним педагогом найбільш актуальної проблематики, що потребує кваліфікованого втручання працівників психологічної служби;

- виконання галузевих і місцевих програм або проектів, розпоряджень обласного керівника служби. До таких видів роботи

відносяться масові опитування молоді, проведення профілактичних і реабілітаційних програм (наркоманії, протиправної поведінки і т.п.).

Разом із тим існує кілька специфічних напрямів, що їх має забезпечити психолог ВНЗ I-II рівнів акредитації:

підвищення психологічної культури всіх учасників навчально-виховного процесу. Це найважливіший вид роботи, що має здійснюватися зі студентами, учнями, викладачами, кураторами, батьками. Вона може відбуватися у формі лекцій, факультативних курсів, проведення психологічних консиліумів з педагогічними працівниками, семінарів для вихователів та батьків. Слід пам'ятати, що підвищення психологічної культури учасників навчально-виховного процесу є головним завданням діяльності усієї психологічної служби;

адаптація студентів до навчання у ВНЗ. Цей напрямок включає різноманітні форми роботи психолога і соціального педагога. Зокрема: для соціального педагога, - вивчення прибулих на навчання та визначення їх сімейного статусу і особливостей їхніх сімей, визначення пільгових категорій студентів, виявлення їхніх соціально-побутових потреб і проблем, визначення ступеню адаптованості до умов проживання у гуртожитку, до нового студентського колективу, викладачів та умов навчальної діяльності, визначення форм дозвілля студентів, їхніх захоплень і вподобань. Проведення лекцій, консультацій, спостережень, анкетувань для першокурсників. Для практичного психолога, - психологічна діагностика особистості студента, ступеню розвитку неформальних відносин у студентському колективі, вивчення об'єктивної інформації про студента, визначення осіб, що схильні до девіантної або аддиктивної поведінки та

студентів, які відчують труднощі у навчанні, проведення консультацій (індивідуальних і групових), тренінгів, навчальних семінарів для студентів, викладачів, батьків.

соціальна і психологічна профілактика - запобігання конфліктів між учасниками навчально-виховного процесу, здійснення психологічно-педагогічних заходів з усунення відставань у навчальній діяльності, попередження протиправної поведінки у студентському середовищі, попередження вживання алкоголю та наркотичних речовин, попередження аморальної поведінки та хвороб, що передаються статевим шляхом, попередження ізольованості окремих студентів у колективі;

соціальна і психологічна корекція – здійснення соціально-педагогічної роботи з покращання соціальної ситуації розвитку і навчання у ВНЗ, надання відповідних соціальних і психологічних послуг для студентів і їх сімей для відновлення або покращення їх соціального статусу, робота зі студентами, що відчують труднощі у навчанні, зазнали насильства, були втягнуті у протиправну діяльність, пережили проблеми або надзвичайні події;

здійснення моніторингу психічного розвитку та соціально-психологічний супровід студентів протягом навчання у ВНЗ. У навчально-виховному процесі виникає безліч психологічних проблем, котрі мають різну природу. У процесі діяльності психологічної служби виявляються студенти, що потребують особливої уваги через різні причини – соціальні або індивідуально-психологічні. Тому фахівці психологічної служби мають здійснювати моніторинг розвитку особистості студента, розвиток його життєвої ситуації та своєчасно

втручатися у розвиток подій, залучаючи при цьому викладачів, вихователів та адміністрацію ВНЗ;

професійна орієнтація та життєве планування. Період життєвого і професійного становлення особистості молодої людини в умовах ВНЗ I-II рівнів акредитації є чи не найважливішим і її житті. Тому працівники психологічної служби мають приділяти цим питанням особливу увагу. Вибір професії та мотивація професійного зростання безпосередньо пов'язані з життєвим самовизначенням молодої людини, з побудовою нею життєвих планів та життєвої стратегії. У зв'язку з цим, діяльність працівників психологічної служби має бути спрямована на допомогу викладачам і вихователям у формуванні професійної та життєвої компетентності випускників ВНЗ. А це, у свою чергу, передбачає формування: навичок професійної діяльності, рис особистості професіонала, мотивації до обраної професії, навичок спілкування і розв'язання конфліктів, навичок відповідального батьківства, обізнаності у сімейному та подружньому житті, навичок керівництва іншими людьми, навичок саморозвитку і самовдосконалення, навичок планування кар'єри та ін.

Форми роботи психолога ВНЗ I-II рівнів акредитації залежать від типу навчального закладу, особливостей його організаційної структури (наявності філій, відділень, гуртожитків), контингенту студентів і викладачів.

На загал, основними формами роботи практичного психолога у напрямку *підвищення психологічної культури всіх учасників навчально-виховного процесу* є: лекції, навчальні семінари, виступи і повідомлення для педагогічних працівників і батьків; факультативи, гуртки, навчальні

семінари для студентів; консультації та навчальні семінари для кураторів і вихователів [6].

Консультативно-методична робота: проведення консультацій, методичних нарад, консиліумів для викладачів, кураторів студентських груп і вихователів; консультування адміністрації ВНЗ з окремих питань розвитку студентських і викладацького колективів.

Психологічна діагностика: здійснення опитувань, моніторингів і тестувань окремих студентів, викладачів, вихователів, груп студентів, колективу ВНЗ в цілому; обробка результатів та підготовка висновків і рекомендацій.

Психологічна профілактика і корекція: проведення індивідуальних і групових консультацій, навчальних семінарів, тренінгів та лекцій для відповідних цільових груп (педагогів, студентів, батьків).

Психологічна реабілітація: організаційно-психологічна робота з надання психологічної допомоги та соціально-психологічної підтримки студентам, що мають соціальні і психологічні проблеми, відрізняються девіантною і аддиктивною поведінкою, пережили складні життєві ситуації та ін. Ця робота здійснюється у взаємодії з викладацьким і студентськими колективами, соціальним педагогом, медичним працівником, іншими фахівцями.

Психологічна прогностика: розробка на основі психологічної діагностики і моніторингів прогнозів розвитку освітньої ситуації у ВНЗ, плануванні запровадження педагогічних інновацій, підготовка пропозицій і звітів.

Професійне самовдосконалення: участь у семінарах, тренінгах,

методичних нарадах і конференціях практичних психологів; самостійна робота з літературою та Інтернет-ресурсами. Постійне вдосконалення власного фахового рівня.

Форми роботи соціального педагога ВНЗ I-II рівнів акредитації також залежать від специфіки навчального закладу, найбільш актуальних проблем навчально-виховного процесу та кваліфікації спеціаліста.

Соціально-педагогічна діагностика: збирання документів та іншої інформації про стан і соціальні проблеми студентів, їхніх сімей, найближчого соціального оточення; ведення баз і банків даних про студентів і їхні сім'ї, підготовка аналітичних довідок і звітів для адміністрації ВНЗ, закладів праці і соціальної політики, органів внутрішніх справ та інших організацій.

Соціальний захист і соціальні послуги: здійснення організаційно-педагогічної роботи разом з органами державної опіки, праці і соціального захисту, соціальними службами, органами внутрішніх справ та ін. з питань соціального захисту та допомоги різним категоріям студентів.

Соціальний патронаж: соціально-педагогічний супровід студентів-сиріт, напівсиріт, студентів з неблагополучних та неповних сімей, таких, що потребують посиленої педагогічної уваги (схильних до правопорушень, алко- і нарко- залежних, інвалідів, іноземців та ін.). Допомога у вирішенні побутових і соціальних проблем студентів, взаємодія з місцевими органами опіки, працевлаштування і соціального захисту, громадськими організаціями.

Здійснення соціально-педагогічної профілактики: попередження

негативних явищ у студентському середовищі, - наркоманії, алкоголізму, безвідповідального ставлення до статевого і подружнього життя, правопорушень, інфікування небезпечними хворобами, расової та етнічної нетерпимості. Важливим напрямком профілактичної роботи соціального педагога є також попередження конфліктів серед студентів, порушень внутрішнього розпорядку в гуртожитках та ін.

Соціальна реабілітація: здійснення заходів соціального та педагогічного характеру для відновлення соціальної і життєвої компетентності студентів, що опинилися у скрутній життєвій ситуації, пережили катастрофи і стреси, втрати близьких, інші надзвичайні події.

Просвітницька робота: здійснення роз'яснювальної, інформаційної та освітньої діяльності щодо захисту прав та дотримання обов'язків студентами, педагогами, вихователями і батьками; прищеплення студентам навичок самостійного дорослого життя; формування навичок відповідального батьківства та подружнього життя; формування культури спілкування та педагогічної культури у студентів і викладачів; роз'яснення необхідності вести здоровий спосіб життя; організація інформаційних зустрічей та просвітницьких акцій.

Організаційно-педагогічна діяльність: підтримка студентського самоврядування та студентських ініціатив; посередництво у конфліктах між учасниками навчально-виховного процесу; налагодження ділових стосунків між педагогічним колективом і керівництвом ВНЗ та громадськими організаціями; підтримка ділових

стосунків між педагогічним колективом і місцевими органами опіки і піклування, соціального захисту, внутрішніх справ, охорони здоров'я та ін.

Перелічені напрямки і форми роботи практичного психолога і соціального педагога ВНЗ I-II рівнів акредитації не є вичерпними, а, скорше – специфічними для названих навчальних закладів.

Література

1. *Костюк Г.С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ, 1989.
2. *Науково-методичні засади діяльності психологічної служби: Навчально-методичний посібник; у 2-х т. / За ред. В.Г. Панка, І.І. Цушка.* – К.: Ніка-Центр, 2005. – Т.1. – 328 с., Т.2. – 284 с.
3. *Панок В.Г., Рудь Г.В.* Психологія життєвого шляху особистості. Монографія. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 280 с.
4. *Рабочая книга школьного психолога / Под ред. И. В. Дубровиной.* Москва, 1991.
5. *Рибалка В.В.* Психологічна профілактика суїцидальних тенденцій проблемної особистості / В. Рибалка. – К.: Шкільний світ, 2009. – 128 с.
6. *Тренінгові, соціально-реабілітаційні і навчальні програми із формування здорового способу життя в учнівській і студентській молоді: Метод. Посібник / За ред. В.Г. Панка, Н.М. Городнової, Н.В. Лунченко.* – К.: Ніка-Центр, 2008. – 180 с.

РОЗДІЛ 5. ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ІІІ-ІV РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ.

Психологічна служба вищого навчального закладу ІІІ – ІV рівня акредитації – це система відповідних посад та (або) структурних підрозділів вищого навчального закладу, яка у своїй діяльності забезпечує соціальний і психологічний супровід навчально-виховного процесу. Вона є органічною складовою психологічної служби системи освіти України [2].

Діяльність Служби забезпечується практичними психологами і соціальними педагогами (соціальними працівниками), які мають відповідну вищу освіту (спеціаліст, магістр) і, відповідно до чинного законодавства, користуються усіма правами і гарантіями, передбаченими для них.

Служба тісно співпрацює з територіальними органами управління освітою, органами охорони здоров'я, правоохоронними органами, соціальними службами для молоді, органами студентського самоврядування, громадськими організаціями ВНЗ тощо.

Посади практичних психологів і соціальних педагогів, інших працівників Служби уводяться у штати ВНЗ в межах коштів, передбачених кошторисом витрат ВНЗ.

Служба діє на основі положення про свою діяльність, яке розробляється кожним ВНЗ у відповідності до Положення про психологічну службу та інших нормативних документів і

затверджується Вченою радою ВНЗ та наказом ректора.

Основною *метою* діяльності психологічної служби ВНЗ є підвищення ефективності навчально-виховного процесу, розвиток і формування зрілої професійно орієнтованої особистості студента за умови збереження психологічного здоров'я всіх учасників навчально-виховного процесу засобами практичної психології і соціальної педагогіки.

Основними *завданнями* діяльності Служби є:

- підвищення психологічної культури всіх учасників навчально-виховного процесу, гуманізація стосунків у студентських і викладацьких колективах;
- забезпечення індивідуального підходу до кожного учасника навчально-виховного процесу;
- сприяння повноцінному особистісному розвитку студентів та створення належних психологічних умов для формування у них мотивації до навчання, самореалізації творчих здібностей, самовиховання і саморозвитку;
- психологічне забезпечення профілактики девіантної та аддиктивної поведінки серед студентів, конфліктів та особистісних проблем.

Основними *функціями* психологічної служби ВНЗ III – IV рівня акредитації є:

діагностика – соціальне і психологічне вивчення студентів, викладачів і співробітників, груп і колективів, моніторинг соціальних процесів у ВНЗ та психічного розвитку окремих студентів, визначення причин, що ускладнюють особистісний розвиток,

навчання та взаємини в колективі;

корекція – здійснення психолого-педагогічних заходів з метою усунення відхилень у психічному та особистісному розвитку і поведінці, схильності до uzалежнень та правопорушень, подолання різних форм девіантної поведінки;

реабілітація – надання психолого-педагогічної і соціальної допомоги студентам, які перебувають у кризовій життєвій ситуації, з метою адаптації їх до умов навчання у ВНЗ та соціального середовища;

профілактика – своєчасне попередження відхилень у психічному та особистісному розвитку, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктним ситуаціям у навчально-виховному процесі, попередження наркоманії, алкоголізму, суїцидів, расової і соціальної нетерпимості, аморального способу життя та ін.;

прогностика – побудова на основі діагностики моделей поведінки груп та окремих особистостей, проектування на цій основі змісту і напрямків індивідуального розвитку студента, його життєвих планів, формування професійного самовизначення та позитивної життєвої перспективи, визначення тенденцій розвитку груп і колективів, соціально-психологічної ситуації у ВНЗ в цілому;

психологічна просвіта - підвищення психологічної культури всіх учасників навчально-виховного процесу у ВНЗ – студентів, викладачів, співробітників.

Діяльність Служби включає такі головні *напрямки*:

- консультативно-методична допомога всім учасникам навчально-виховного процесу з питань навчання студентів, виховання

культурної, соціально зрілої особистості;

- надання професійної допомоги керівництву ВНЗ та органам державного управління освітою у плануванні та оцінці ефективності освітньої діяльності;

- здійснення психологічної експертизи психолого-педагогічних інновацій;

- участь у профорієнтаційних заходах для учнів і студентів з метою надання їм допомоги у свідомому виборі професії та побудові життєвої стратегії;

- психологічне забезпечення навчально-виховного процесу у ВНЗ, - пошук і виявлення обдарованих студентів, визначення причин неуспішності та незадовільної поведінки, психологічний супровід студентів, що потребують особливої уваги викладачів і вихователів, робота з адаптації студентів до навчання у ВНЗ;

- здійснення діагностичної, корекційної і профілактичної роботи як з окремими особами – студентами, викладачами, співробітниками, так і з групами та колективами;

- формування готовності у випускників ВНЗ до самостійної професійної діяльності;

- захист психічного і фізичного здоров'я студентів і викладачів, орієнтація на здоровий спосіб життя, попередження наркоманії, алкоголізму, СНІДу, злочинності, расової нетерпимості;

- взаємодія та координація спільної діяльності з громадськими організаціями, органами студентського самоврядування, правоохоронними органами, органами охорони здоров'я, соціальними службами для молоді, органами місцевого самоврядування та ін.

Структура психологічної служби ВНЗ III – IV рівня акредитації залежить від:

- а) профілю ВНЗ (гуманітарний, технічний, класичний);
- б) кількості студентів денної форми навчання, наявності філій, факультетів, інститутів, гуртожитків;
- в) наявності та якісного складу профільних кафедр;
- г) фінансових можливостей ВНЗ;
- д) наявності кваліфікованих спеціалістів у галузі практичної психології, соціальної педагогіки (соціальної роботи).

Відповідно до потреб і умов психологічна служба ВНЗ може мати наступну структуру (організаційні моделі):

1. Посади фахівців Служби уводяться до підрозділів (інститутів, факультетів, філій, гуртожитків) ВНЗ, при цьому один з них призначається керівником Служби. Працівники Служби адміністративно підпорядковані керівникам відповідних підрозділів, методично – керівнику Служби.

2. В структурі основних підрозділів ВНЗ (інститутів, факультетів, філій) створюються групи, сектори, навчальні лабораторії, відділи або інші підрозділи. Керівник одного з них призначається керівником Служби ВНЗ в цілому.

3. В структурі ВНЗ створюється новий підрозділ – центр психологічної служби ВНЗ. Його штат і структура визначаються керівництвом ВНЗ.

До складу спеціалістів центру відносяться директор (завідувач), його заступник (за потреби), керівники структурних підрозділів, методисти, практичні психологи, соціальні педагоги (працівники).

Допоміжний персонал центру складають: лаборанти, оператори комп'ютерного набору, секретарі та ін.

Структурно центр може складатися з відділів, лабораторій, секторів і творчих груп. До його складу можуть входити: кабінет професійної діагностики і профорієнтації, консультативні кабінети, тренінговий кабінет, кабінет психофізичної діагностики і регуляції станів, методичний кабінет та ін.

Усі працівники Служби, що закріплені (працюють) у підрозділах і філіях ВНЗ є співробітниками центру і підпорядковані його керівнику (директору). Директор (завідувач) центру є керівником Служби ВНЗ.

На роботу до Служби приймаються фахівці з вищою освітою, що мають відповідні дипломи устанавленого державного зразка психолога, практичного психолога, соціального педагога або соціального працівника.

Керівник Служби відповідає за зміст, якість та результати її діяльності перед керівництвом ВНЗ. Не менше одного разу на рік звітує перед керівництвом ВНЗ, подає встановлену звітність та іншу інформацію до обласного центру практичної психології і соціальної роботи.

При Службі (або на її базі) можуть створюватись: групи швидкого реагування, які надають невідкладну психологічну допомогу, консультативні і тренінг-групи, студентські гуртки, творчі групи, групи волонтерів, “телефон довіри” та ін.

Адміністративно Служба (центр, психолог) підпорядковується ректору або його заступнику. Методично – координує свою діяльність

з обласним центром практичної психології і соціальної роботи.

Психологічна служба ВНЗ *має право:*

- разом із керівництвом ВНЗ визначати пріоритети своєї діяльності;
- звертатись із запитами і пропозиціями до керівництва територіальних органів управління освітою, інших державних і громадських організацій;
- надавати рекомендації соціального і психологічного характеру керівникам ВНЗ, структурних підрозділів, організаціям та тим, хто звернувся за допомогою;
- створювати бази і банки даних за основними напрямками своєї діяльності;
- здійснювати інформаційно-просвітницьку роботу серед студентів, викладачів, співробітників ВНЗ, учнів шкіл і закладів профтехосвіти, громадськості;
- використовувати матеріально-технічну базу ВНЗ для здійснення статутної діяльності;
- виконувати методичну роботу для студентів і викладачів;
- мати власні субрахунки на загальних рахунках ВНЗ;
- здійснювати власну госпрозрахункову діяльність, виконувати роботи на замовлення сторонніх організацій і установ, надавати освітні послуги;
- здійснювати експертизу психологічних і соціологічних методик, методів, технологій та педагогічних інновацій;
- розробляти та впроваджувати власні програми з психологічної просвіти, наукової та консультативно-тренінгової діяльності;

– організовувати семінари, тренінги, конференції та інші масові заходи наукового і науково-методичного характеру.

Психологічна служба ВНЗ зобов'язана:

– керуватися у своїй діяльності законодавством України, Етичним кодексом психолога, Положенням про психологічну службу системи освіти;

– проводити дослідження, моніторинги, тренінги, навчальні семінари, консультації для студентів, викладачів та співробітників ВНЗ;

– сприяти розвитку особистості студентів та вдосконаленню психологічної культури і професійної компетентності викладачів;

– брати участь у профілактиці таких негативних явищ у студентському середовищі, як: неуспішність у навчальній діяльності, насильство, наркоманія, алкоголізм, протиправна поведінка, бездуховність, расизм, конфлікти та ін.;

– здійснювати соціальну і психолого-педагогічну експертизу педагогічних інновацій;

– здійснювати щорічне планування своєї роботи та надавати звітність про свою діяльність в установленому порядку;

– за запитом брати участь в інших заходах та здійснювати оцінку їх ефективності.

Штатна чисельність працівників служби залежить від напрямків, змісту та обсягів її роботи.

Планування діяльності Служби здійснюється щорічно на основі пропозицій ректорату і студентської ради з урахуванням пріоритетів діяльності Міністерства освіти і науки України. Керівник Служби

щорічно подає ректору (вченій раді) ВНЗ проект плану роботи на наступний період та звіт за проведену роботу.

Служба щорічно подає керівництву ВНЗ та обласному центру практичної психології і соціальної роботи звіт за всіма видами діяльності за затвердженими формами у встановлені терміни, несе відповідальність за їхню достовірність.

Психолог у ВНЗ має широке і не менш складне, ніж в інших навчальних закладах, поле діяльності, оскільки психологічні проблеми, з якими стикаються викладачі та студенти, досить різноманітні. Це й адаптація до навчання у нових умовах, і налагодження міжособистісних стосунків, і формування психологічної готовності до майбутньої професії, і безліч особистісних проблем тощо.

Додаткові складнощі (як зазначають Н.В. Чепелєва і Н.І. Пов'якель) викликає й той факт, що багато викладачів ВНЗ не мають спеціальної педагогічної освіти (передусім це стосується технічних, економічних та деяких інших закладів), їхня психологічна компетенція перебуває на вкрай низькому рівні. А це, у свою чергу, призводить до непорозумінь у спілкуванні зі студентами та колегами, а також до психологічних проблем у професійній діяльності. З іншого боку, низька психологічна культура студентів спричиняє появу внутрішніх та міжособових конфліктів, веде до особистісних дисгармоній, фрустрацій, тривоги, негараздів у навчанні та оволодінні професією [9].

Таким чином, необхідність психологічної служби у вищому навчальному закладі не викликає сумніву. Основні її завдання тісно

пов'язані з завданнями підготовки висококваліфікованого фахівця, що не лише володіє необхідним обсягом теоретичних знань, практичних умінь та навичок, а й має необхідні професійно значущі особистісні якості, котрі дають йому змогу успішно адаптуватися до майбутньої діяльності, прагнути фахового й особистісного самовдосконалення, тобто бути професіоналом, що не зупиняється у своєму розвитку. Тому одним із найважливіших напрямків роботи психологічної служби ВНЗ було названо особистісне зростання студентів.

Особистісне зростання передбачає не лише розвиток особистості, а й формування прагнення людини до найповнішого вияву й розвитку своїх можливостей та здібностей. Це поняття є одним із ключових у гуманістичній психології і значною мірою збігається з поняттями "самоактуалізація" і "самореалізація" [1]. Саме прагнення до самоактуалізації мотивує людину до розвитку і вияву своїх можливостей, вона стає вільною у виборі свого життєвого шляху; реалізація потенцій людини своєю чергою робить її психологічно зрілою, здатною до творчої діяльності.

К. Роджерс [7] виокремив ряд умов, що є необхідними для самоактуалізації людини. По-перше, це прийняття людини, тобто позитивне ставлення до неї, повага, віра у позитивні зміни в особі, в її розвиток. По-друге, це безумовне прийняття не лише інших, а й себе самої. Коли людина не приймає себе як цілісну особистість, а цінує лише ті свої переваги, що схвалюються іншими, вона відчуває напругу, тривогу, її психічне здоров'я погіршується. По-третє, важливою умовою, що сприяє самоактуалізації, є конгруентність інших, тобто їхня щирість, розуміння, відсутність "маски",

психологічного захисту тощо. І нарешті, самоактуалізація передбачає емпатичне розуміння, без якого безумовне прийняття означатиме просто недиференційоване м'якосерде ставлення до всіх. Емпатичне розуміння включає проникнення не лише в думки, а й у почуття іншого, вміння дивитися на проблему з його позиції, здатність стати на місце іншого.

Виконання цих умов веде до значних змін у поведінці та особистості людини: вона починає по-іншому дивитися на себе; повніше приймає себе та свої почуття; більше довіряє собі, може краще керувати собою; стає більш схожою на ту людину, якою хотіла б бути; стає гнучкішою, менш застиглою у своєму сприйманні; ставить перед собою реальніші цілі; її поведінка стає добре обдуманною; вона починає краще приймати й розуміти інших; у неї поглиблюється розуміння себе та навколишнього; людина починає змінювати основні якості своєї особистості у кращий бік.

Легко бачити, що всі ці характеристики важливі для будь-якої людини не лише в особистому житті, а й у професійній сфері. Саме вони сприяють кращій професійній самореалізації особистості і можуть розглядатися як важлива передумова становлення особистості фахівця високого гатунку — незалежно від царини, в якій відбувається його фахова діяльність.

На жаль, у нашій вищій школі ці умови, як правило, не виконуються. Не кажучи вже про безумовне прийняття особистості студента, викладачі не завжди виявляють до нього елементарну повагу та доброзичливість. Це призводить до виникнення напруги, тривоги у студентів, особливо в ситуаціях оцінювання, контролю, до

зниження самооцінки, зневіри у собі, своїх можливостях та здібностях. Як наслідок — ефективність підготовки спеціаліста знижується. Причиною цього, наголосимо ще раз, є передусім низька психологічна культура викладачів та студентів, відсутність ефективного психологічного забезпечення навчально-виховного процесу [3].

Особистісне зростання студентів виступає важливою передумовою *професійного становлення особистості*. Останнє, базуючись на психологічній та особистісній зрілості майбутніх фахівців, зумовлює виникнення такої необхідної складової особистості фахівця, як професійна ідентифікація. Вона розглядається нами як невід'ємний компонент професійної самосвідомості особистості, основними характеристиками якої є прийняття провідних професійних ролей, цінностей та норм, сформовані мотиваційні структури, що спонукають особистість до ефективної практичної діяльності. У свою чергу, несформована професійна ідентифікація, навіть при високому рівні теоретичних знань та відпрацьованих практичних уміннях, не дає можливості фахівцеві впевнено почувати себе у процесі виконання професійних обов'язків, актуалізує механізми психологічного захисту, а отже, й перешкоджає ефективній професійній самореалізації.

Таким чином, психологічна служба ВНЗ покликана підвищувати психологічну культуру викладачів та студентів, забезпечувати належний рівень їхньої психологічної компетенції, сприяти психологічній підтримці навчально-виховного процесу та допомагати у розв'язанні різноманітних особистих і професійних проблем, які

мають психологічне підґрунтя [5].

Психологічне забезпечення навчально-виховного процесу включає такі завдання:

відбір абітурієнтів на ту чи іншу професію. Це передбачає розробку професіограм фахівців і створення на цій основі пакету конкретних психодіагностичних методик, опитувальників, анкет, програм бесід з абітурієнтами з метою визначення рівня сформованості особистісних та когнітивних якостей абітурієнта;

полегшення процесу адаптації студентів до умов навчання. Тут найважливіше допомогти першокурснику оволодіти якісно новими прийомами навчальної та навчально-професійної діяльності, виробити потяг до самостійної роботи. Адаптація до умов навчання включає також і зміну стилю спілкування з товаришами й викладачами у навчальній та позанавчальній діяльності;

професійну адаптацію, кінцевою метою якої є професійна самоідентифікація майбутніх фахівців. Професійна адаптація передбачає насамперед формування та вдосконалення професійно значущих особистісних якостей, стереотипів поведінки; засвоєння основних професійних ролей, форм спілкування, необхідних для успішного виконання майбутньої професійної діяльності; формування професійної рефлексії та професійної самосвідомості студентів;

психологічну допомогу викладачам в їхньому професійному самовдосконаленні. Передусім це стосується налагодження ефективного контакту зі студентами, віднайдення оптимальних способів педагогічного впливу на них, вироблення доброзичливого ділового стилю спілкування, дотримання педагогічного такту,

допомоги у розв'язанні конфліктів;

допомогу молодим викладачам, особливо тим, хто не має спеціальної педагогічної освіти, в їхній адаптації до умов нової професійної діяльності;

допомогу студентам і викладачам у навчальних ситуаціях, що викликають значну емоційну напругу. Йдеться, насамперед, про іспити й заліки, взагалі про організацію роботи під час сесії, виробничої практики. Такі ситуації є емоційно несприятливими не лише для студентів, а й для викладачів, як і загалом будь-які ситуації оцінювання. Від уміння викладача створити оптимальний доброзичливий і, водночас, вимогливий емоційний настрій під час іспиту великою мірою залежать об'єктивність оцінювання, задоволеність студентів отриманою оцінкою, їхня самооцінка та націленість на виправлення виявлених недоліків, на самовдосконалення.

Психологічна просвіта викладачів та студентів — покликана підвищувати їхню психологічну компетенцію, яка своєю чергою є важливою складовою психологічної культури особистості. Основні завдання тут такі: створення психологічного лекторію для викладачів та студентів, підготовка необхідних методичних рекомендацій, популяризація літератури, бесіди на психологічні теми, організація тематичних "круглих столів" тощо.

Психологічна допомога викладачам та студентам. Вона має здійснюватися передусім через індивідуальні консультації, бесіди, групові тренінги, інші форми психотерапевтичної роботи. Тут основною метою є сприяння особистісній інтеграції студентів і

викладачів, узгодження їхніх особистих, соціальних та економічних інтересів. Важливою передумовою цього є ефективне реагування на конкретні психологічні проблеми, з якими стикається людина у своїй навчальній, професійній діяльності, в особистому житті. Це можуть бути, наприклад, проблеми, пов'язані з труднощами у навчанні. І завдання психолога — визначити причини таких складнощів, які можуть укорінюватися в когнітивній або особистісній сфері студента, та надати конкретні рекомендації щодо їх подолання.

Основними завданнями у справі надання психологічної допомоги викладачам та студентам (за Н.В. Чепелевою і Н.І. Пов'якель) є:

консультативна допомога у розв'язанні гострих життєвих проблем, криз, внутрішніх конфліктів;

консультативна та обмежена рамками закладу психотерапевтична допомога у виробленні адекватних форм поведінки, комунікативних умінь у різноманітних життєвих, навчальних та професійних ситуаціях;

сприяння позитивному розв'язанню конфліктів у педагогічних колективах, студентських групах тощо [9].

Багато психологічних проблем пов'язано з особистим життям студентів, труднощами у спілкуванні. І нерідко вони великою мірою залежать від низької психологічної культури особистості. У цьому випадку психологічна допомога має поєднуватися з психологічною просвітою студентів. Узагалі слід зазначити, що вказані вище основні функції психологічної служби у реальній практиці тісно взаємопереплетені. Індивідуальне консультування, наприклад, може

виконувати не лише функцію психологічної підтримки, допомоги, а й просвіти та психологічного забезпечення навчально-виховного процесу, зокрема сприяти полегшенню адаптації до умов навчання тощо.

Виходячи з досвіду роботи психологічних служб ВНЗ, що вже існують у різних навчальних закладах [8], коротко опишемо відомі нам типи психологічних служб.

У центрі психологічної допомоги (психоконсультування та психокорекції) на замовлення клієнтів — викладачів і студентів — надається психологічна допомога з особистих проблем, наприклад, розв'язання сімейних конфліктів, налагодження міжособистісних стосунків тощо. Доцільно, щоб такий центр функціонував частково на держбюджетному фінансуванні, а частково на госпрозрахункових засадах.

У центрі ігрових психологічних засобів та психотренінгу залежно від специфіки професійної підготовки студентів проводяться ділові ігри, спеціалізовані тренінги як загальної (тренінги навичок саморегуляції, спілкування, тренінги розв'язання конфліктів тощо), так і спеціальної спрямованості (тренінги умінь ведення переговорів, консультативної роботи, тілесно орієнтовані тренінги, тренінги психодраматичних умінь тощо). Тренінги спеціальної спрямованості мають на меті формування професійно значущих навичок та вмій.

У центрі психологічної просвіти ведеться постійна просвітницька робота з питань психології, спрямована на підвищення психологічної культури студентів та викладачів. При центрі можуть бути організовані постійно діючі семінари з запрошенням провідних

психологів. Такий центр має діяти виключно на госпрозрахункових засадах, орієнтуючись на замовлення клієнтів.

Науково-дослідний та психодіагностичний центр здійснює постійну дослідницьку роботу з різних напрямів прикладної психології, насамперед актуальних проблем навчання й виховання. Крім того, за ним доцільно закріпити функції психодіагностики абітурієнтів та студентів. Безумовно, центр повинен мати сучасне технічне, психодіагностичне та комп'ютерне обладнання, що дає змогу проводити дослідження й обстеження та обробляти й оформляти їхні результати на належному рівні.

Підсумовуючи зазначимо, що успішність діяльності психологічної служби ВНЗ залежить від наступних умов:

- чітке розуміння необхідності функціонування служби з боку адміністрації, викладацького колективу і студентів;

- створення належних організаційних, фінансових, матеріальних, правових та побутових умов для роботи фахівців, - практичних психологів і соціальних педагогів;

- якісного кадрового забезпечення служби;

- наукова обґрунтованість та валідність методів, методик і технологій, що застосовуються фахівцями служби в їхній практичній діяльності;

- орієнтація у діяльності служби на найбільш актуальні проблеми студентів, викладачів та запити адміністрації ВНЗ;

- здійснення постійної роботи з методичної підтримки фахівців служби та їх професійного вдосконалення;

- тісний зв'язок працівників служби з колегами, що працюють в

інших закладах освіти (школи, ПТНЗ, ВНЗ I-II рівнів акредитації) та обласними і районними центрами системи освіти.

Психологічна служба у ВНЗ III-IV рівнів акредитації тільки починає створюватись. Разом з тим, вона має широкі перспективи і можливості якщо буде спиратися на науковий і методичний потенціал профільних кафедр, підтримку керівництва та співпрацювати з колегами.

Література

1. Бернс Р. В. Развитие Я-концепции и воспитание. Москва, 1986.
2. Збірник нормативно-правових документів психологічної служби і ПМПК системи освіти України. / Упоряд. В.Г. Панок, І.І. Цушко, А.Г. Обухівська – К.: Шк.. світ. 2008. – 256 с.
3. Лушин П. В. Психологічна служба педінституту: теоретико-експериментальні проблеми // Практична психологія і школа. Київ, 1993.
4. Основи практичної психології: Підручник для студентів ВЗО. Видання третє / Керівник авт. кол-ву В.Г.Панок. – К.: Либідь, 2006. – 536 с.
5. Панок В. Г. Концепція національної соціально-психологічної служби // Педагогіка і психологія. 1994. № 2/3.
6. Панок В.Г., Рудь Г.В. Психологія життєвого шляху особистості: Монографія. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 280 с.
7. Роджерс К. Клиентоцентрированная терапия - М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 1997. - 320 с.
8. Розвиток психологічної служби та психолого-медико-психологічних консультацій системи освіти України (підсумки роботи за 2005-2008 р.р.) / [Лунченко Н.В., Обухівська А.Г., Панок В.Г. та ін.] – К.: Ніка-Центр, 2008. – 118 с.
9. Чепелева Н. В., Пов'якель Н. І. Роль психологічної служби вузу у становленні особистості фахівця // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку: Матеріали Міжнар. наук, практ. конференції. Київ, 1996. Ч. 4.

**Закон України
ПРО ОСВІТУ**

м. Київ, 23 травня 1991 р. № 1060-ХІІ із змінами і доповненнями

ВИТЯГ

Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних цінностей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємодопомоги між націями і народами.

Стаття 12. Повноваження Міністерства освіти України та міністерств і відомств України, яким підпорядковані заклади освіти

Міністерство освіти України є центральним органом державної виконавчої влади, який здійснює керівництво у сфері освіти.

Міністерство освіти України:

- бере участь у визначенні державної політики в галузі освіти, науки, професійної підготовки кадрів, розробляє програми розвитку освіти, державні стандарти освіти;
- встановлює державні стандарти знань з кожного предмета;
- визначає мінімальні нормативи матеріально-технічного, фінансового забезпечення закладів освіти;
- здійснює навчально-методичне керівництво, контроль за дотриманням державних стандартів освіти, державне інспектування;
- забезпечує зв'язок із закладами освіти, державними органами інших країн з питань, які входять до його компетенції;
- проводить акредитацію вищих та професійно-технічних закладів освіти незалежно від форм власності та підпорядкування, видає їм ліцензії, сертифікати;
- формує і розміщує державне замовлення на підготовку спеціалістів з вищою освітою;

- розробляє умови прийому до закладів освіти;
- забезпечує випуск підручників, посібників, методичної літератури;
- розробляє проекти положень про заклади освіти, що затверджуються Кабінетом Міністрів України;

- організовує атестацію педагогічних і науково-педагогічних працівників щодо присвоєння їм кваліфікаційних категорій, педагогічних та вчених звань;

- разом з іншими міністерствами і відомствами, яким підпорядковані заклади освіти. Міністерством освіти Автономної Республіки Крим реалізує державну політику в галузі освіти, здійснює контроль за її практичним втіленням, дотриманням актів законодавства про освіту в усіх закладах освіти незалежно від форм власності та підпорядкування;

- здійснює керівництво державними закладами освіти. Акти Міністерства освіти України, прийняті у межах його повноважень, є обов'язковими для міністерств і відомств, яким підпорядковані заклади освіти, Міністерства освіти Автономної Республіки Крим, місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підпорядкованих їм органів управління освітою, закладів освіти незалежно від форм власності.

Міністерство освіти України забезпечує організацію роботи з фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи в навчальних закладах усіх типів і рівнів акредитації, здійснює науково-методичне забезпечення цієї роботи в ході навчального процесу і в позанавчальний час.

(частину 1 статті 12 доповнено абзацом згідно із Законом України від 14.10.98 р. № 178-XIV)

2. Міністерства і відомства, яким підпорядковані заклади освіти, разом з Міністерством освіти України беруть участь у здійсненні державної політики в галузі освіти, науки, професійної підготовки кадрів, у проведенні державного інспектування та акредитації закладів освіти, здійснюють контрольні функції по дотриманню вимог щодо якості освіти, забезпечують зв'язок із закладами освіти та державними органами інших країн з питань, що належать до їх компетенції, організовують впровадження у практику досягнень науки і передового досвіду.

Акти міністерств і відомств, яким підпорядковані заклади освіти, прийняті у межах їх компетенції, є обов'язковими для місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підпорядкованих їм органів управління освітою, закладів освіти відповідного профілю незалежно від форм власності.

3. Міністерство освіти Автономної Республіки Крим здійснює повноваження керівництва освітою, крім повноважень, віднесених до компетенції Міністерства освіти України, міністерств і відомств, яким підпорядковані заклади освіти.

4. Інші повноваження Міністерства освіти України, міністерств і відомств України, яким підпорядковані заклади освіти, визначаються положенням про них.

Стаття 14. Повноваження місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в галузі освіти

1. Місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснюють державну політику в галузі освіти та в межах їх компетенції:

- встановлюють, не нижче визначених Міністерством освіти України мінімальних нормативів, обсяги бюджетного фінансування закладів освіти, установ, організацій системи освіти, що є комунальною власністю, та забезпечують фінансування витрат на їх утримання;

- забезпечують розвиток мережі закладів освіти та установ, організацій системи освіти, зміцнення їх матеріальної бази, господарське обслуговування;

- здійснюють соціальний захист працівників освіти, дітей, учнівської і студентської молоді, створюють умови для їх виховання, навчання і роботи відповідно до нормативів матеріально-технічного та фінансового забезпечення;

- організують облік дітей дошкільного та шкільного віку, контролюють виконання вимог щодо навчання дітей у закладах освіти;

- вирішують у встановленому порядку питання, пов'язані з опікою і піклуванням про неповнолітніх, які залишилися без піклування батьків, дітей-сиріт, захист їх прав, надання матеріальної та іншої допомоги;

- створюють належні умови за місцем проживання для виховання дітей, молоді, розвитку здібностей, задоволення їх інтересів;

- забезпечують у сільській місцевості регулярне безкоштовне підвезення до місця навчання і додому дітей дошкільного віку, учнів та педагогічних працівників;

- організують професійне консультування молоді та продуктивну працю учнів;

- визначають потреби, обсяги і розробляють пропозиції щодо державного замовлення на підготовку робітничих кадрів для регіону.

2. Місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування створюються відповідні органи управління освітою, діяльність яких спрямовується на:

- управління закладами освіти, що є комунальною власністю;

- організацію навчально-методичного забезпечення закладів освіти, вдосконалення професійної кваліфікації педагогічних працівників, їх перепідготовку та атестацію у порядку, встановленому Міністерством освіти України;

- координацію дій педагогічних, виробничих колективів, сім'ї, громадськості з питань навчання і виховання дітей;

- визначення потреб, розроблення пропозицій щодо державного контракту і формування регіонального замовлення на педагогічні кадри, укладання договорів на їх підготовку;

- контроль за дотриманням вимог щодо змісту, рівня і обсягу освіти, атестацію закладів освіти, що є комунальною власністю.

Місцеві органи управління освітою у здійсненні своїх повноважень підпорядковані місцевим органам державної виконавчої влади, органам місцевого самоврядування та відповідним державним органам управління

освітою у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 21. Психологічна служба в системі освіти

У системі освіти діє державна психологічна служба. Психологічне забезпечення навчально-виховного процесу в закладах освіти здійснюють практичні психологи. За своїм статусом практичні психологи належать до педагогічних працівників.

Стаття 22. Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти

Соціально-педагогічний патронаж у системі освіти сприяє взаємодії закладів освіти, сім'ї і суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам, особам, які їх замінюють. Педагогічний патронаж здійснюється соціальними педагогами. За своїм статусом соціальні педагоги належать до педагогічних працівників.

Стаття 55. Права педагогічних та науково-педагогічних працівників.

1. Педагогічні та науково-педагогічні працівники мають право на:

- захист професійної честі, гідності;
- вільний вибір форм, методів, засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи;
- індивідуальну педагогічну діяльність;
- участь у громадському самоврядуванні;
- користування подовженою оплачуваною відпусткою;
- забезпечення житлом у першочерговому порядку, пільгові кредити для індивідуального і кооперативного будівництва;
- придбання для працюючих у сільській місцевості основних продуктів харчування за цінами, встановленими для працівників сільського господарства;
- одержання службового житла;
- підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір змісту, програм, форм навчання, закладів освіти, установ та організацій, що здійснюють підвищення кваліфікації і перепідготовку.

2. Відволікання педагогічних та науково-педагогічних працівників від виконання професійних обов'язків не допускається за винятком випадків, передбачених чинним законодавством.

Стаття 56. Обов'язки педагогічних та науково-педагогічних працівників

Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані:

- постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру;
- забезпечувати умови для засвоєння вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, стажистами, клінічними ординаторами, аспірантами навчальних програм на рівні обов'язкових вимог щодо змісту, рівня та обсягу освіти, сприяти розвиткові здібностей дітей, учнів, студентів;
- настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, відданості, патріотизму, гуманізму, доброти, стриманості, працелюбства, поміркованості,

інших добродійностей;

- виховувати у дітей та молоді повагу до батьків, жінки, старших за віком, народних традицій та звичаїв, національних, історичних, культурних цінностей України, її державного і соціального устрою, дбайливе ставлення до історико-культурного та природного середовища країни;

- готувати учнів та студентів до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;

- додержуватися педагогічної етики, моралі, поважати гідність дитини, учня, студента;

- захищати дітей, молодь від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, запобігати вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам.

Стаття 57. Гарантії держави педагогічним, науково-педагогічним працівникам та іншим категоріям працівників закладів освіти

1. Держава забезпечує педагогічним та науково-педагогічним працівникам:

- належні умови праці, побуту, відпочинку, медичне обслуговування;

- підвищення кваліфікації не рідше одного разу на п'ять років;

- правовий, соціальний, професійний захист;

- компенсації, встановлені законодавством, у разі втрати роботи, у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці;

- призначення і виплату пенсії відповідно до чинного законодавства;

- встановлення підвищених посадових окладів (ставок заробітної плати) за наукові ступені і вчені звання;

- виплати педагогічним і науково-педагогічним працівникам надбавок за вислугу років щомісячно у відсотках до посадового окладу (ставки заробітної плати) залежно від стажу педагогічної роботи у таких розмірах:

понад 3 роки — 10 відсотків, понад 10 років — 20 відсотків, понад 20 років — 30 відсотків;

(установлено, що у 2001 році положення і норми, передбачені абзацом восьмим частини першої статті 57 цього Закону, реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2001 рік згідно із Законом України від 07.12.2000 р. № 2120-III)

- надання педагогічним працівникам щорічної грошової винагороди в розмірі до одного посадового окладу (ставки заробітної плати) за сумлінну працю, зразкове виконання службових обов'язків;

- виплату педагогічним і науково-педагогічним працівникам допомоги на оздоровлення у розмірі місячного посадового окладу (ставки заробітної плати) при наданні щорічної відпустки;

(установлено, що у 2001 році положення і норми, передбачені абзацом десятим частини першої статті 57 цього Закону, реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків,

врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2001 рік згідно із Законом України від 07.12.2000р. № 2120-III)

- встановлення середніх посадових окладів (ставок заробітної плати) науково-педагогічним працівникам вищих закладів освіти третьою та четвертого рівнів акредитації на рівні подвійної середньої заробітної плати працівників промисловості;

(установлено, що у 2001 році положення і норми, передбачені абзацом одинадцятим частини першої статті 57 цього Закону, реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2001 рік згідно із Законом України від 07.12.2000 р. № 2120-III)

- встановлення середніх посадових окладів (ставок заробітної плати) педагогічним працівникам вищих закладів освіти першого та другого рівнів акредитації та інших закладів освіти на рівні не нижчому від середньої заробітної плати працівників промисловості.

(установлено, що у 2001 році положення і норми, передбачені абзацом дванадцятим частини першої статті 57 цього Закону, реалізуються в розмірах і порядку, визначених Кабінетом Міністрів України в межах видатків, врахованих у розрахунках до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на 2001 рік згідно із Законом України від 07.12.2000 р. № 2120-III)

Перегляд заробітної плати педагогічним та науково-педагогічним працівникам провадиться двічі на рік з щоквартальною індексацією з урахуванням рівня інфляції.

Затвердження схеми посадових окладів (ставок заробітної плати) педагогічним, науково-педагогічним працівникам та підвищення (індексація) а посадових окладів (ставок заробітної плати) проводиться у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

2. Держава забезпечує:

- встановлення доплат спеціалістам, які працюють в системі освіти, до рівня середньомісячної заробітної плати працівників у цілому по народному господарству;

- встановлення середнього розміру посадових окладів (ставок заробітної плати) обслуговуючому персоналу відповідно до схеми посадових окладів (ставок заробітної плати), що визначені Кабінетом Міністрів України.

Перегляд рівня заробітної плати спеціалістам, які працюють в системі освіти, і обслуговуючому персоналу провадиться двічі на рік з щоквартальною індексацією з урахуванням рівня інфляції.

3. У разі захворювання педагогічного та науково-педагогічного працівника, яке унеможливило виконання ним професійних обов'язків і обмежує перебування в дитячому, учнівському, студентському колективах, або тимчасового переведення за цих чи інших обставин на іншу роботу, за ним зберігається попередній середній заробіток. У разі хвороби або каліцтва попередній середній заробіток виплачується до відновлення працездатності або встановлення інвалідності.

4. Педагогічним працівникам, які працюють у сільській місцевості і селищах міського типу, а також пенсіонерам, які раніше працювали педагогічними працівниками в цих населених пунктах і проживають у них, держава відповідно до чинного законодавства забезпечує безплатне користування житлом з опаленням і освітленням у межах встановлених норм.

Вони мають право на одержання у власність земельної ділянки у розмірі середньої земельної частки відповідно до чинного законодавства.

5. Педагогічним та науково-педагогічним працівникам за рахунок власних коштів закладів освіти може надаватися матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань.

Стаття 58. Заохочення педагогічних та науково-педагогічних працівників

За особливі трудові заслуги педагогічні та науково-педагогічні працівники можуть бути нагороджені державними нагородами, представлені до присудження державних премій України, відзначені знаками, грамотами, іншими видами морального та матеріального заохочення.

Стаття 59. Відповідальність батьків за розвиток дитини

1. Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості.

2. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини.

3. Батьки та особи, які їх замінюють, зобов'язані:

- постійно дбати про фізичне здоров'я, психічний стан дітей, створювати належні умови для розвитку їх природних здібностей;

- поважати гідність дитини, виховувати працелюбність, почуття доброти, милосердя, шанобливе ставлення до державної і рідної мови, сім'ї, старших за віком, до народних традицій та звичаїв;

- виховувати повагу до національних, історичних, культурних цінностей українського та інших народів, дбайливе ставлення до історико-культурного надбання та навколишнього природного середовища, любов до своєї країни;

- сприяти здобуттю дітьми освіти у закладах освіти або забезпечувати повноцінну домашню освіту відповідно до вимог щодо її змісту, рівня та обсягу;

- виховувати повагу до законів, прав, основних свобод людини.

4. Держава подає батькам і особам, які їх замінюють, допомогу у виконанні ними своїх обов'язків, захищає права сім'ї.

Стаття 60. Права батьків

Батьки або особи, які їх замінюють, мають право:

- вибирати заклад освіти для неповнолітніх дітей;

- обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування закладів освіти;

- звертатись до державних органів управління освітою з питань навчання, виховання дітей.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Міністерства освіти України

03.05.99 № 127

Зареєстровано

в Міністерстві юстиції України

30 грудня 1999 р. за № 922/4215

ПОЛОЖЕННЯ
про психологічну службу
системи освіти України

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.

1.1. Психологічна служба (далі – служба) в структурі освіти є складовою частиною державної системи охорони фізичного і психічного здоров'я молодих громадян України і діє з метою виявлення і створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку особистості.

1.2. Служба забезпечує своєчасне і систематичне вивчення психофізичного розвитку дитини, мотивів її поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, статевих та інших індивідуальних особливостей, створення умов для саморозвитку та самовиховання, сприяє виконанню освітніх і виховних завдань навчальних закладів.

1.3. Психологічна служба у своїй діяльності керується Конституцією України, Декларацією прав людини, Конвенцією про права дитини, Законом України “Про освіту”, чинним законодавством України та цим Положенням.

1.4. Діяльність служби в системі освіти України забезпечується практичними психологами (соціальними педагогами), які мають вищу спеціальну освіту. За своїм статусом працівники служби належать до педагогічних працівників і відповідно до чинного законодавства користуються всіма правами і гарантіями, передбаченими для них.

1.5. Психологічна служба тісно працює з органами охорони здоров'я, соціального захисту, сім'ї і молоді, внутрішніх справ, іншими зацікавленими відомствами, а також - із громадськими і благодійними організаціями.

1.6. Це Положення регламентує загальну структуру та функції психологічної служби в системі освіти України в цілому і є основою для діяльності наявної мережі служби управлінь та відділів освіти державних адміністрацій.

1.7. Посади практичних психологів (соціальних педагогів) уводяться в штати дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів за рішенням районних (міських) відділів освіти, управлінь (комітетів) професійно-технічної освіти, за умови наявності спеціалістів з фаховою освітою, в межах коштів, передбачених єдиним кошторисом витрат навчальних закладів, згідно з нормативами чисельності практичних психологів (соціальних

педагогів) підрозділів системи освіти (додаток).

2. ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ.

2.1. Завдання психологічної служби системи освіти України полягають:

у сприянні повноцінному особистісному й інтелектуальному розвитку дітей на кожному віковому етапі, у створенні умов для формування у них мотивації до самовиховання і саморозвитку;

у забезпеченні індивідуального підходу до кожної дитини на основі її психолого-педагогічного вивчення;

у профілактиці і корекції відхилень в інтелектуальному і особистісному розвитку дитини.

2.2. Основними видами діяльності психологічної служби є:

діагностика – психологічне обстеження дітей і підлітків, їхніх груп та колективів, моніторинг змісту і умов індивідуального розвитку дітей та учнівської молоді, визначення причин, що ускладнюють їх розвиток та навчання;

корекція – здійснення психолого-медико-педагогічних заходів з метою усунення відхилень у психофізичному та індивідуальному розвитку і поведінці, схильності до залежностей та правопорушень, подолання різних форм девіантної поведінки, формування соціально корисної життєвої перспективи;

реабілітація – надання психолого-педагогічної допомоги дітям, підліткам, молоді, які перебувають у кризовій ситуації (постраждали від соціальних, техногенних, природних катастроф, перенесли тяжкі хвороби, стреси, переселення, зазнали насильства тощо), з метою адаптації до умов навчання і життєдіяльності;

профілактика – своєчасне попередження відхилень у психофізичному розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктним ситуаціям у навчально-виховному процесі тощо;

прогностика – розробка, апробація і застосування моделей поведінки групи та особистості у різних умовах, проектування змісту і напрямків індивідуального розвитку дитини та складання на цій основі життєвих планів, визначення тенденцій розвитку груп, міжгрупових взаємин та освітньої ситуації у регіоні.

2.3. Психологічна служба системи освіти України функціонує на трьох рівнях:

науковому, на якому вивчає закономірності психічного розвитку і формування особистості дитини з метою розробки методів і методик професійного застосування психологічних знань в умовах сучасної школи;

прикладному, на якому здійснює соціально-психологічне забезпечення процесу навчання і виховання, включаючи розробку навчальних програм, підручників, професійну підготовку і підвищення кваліфікації фахівців;

практичному, на якому забезпечує безпосередню роботу психологів, соціальних педагогів у навчальних закладах.

2.4. Діяльність психологічної служби включає такі головні напрямки:

консультативно-методична допомога всім учасникам навчально-виховного процесу з питань навчання та виховання дітей і підлітків, допомога органам державного управління у плануванні освітньої діяльності;

просвітницько-пропагандистська робота з підвищення психологічної культури в навчальних закладах та сім'ї;

превентивне виховання (через засоби масової інформації, в ході вивчення шкільних предметів в рамках навчальних програм або як окремого предмета), метою якого є формування в учнів орієнтації на здоровий спосіб життя та захист психічного здоров'я, профілактика алкоголізму, наркоманії, СНІДу і злочинності серед неповнолітніх.

3. СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЮ СЛУЖБОЮ

3.1. Психологічна служба в системі освіти України складається з трьох основних ланок:

Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи;

обласних, районних (міських) центрів практичної психології і соціальної роботи або головних психологів районних (міських) методичних кабінетів;

практичних психологів, соціальних педагогів, які працюють у навчальних закладах.

3.2. Науково-методичне керівництво психологічною службою системи освіти здійснює Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, який створюється Міністерством освіти України та АПН України, і діє на підставі Статуту.

3.3. Обласні центри практичної психології і соціальної роботи створюються Міністерством освіти Автономної Республіки Крим, управліннями освіти обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій і методично підпорядковуються Українському науково-методичному центру практичної психології і соціальної роботи.

Центри можуть функціонувати як структурні підрозділи інститутів удосконалення вчителів або як юридичні особи.

3.4. Районні (міські) центри практичної психології і соціальної роботи створюються районними (міськими) відділами освіти і методично підпорядковуються обласним центрам.

Центри можуть функціонувати як структурні підрозділи методичних кабінетів або як юридичні особи.

3.5. Районні і міські центри створюються при наявності у навчальних закладах освіти району (міста) від 20 тис. і більше дітей віком до 18 років.

Якщо чисельність дітей, які відвідують дошкільні заклади або навчаються в загальноосвітніх школах району (міста), менша, то у методичний кабінет вводиться посада головного психолога.

Відділи освіти таких районів на паритетних засадах можуть створювати міжрайонні центри практичної психології і соціальної роботи.

3.6. Атестація практичних психологів (соціальних педагогів) проводиться

атестаційними комісіями, що створюються при районних (міських) центрах та методичних кабінетах, для встановлення (підтвердження) їх кваліфікаційних категорій згідно з Положенням про атестацію педагогічних працівників, затвердженим наказом Міністерства освіти України від 20.08.93 № 310 і зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 02.12.93 за № 176.

3.7. Обласним, районним (міським) центрам в установленому порядку затверджується штатний розпис згідно з нормативами чисельності практичних психологів (соціальних педагогів).

3.8. Обласні, районні (міські) центри здійснюють свою діяльність відповідно до Положення або Статуту, якщо вони є юридичними особами.

4. ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ.

4.1. Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи є головною організацією психологічної служби системи освіти України. Він здійснює організаційні, координаційні та науково-методичні функції у галузі практичної психології і соціальної роботи.

До числа його повноважень належить:

науково-методичне забезпечення психологічної служби системи освіти;
участь в експертизі діяльності, ліцензуванні державних і недержавних навчальних закладів та підрозділів психологічної служби системи освіти;

здійснення психометричного нагляду, забезпечення діяльності психометричної комісії, організація соціально-психологічної експертизи методів, методик, новацій у галузі освіти;

дотримання державних вимог до змісту діяльності психологічної служби, координація науково-прикладних досліджень та методичних розробок.

4.2. Центри практичної психології і соціальної роботи (головні психологи) є основними організаційно-методичними структурами психологічної служби освіти в області, районі (місті). Вони здійснюють організаційні, координувальні та навчально-методичні функції у галузі практичної психології і соціальної роботи.

Обласні, районні (міські) центри (головні психологи):

забезпечують діяльність психологічної служби освіти регіону згідно з державними вимогами;

надають методичну, інформаційну підтримку практичним психологам, соціальним педагогам;

беруть участь в організації підвищення кваліфікації спеціалістів служби, їх атестації та професійному зростанні, кадровому забезпеченні служби, сертифікації фахівців;

організують діяльність методичних об'єднань практичних психологів і соціальних педагогів;

координують науково-дослідні, практичні дослідження за пріоритетними напрямками діяльності психологічної служби;

беруть участь в оцінці, прогнозуванні та формуванні освітньої політики в регіоні;

впроваджують досягнення психологічної науки та передового досвіду.

Центри практичної психології і соціальної роботи (головні психологи) організовують діяльність “Телефонів довіри”, кабінетів корекції кризових станів, психологічних (сімейних) консультацій, профільних консультпунктів, реабілітаційних центрів залежно від соціально-психологічних потреб регіону.

4.3. Практичний психолог навчального закладу:

бере участь у здійсненні освітньої, виховної роботи, спрямованої на забезпечення всебічного особистісного розвитку дітей і учнівської молоді, збереження їх повноцінного психічного здоров'я;

проводить психолого-педагогічну діагностику готовності дитини до навчання в період її переходу з однієї вікової групи до іншої, допомагає у виборі навчального закладу згідно з рівнем психічного розвитку;

розробляє та впроваджує розвивальні, корекційні програми навчально-виховної діяльності з урахуванням індивідуальних, статевих, вікових особливостей різних категорій дітей;

сприяє вибору підлітками професій з урахуванням їх ціннісних орієнтацій, здібностей, життєвих планів і можливостей, готує учнів до свідомого життя;

здійснює превентивне виховання, профілактику злочинності, алкоголізму і наркоманії, інших uzалежнень і шкідливих звичок серед підлітків;

проводить психологічну експертизу і психолого-педагогічну корекцію девіантної поведінки неповнолітніх;

формує психологічну культуру вихованців, учнів, педагогів, батьків, консультує з питань психології, її практичного використання в організації навчально-виховного процесу.

4.4. Посада практичного психолога вводиться в дошкільних закладах (в т.ч. компенсувального типу), загальноосвітніх школах та школах-інтернатах усіх типів, професійно-технічних училищах згідно з нормативами .

4.5. Соціальний педагог навчального закладу:

здійснює посередництво між освітніми установами, сім'єю, трудовими колективами, громадськістю, організовує їх взаємодію з метою створення умов для всебічного розвитку дітей і підлітків;

сприяє участі вихованців у науковій, технічній, художній творчості, спортивній, суспільно-корисній діяльності, виявленню задатків, обдарувань, розкриттю здібностей, талантів, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнівської молоді;

залучає до культурно-освітньої, профілактично-виховної, спортивно-оздоровчої, творчої роботи різні установи, громадські організації, творчі спілки, окремих громадян;

впливає на подолання особистісних, міжособистісних, внутрішньосімейних конфліктів, надає потрібну консультативну психолого-педагогічну допомогу дітям і підліткам, групам соціального ризику, дітям, які потребують піклування тощо.

4.6. Соціальний педагог зараховується у загальноосвітні, школи-інтернати

для дітей, які потребують соціальної допомоги, школи (ПТУ) соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання, професійно-технічні училища згідно з нормативами. Соціальні педагоги зараховуються у ці навчальні заклади за вакантних посад практичних психологів.

4.7. Працівник психологічної служби повинен:

керуватися Етичним кодексом психолога;

дотримуватися педагогічної етики, поважати гідність дитини, захищати її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства;

будувати свою діяльність на основі доброзичливості, довіри у тісному співробітництві з усіма учасниками педагогічного процесу;

пропагувати здоровий спосіб життя, підвищувати рівень психологічних знань педагогічних працівників і батьків;

зберігати професійну таємницю, не поширювати відомостей, отриманих в процесі діагностики або корекційної роботи, якщо це може завдати шкоди дитині чи її оточенню;

постійно підвищувати свій професійний рівень, запобігати випадкам здійснення психодіагностичної, розвивально-корекційної, консультативно-методичної роботи особами, які не мають відповідної фахової підготовки або права на таку діяльність;

знати програмно-методичні матеріали і документи щодо обсягу, рівня знань, розвитку дітей, вимоги державних стандартів до забезпечення навчально-виховного процесу, основні напрямки і перспективи розвитку освіти, психолого-педагогічної науки.

4.8. Тривалість робочого тижня практичного психолога (соціального педагога) – 40 годин. Із них 20 год. відводиться для роботи у навчальному закладі (індивідуальна і групова психодіагностика, консультування учнів, учителів, батьків, корекційно-розвивальна робота тощо) і 20 год. – на підготовку до проведення соціально-психологічних заходів (занять, тренінгів, ділових ігор), обробку результатів досліджень, оформлення висновків тощо.

5. ФІНАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ.

5.1. Фінансування діяльності Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи здійснюється Міністерством освіти України та Академією педагогічних наук України згідно з установчим договором.

5.2. Фінансування діяльності обласних центрів здійснюється Міністерством освіти Автономної республіки Крим, управліннями освіти обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій.

5.3. Фінансування діяльності районних (міських) центрів практичної психології і соціальної роботи (головних психологів) здійснюється районними (міськими) відділами освіти.

5.4. Оплата праці практичних психологів (соціальних педагогів), працівників центрів, головних психологів здійснюється згідно з чинним законодавством.

5.5. Працівникам психологічної служби закладів освіти виділяється

окреме приміщення для проведення діагностичної, консультативної, розвивальної і корекційної роботи.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

№1/9-352 від 27.08.2000 р.

Міністру освіти Автономної
Республіки Крим, начальникам
управлінь освіти обласних, Київської
та Севастопольської міських
державних адміністрацій

На виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 14.08.2000 р. № 385 та на численні запити з місць щодо планування діяльності, ведення документації і звітності усіх ланок психологічної служби системи освіти України з метою удосконалення роботи республіканського (АР Крим), обласних, районних (міських) центрів (методистів) практичної психології і соціальної роботи, практичних психологів (соціальних педагогів) дошкільних, усіх типів загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти Міністерство освіти і науки України рекомендує:

1. Планування діяльності здійснювати за річним та щомісячним планом роботи (додатки 1-2). Річний план роботи психологічної служби є окремим розділом річного плану роботи навчального закладу або місцевого органу управління освітою.

При складанні річних планів роботи необхідно враховувати:

участь у реалізації державних (регіональних, місцевих) програм, наказів та рішень колегій Міністерства освіти і науки України;

пріоритетні напрями діяльності навчального закладу та запити педагогічного колективу;

специфіку роботи з учнями (дітьми) на кожному віковому етапі їх розвитку;

спеціалізацію і рівень кваліфікації практичного психолога (соціального педагога) навчального закладу.

2. Ввести таку статистичну звітність про роботу працівників психологічної служби (додаток 3):

для практичних психологів (соціальних педагогів) навчальних закладів – за чверть;

для районних (міських) центрів (методистів) – за півріччя;

для обласних центрів практичної психології і соціальної роботи – за навчальний рік.

Звітність здійснюється за нормативами часу на основні види роботи практичного психолога та соціального педагога (додаток 4).

Регіональні центри (методисти) практичної психології і соціальної роботи за результатами роботи за навчальний рік, крім звіту, подають інформацію про

психологічну службу та діяльність центрів або методистів (додатки 5 – 8).

3. Практичним психологам (соціальним педагогам) навчальних закладів вести таку документацію:

індивідуальні картки психолого-педагогічного діагностування (додаток 9);

протоколи індивідуальних консультацій (додаток 10);

журнали проведення корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи (додаток 12);

журнали психологічного аналізу уроків (додаток 13);

журнали щоденного обліку роботи (додаток 14);

Крім того, необхідно мати тижневий графік роботи (додаток 11)

Додатки: на 14 арк.

Додаток 1
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

ЗАТВЕРДЖЕНО
(ПОГОДЖЕНО)*

Директор _____
(назва навчального закладу)

_____

(підпис)

_____

(прізвище, і., п'б)

ПОГОДЖЕНО
(ЗАТВЕРДЖЕНО)*

Директор районного (міського)
центру практичної психології
(методист)

_____

(підпис)

_____

(прізвище, і., п'б)

ПЛАН роботи практичного психолога (соціального педагога)

_____

(назва навчального закладу)

_____

(прізвище, ім'я, по-батькові)

на 200__-200__ навчальний рік

№ п/п	Зміст роботи з учнями (дітьми), педпрацівниками, батьками, адміністрацією навчального закладу	Термін проведення	Де і з ким проводиться
	1. Психодіагностична робота		
	2. Консультаційна робота		
	3. Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота		

	4. Психологічна просвіта		
	5. Навчальна діяльність		
	6. Організаційно-методична робота		
	7. Зв'язки з громадськістю		

Примітка: річний план роботи затверджується керівником навчального закладу освіти, у штат якого включена ставка практичного психолога (соціального педагога).

Додаток 2
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352
ЗАТВЕРДЖЕНО

Директор _____
(назва навчального закладу)

_____ (підпис)

_____ (прізвище, і., п\б)

ПЛАН

роботи практичного психолога (соціального педагога)

_____ (назва навчального закладу)

_____ (прізвище, ім'я, по-батькові)

за _____ місяць 200__ року

№ п\п	Зміст роботи з учнями (дітьми), педпрацівниками, батьками, адміністрацією навчального закладу	Термін проведення	Де і з ким проводиться	Норми часу*
	1. Психодіагностична робота			
	2. Консультаційна робота			
	3. Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота			
	4. Психологічна просвіта			
	5. Навчальна діяльність			
	6. Організаційно-методична			

	робота			
	7. Зв'язки з громадськістю			

Примітки:

а) проставляються нормативи часу на види робіт, що виконуються практичними психологами (соціальними педагогами) навчальних закладів освіти, затверджені наказом Міністерства освіти України від 07.12.1996 р. № 339, із розрахунку 8-годинного робочого дня;

б) один примірник щомісяця подається в районний (міський) центр практичної психології і соціальної роботи або методисту.

Додаток 3
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

ЗАТВЕРДЖЕНО

Директор _____
(назва навчального закладу)

_____
(підпис) (прізвище, і., п/б)

СТАТИСТИЧНИЙ ЗВІТ

про роботу практичного психолога (соціального педагога)

_____
(назва навчального закладу)

_____
(прізвище, ім'я, по-батькові)

за _____ чверть 200__ - 200__ навчального року

№ п/п	Основні види роботи	К-сть чол.	К-сть класів (груп)
1	2	3	4
1.	Індивідуальна психодіагностика: а) учнів (дітей) всього: у т.ч. – дошкільного віку; - початкових класів; - середніх класів; - старших класів. б) Педагогів. в) Батьків.	_____ _____ _____ _____ _____	
2.	Групово психодіагностика, соціально-психологічні дослідження серед: а) класів (груп) всього:		

	у т.ч. – дошкільного віку; - початкових класів; - середніх класів; - старших класів. б) Педпрацівників. в) Батьків.		_____ _____ _____ _____ _____
3.	Індивідуальне консультування: а) учнів (дітей) всього: у т.ч. – дошкільного віку; - початкових класів; - середніх класів; - старших класів. б) Педпрацівників. в) Батьків.	_____ _____ _____ _____ _____	
4.	Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота з учнями (дітьми): а) індивідуальна (всього): у т.ч. – дошкільного віку; - початкових класів; - середніх класів; - старших класів; б) групова (всього): у т.ч. – дошкільного віку; - початкових класів; - середніх класів; - старших класів.	_____ _____ _____ _____ _____	_____ _____ _____ _____
5.	Проведення ділових ігор, тренінгів для: а) педпрацівників; б) батьків.		_____ _____
6.	Психологічна просвіта, виступи перед: а) учнями (дітьми); б) педпрацівниками; в) батьками.		_____ _____
7.	Навчальна діяльність (кількість класів, груп): - курси за вибором; - факультативні заняття; - гурткова робота.		_____ _____
8.	Зв'язки з громадськістю, відвідування (кількість заходів): - учнів (дітей) вдома; - батьків за місцем роботи; - органів виконавчої влади та громадського самоврядування.	_____ _____ _____	

Примітки.

Статистичний звіт про роботу:

а) практичним психологом (соціальним педагогом) навчального закладу освіти за чверть подається в районний (міський) центр практичної психології і соціальної роботи або методисту;

б) директором районного (міського) центру (методистом) за півріччя подається в обласний центр практичної психології і соціальної роботи;

в) директором обласного центру за навчальний рік подається в Український НМЦ

Додаток 4
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

**Нормативи часу на основні види роботи
практичного психолога (соціального педагога)***

№ п/п	Найменування видів робіт	Одиниця виміру обсягу роботи	Нормативи часу (год)
1	2	3	4
Організаційно-методична робота			
1.	Складання плану роботи: на місяць на рік	План --"-- --"--	2,5 6,0
2.	Складання звіту про виконану роботу: за місяць (чверть) за півріччя (рік)	Звіт --"-- --"--	4,0 8,0
3.	Підготовка до проведення тренінгів, ділових ігор тощо з учнями (дітьми), батьками, педпрацівниками	Один захід	7,0
4.	Підготовка до педагогічних консилиумів	Один захід	5,0
5.	Підготовка до виступів на батьківських зборах, педагогічних нарадах, семінарах для педагогів	Один захід	3,0
6.	Підготовка до проведення виховних годин з учнями (дітьми), навчальних занять (курси за вибором, факультативи, гуртки)	Один захід	3,0
7.	Робота в бібліотеці, самопідготовка	Місяць	8,0
8.	Консультації в навчально-методичних та наукових центрах (закладах)	Один захід	5,0
9.	Участь в навчально-методичних семінарах (нарадах) психологів (соціальних педагогів)	Місяць	8,0
Психодіагностична робота			
10.	Індивідуальна психодіагностика (обстеження, обробка результатів, оформлення висновків і рекомендацій)	Один учень (дитина), педпрацівник, батько	6,0
11.	Групова психодіагностика, соціально-психологічні дослідження (обстеження, обробка результатів, оформлення висновків і рекомендацій)	Один клас (група дітей), група педпрацівників, батьків	16,5
Консультаційна робота			
12.	Індивідуальне консультування: а) учнів (дітей) у т.ч.: дошкільного віку	Одна бесіда --"--	1,0

	початкових класів	--“--	1,0
	середніх класів	--“--	1,5
	старших класів	--“--	2,0
	б) педпрацівників	--“--	1,5
	в) батьків	--“--	2,0
13.	Профконсультації з учнями (включаючи бесіди з батьками, педагогами) без проведення психодіагностичної роботи, у т.ч.: - середніх класів - старших класів	Один учень --“-- --“--	 3,0 5,0
	Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота		
14.	Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота з учнями (дітьми) у т.ч.: а) індивідуальна б) групова	Один учень (дитина) Один клас (група)	30,0 40,0
15.	Проведення ділових ігор, тренінгів для педпрацівників, батьків	Одна група	40,0
	Психологічна просвіта		
16.	Виступи перед учнями (дітьми), педпрацівниками, батьками, в установах та організаціях тощо	Один виступ	Фактично використаний час
	Навчальна діяльність		
17.	Викладання навчального матеріалу за програмами курсів за вибором, факультативів, гуртків	Одне заняття	1,0
	Зв'язки з громадськістю		
18.	Відвідування учнів (дітей) вдома, бесіди з батьками	Один захід	2,0
19.	Відвідування батьків за місцем роботи	Один захід	3,0
20.	Вирішення питань з місцевими органами виконавчої влади та громадського самоврядування	Один захід	2,5

* Примітки:

Приводяться упорядковані під звітність практичного психолога (соціального педагога) нормативи, розроблені Національним центром продуктивності Міністерства праці України та затверджені наказом Міністерства освіти України від 07.12.95 р. № 339.

У звітах на види робіт, які не включені до даного переліку, але виконувалися практичними психологами (соціальними педагогами), проставляється фактично використаний час, якщо ці роботи відносяться до їх посадових обов'язків.

Додаток 5
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

ІНФОРМАЦІЯ
про психологічну службу та діяльність регіональних
центрів (методистів) практичної психології і соціальної роботи
у 200_-200_ навчальному році.

1. Статус центрів:

- підпорядкованість (місцевим органам управління освітою, інститутам післядипломної педагогічної освіти (ІППО), юридичні особи);
- штат центрів (кількість посад, кваліфікаційний рівень, вчені ступені);
- структурні підрозділи (телефони довіри, психологічні консультації, кабінети корекції кризових станів, профільні консультпункти, реабілітаційні центри тощо).

2. Зведені статистичні дані, що характеризують організаційно-управлінську діяльність центрів (згідно з додатками 6-8).

3. Професійна підготовка психологічних кадрів за минулий навчальний рік:

- підготовка, перепідготовка практичних психологів (соціальних педагогів) ВНЗ області та ІППО;

- підвищення кваліфікації даних кадрів обласними ІППО та ЦІППО АПН України;

- атестовано працівників психологічної служби на вищу, I, II категорії.

4. Участь центрів (регіональних психологічних служб) у реалізації державних (регіональних, місцевих) програм, наказів та рішень колегій Міністерства освіти і науки України.

5. Науково-методичні, нормативні, інформаційні матеріали, підготовлені або видані у минулому навчальному році:

- підручники, навчально-методичні посібники, наукові статті;

- методичні рекомендації для практичних психологів (соціальних педагогів), педпрацівників, батьків, дітей та учнів;

- накази, розпорядження, положення, інформаційні листи тощо.

6. Проведення масових заходів:

- науково-практичні конференції;

- навчальні семінари для керівників районних (міських) психологічних служб, місцевих органів управління освітою;

- семінари-практикуми для практичних психологів (соціальних педагогів), педпрацівників.

7. Передовий досвід роботи центрів (соціально-психологічні програми, навчальні технології, авторські школи тощо).

8. Соціально-психологічні дослідження, експериментальна робота:

- тема;

- предмет, об'єкт досліджень;

- час, місце проведення, кількість учасників.

9. Зведені статистичні дані, що характеризують роботу практичних психологів (соціальних педагогів) навчальних закладів освіти за напрямками роботи (згідно додатку 3).

10. Взаємодія з державними, громадськими, міжнародними організаціями, засобами масової інформації.

11. Підписка на журнали "Практична психологія та соціальна робота",

“Обдарована дитина”:

- навчальними закладами освіти;
- практичними психологами та соціальними педагогами;
- педагогічними працівниками.

12. Перспективи розвитку психологічної служби регіону.

Примітки:

а) інформація про психологічну службу готується в описовій формі і надсилається у роздрукованому вигляді обсягом до 10 сторінок, а також у вигляді електронної копії (на дискеті у форматі Word версія 6 або 7);

б) терміни подачі інформації:

для районних (міських) центрів (методистів) – щорічно до 1 липня;

для обласних центрів – щорічно до 1 серпня.

Додаток 6
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

Чисельність практичних психологів (соціальних педагогів) загальноосвітніх навчальних закладів району _____ області

Загальноосвітні навчальні заклади з чисельністю учнів	Місто				Село			
	К-сть навч. закл.	Кількість психологів	с/педагогів	всього	К-сть навч. закл.	Кількість психологів	с/педагогів	всього
До 200								
Понад: 200								
300								
400								
500								
700								
900								
1100								
1300								
1500								
1700								
<i>Школи-інтернати для дітей, які потребують соціальної допомоги.</i>								
<i>Спеціальні школи (інтернати) для дітей, які потребують корекції фіз. та роз. розвитку.</i>								
<i>Санаторні школи для дітей, які потребують тривалого лікування.</i>								

Школи соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання.								
Всього:								

**Чисельність практичних психологів (соціальних педагогів)
інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти
району _____ області**

ПТНЗ з чисельністю учнів:	Місто				Село			
	К-сть навч. закл.	Кількість ставок			К-сть навч. закл.	Кількість ставок		
		психолог	с/педагогів	всього		психолог	с/педагогів	всього
до 400								
понад: 400								
500								
600								
ПТНЗ соціальної реабілітації								
МНВК з чисельністю учнів:								
до 400								
понад: 400								
500								
600								
Всього:								

**Чисельність практичних психологів
дошкільних навчальних закладів
району _____ області**

Дошкільні заклади з чисельністю груп:	Місто		Село	
	Кількість д/закладів	Кількість ставок	Кількість д/закладів	Кількість ставок
до 4				
Понад: 4				
6				
8				
10				
12				
Дошкільні заклади компенсувального типу				
Всього:				

Примітка: дані таблиць додатку 6 подаються обласними центрами загалом по області та окремо по кожному району.

Додаток 7
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

Мережа районних (міських) центрів практичної психології і соціальної роботи (методистів) _____ області.

№ п/п	Назва району (міста)	Чисельність вихованців дошкільн. та загальноосв. навч. заклад.	Центри практичної психології і соціальної роботи			Методисти		
			районні	к-сть ставок	міські	к-сть ставок	р-ну	міста
1.								
2.								
	Всього по обл.							

Додаток 8
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

Освітній рівень практичних психологів (соціальних педагогів) навчальних закладів освіти _____ району _____ області.

№ п/п	Назва району, міста, навчального закладу	К-сть п/психол., с/педагогів	Освіта практичних психологів			Освіта соціальних педагогів				
			Спеціаліст, магістр		Бакалавр	Інша освіта	Спеціаліст, магістр		Бакалавр	Інша освіта
			вища база-ва освіта	курси пере-квал.			вища база-ва освіта	курси пере-квал.		
1.										
2.										
	Всього:									

Кваліфікаційний рівень практичних психологів (соціальних педагогів) навчальних закладів освіти _____ району _____ області.

№ п/п	Назва району, міста, навчально-го закладу	К-сть п/психол., с/педагогів	Квал. практичних психологів				Квал. соціальних педагогів.			
			Спец.	Спец. II кат.	Спец. I кат.	Спец. вищ. кат.	Спец.	Спец. II кат.	Спец. I кат.	Спец. вищ. кат.
1.										
2.										
	Всього:									

Додаток 9
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

Індивідуальні картки психолого-педагогічного діагностування
учнів _____ класу
(дітей _____ групи)

_____
(назва навчального закладу)

Соціально-демографічний паспорт учня (дитини) та його (її) сім'ї.

№ п/п	Дата проведення	Назва методики	Короткий результат. Висновки та рекомендації

Додаток 10
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

Протоколи індивідуальних консультацій
практичного психолога (соціального педагога)

_____
(назва навчального закладу)

№ п/п	Дата проведення	Проблема звернення	Короткий запис змісту консультації

Примітка: конфіденційна інформація про клієнта надається лише з дозволу директора районного (міського) центру практичної психології і соціальної роботи або методиста.

Додаток 11
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

ЗАТВЕРДЖЕНО

Директор _____
(назва навчального закладу)

_____ (підпис) _____ (прізвище, ім'я, по-батькові)

ГРАФІК РОБОТИ
практичного психолога _____
(назва навчального закладу)

_____ (прізвище, ім'я, по-батькові)

Дні тижня	Інтервали робочого часу	
	з _____ год.	по _____ год.
Понеділок		
Вівторок		
Середа		
Четвер		
П'ятниця		

Додаток 12
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

ЖУРНАЛ*
проведення корекційно-відновлювальної
та розвивальної роботи
практичним психологом (соціальним педагогом)

_____ (назва навчального закладу)

№ п/п	Прізвище, ім'я учня (дитини)	Форма роботи		Тематика роботи	Методи роботи	Дата проведення. Облік відвідування						
		індив.	групова									

Примітка: невід'ємною частиною журналу є затверджені програми корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи з певними категоріями учнів (дітей).

Додаток 13
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

ЖУРНАЛ*
психологічного аналізу уроків (занять)
практичним психологом (соціальним педагогом)

_____

(назва навчального закладу)

Дата спостереження: Клас (група)

“ _____ ” 200_ р.

Учитель (вихователь) _____
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Хід уроку (заняття) чи навчально-виховного заходу	Аналіз спостережень. Висновки та рекомендації
1. Навчальна діяльність та емоційний стан учнів (дітей)	
2. Структура та динаміка уроку (заняття, заходу)	
3. Аналіз діяльності вчителя (вихователя)	

Примітка: психологічний аналіз уроків (занять) здійснюється на запит адміністрації навчального закладу.

Додаток 14
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 27.08.2000 р. №1\9-352

ЖУРНАЛ
щоденного обліку роботи
практичного психолога (соціального педагога)

_____

(назва навчального закладу)

Дата	К-сть год.	Вид роботи	Короткий зміст роботи	З ким проводилась	К-сть чол.

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказ Міністерства
освіти і науки України
від 19.10.2001 р. № 691

ПОЛОЖЕННЯ
про психологічний кабінет
дошкільних, загальноосвітніх та інших
навчальних закладів системи загальної середньої освіти

1. Загальні положення

1.1. Психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти (далі – навчальних закладів) – це спеціально обладнане приміщення для здійснення професійної діяльності практичного психолога (соціального педагога).

1.2. В кабінеті забезпечується своєчасне і систематичне вивчення психофізичного, соціального розвитку дітей та учнів, мотивів їх поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, статевих та інших індивідуальних особливостей. Кабінет діє з метою виявлення і створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку і саморозвитку дітей та учнів, сприяє виконанню освітніх і виховних завдань навчальних закладів.

1.3. Робота в психологічному кабінеті здійснюється відповідно до Положення про психологічну службу системи освіти України, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 03.05.1999 р. № 127 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 30.12.1999 р. за № 922\4215), із змінами і доповненнями, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2001 р. № 439 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 09.07.2001 р. за № 570\5761), у тісному взаємозв'язку з іншими навчальними кабінетами, з використанням технічних засобів, методичного, довідкового та роздаткового матеріалу.

1.4. Навчальний заклад забезпечує організаційні, фінансові та матеріальні умови, необхідні для функціонування психологічного кабінету. Приміщення, обладнання, майно кабінету утримується навчальним закладом на безстроковому користуванні та оперативному управлінні.

1.5. У психологічному кабінеті можуть надаватися користувачам додаткові платні послуги згідно з законодавством України.

1.6. Дане Положення є обов'язковим для навчальних закладів незалежно від форм власності і визначає загальні вимоги до розташування, обладнання, оформлення психологічного кабінету та ведення документації.

1.7. Діяльність у психологічному кабінеті регламентується законами України, іншими законодавчими актами, нормативно-правовими документами

психологічної служби системи освіти України, затвердженими в установленому порядку навчальними програмами і планами, а також цим Положенням.

2. Призначення психологічного кабінету та вимоги до його оформлення

Психологічний кабінет повинен мати два приміщення: робочий кабінет практичного психолога (соціального педагога) та навчальний психологічний кабінет.

2.1. Робочий кабінет практичного психолога (соціального педагога) призначений для проведення індивідуальної психодіагностичної, корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи; індивідуальної консультативної роботи з учнями (дітьми), педагогічними працівниками, батьками; а також для підготовки до занять, тренінгів, виступів; обробки результатів психологічних обстежень та оформлення висновків і рекомендацій.

Робочий кабінет розташовується в зручному для відвідувачів місці. На вхідних дверях закріплюється табличка “Практичний психолог” (“Соціальний педагог”), на видному місці – графік роботи, затверджений керівником навчального закладу.

Під робочий кабінет відводиться кімната площею не менше 12 кв.м.

2.2. Навчальний психологічний кабінет призначений для проведення занять з дітьми та учнями (навчальні курси, факультативні заняття, психологічні гуртки, практикуми, тренінги); групової діагностичної, розвивальної та психокорекційної роботи з учнями (дітьми), психологічної просвіти педагогічних працівників, батьків; систематичного підвищення рівня психологічної культури всіх учасників навчально-виховного процесу.

Навчальний психологічний кабінет розташовується поруч з робочим кабінетом практичного психолога (соціального педагога). На вхідних дверях закріплюється табличка з назвою: “Навчальний психологічний кабінет” .

2.3. Оформлення психологічного кабінету повинно відповідати рекомендованим санітарно-гігієнічним, технічним нормам (освітленості, температури, вологості, швидкості руху повітря) та естетичним вимогам.

Психологічний кабінет розташовується в приміщеннях з достатнім природним та штучним освітленням, звуковою ізоляцією, необхідною кількістю розеток. Кімнати повинні забезпечувати психотерапевтичний ефект. Підвищенню комфортності сприяють кімнатні рослини, акваріуми, зображення природи тощо.

Для кращого розсіювання та відбиття світла рекомендується стелю фарбувати у білий колір.

Якщо вікна у приміщенні виходять на сонячний бік, то стіни краще оформляти у прохолодні тони: блакитний, зеленуватий, салатний. Для приміщень з вікнами, орієнтованими на північ, північний захід, північний схід більше підходять кольори теплої гами: жовтуватий, світло-оранжевий, пісковий.

Підлога, незалежно від матеріалу, з якого вона зроблена, повинна мати темніший колір, ніж стіни.

Приміщення слід оформляти з урахуванням вимог сучасного дизайну. При

оформленні психологічного кабінету рекомендується створення кольоро-світлової композиції з урахуванням психофізіологічного ефекту кольорів.

3. Матеріально-технічне оснащення

3.1. Робочий кабінет практичного психолога (соціального педагога) рекомендується укомплектувати:

меблями: письмовий та журнальний стіл, стільці, 2-3 крісла, шафи секційні для зберігання книг, навчально-методичних матеріалів, довідково-інформаційної документації, архіву тощо;

сейфом для зберігання обліково-статистичної документації та документації для службового використання, аудіо-відео касет, дискет тощо;

килимами для підлоги та пілососом для їх чищення;

оргтехнікою: комп'ютером, принтером, ліцензованим програмним забезпеченням, сканером, ксероксом, телевізором, диктофоном, аудіо-відеотехнікою з достатньою кількістю касет, діагностичними засобами, проекційною апаратурою та пристроями для її використання (екран, зашторювання, пульт дистанційного управління та ін.), кольорово-освітлювальною системою, освіжувачем та іонізатором повітря, засобами зв'язку тощо;

канцелярськими приладдями: папером (білим та кольоровим) форматом А-4, блокнотом А-3, фліп-чарт, маркерами, фломастерами, матеріалами для творчих занять (клей, пластилін, фарби, іграшки, ляльки та ін.) тощо.

3.2. Обладнання навчального психологічного кабінету. Робочі місця учнів (дітей) і практичного психолога (соціального педагога) обладнуються відповідно до вимог наукової організації праці, ергономіки, з дотриманням правил техніки безпеки. Вони обладнуються з урахуванням специфіки діяльності кабінету:

- психодіагностична робота, викладання навчальних курсів, психологічна просвіта учасників навчально-виховного процесу. Робочі місця учнів (дітей) – столи, які зручно переміщувати по кабінету. З шаф найбільш зручними є секції, що мають пересувні полицьки і напівполицьки;

- психологічні тренінги, практикуми, розвантаження, психотерапія. Приміщення устатковується 10-15 м'якими кріслами з високими підголовниками і вмонтованими в них гніздами для підключення індивідуальних навушників, килимом для підлоги, природно-декоративними елементами (рослини, акваріуми, фонтани) тощо.

Навчальний психологічний кабінет багатопрофільного використання може обладнуватись і іншим устаткуванням, виходячи із специфіки діяльності та функціонального призначення.

3.3. Психологічний кабінет оснащується комплектами підручників по класам (групам), навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій, затверджених навчальних програм, фахових періодичних видань (журнали “Практична психологія та соціальна робота”, “Журнал для батьків”, “Обдарована дитина” та ін.), тестових методик, бланків, допоміжних матеріалів.

3.4. Облік товарно-матеріальних цінностей психологічного кабінету навчальних закладів здійснюється в установленому порядку.

4. Матеріали та документація кабінету

Матеріали та документація психологічного кабінету розділяється за категоріями:

1. Нормативно-правова.
2. Навчально-методична.
3. Довідково-інформаційна.
4. Обліково-статистична.
5. Для службового використання.

4.1. До нормативно-правових документів належать: закони

України, постанови Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, накази, розпорядження, Положення Міністерства освіти і науки України, управлінь (відділів) освіти і науки місцевих державних адміністрацій щодо діяльності психологічної служби системи освіти України.

4.2. До навчально-методичних матеріалів належать: підручники, навчально-методичні посібники, збірники методичних рекомендацій, навчальні програми (плани), фахові періодичні видання тощо.

4.3. До довідково-інформаційних матеріалів належать: матеріали науково-практичних конференцій, семінарів, нарад, тематичні проспекти (буклети), доповіді, виступи на педрадах, навчально-тематичні плани роботи з учнями (дітьми), педагогічними працівниками, батьками тощо.

4.4. До обліково-статистичних документів належать: облік товарно-матеріальних цінностей психологічного кабінету, плани роботи практичного психолога (соціального педагога) на рік (місяць), форми статистичної звітності встановленого зразка тощо.

4.5. До матеріалів для службового використання належать: індивідуальні картки психолого-педагогічного діагностування, журнали індивідуальних консультацій, протоколи корекційно-відновлювальної та розвивальної роботи, матеріали психолого-педагогічних консиліумів, тексти (ключі) тестових методик, опитувальники, анкети, бланки відповідей тощо.

Доступ до обліково-статистичних документів та документів для службового використання регулюється завідуючим психологічним кабінетом відповідно до положень Етичного кодексу психолога (за винятком офіційних звернень правоохоронних і судових органів).

Крім того, в психологічному кабінеті має бути наступна інформація:

- список телефонів (адреси) місцевих спеціалізованих центрів, служб, консультацій медико-психологічного профілю;
- телефони (адреси) районного (міського), обласного центрів практичної психології і соціальної роботи (методистів-психологів).

5. Завідування психологічним кабінетом

5.1. Завідування психологічним кабінетом покладається керівником

навчального закладу на практичного психолога (соціального педагога).

5.2. Завідуючий кабінетом несе відповідальність за зміст роботи психологічного кабінету, планування діяльності та ведення документації, зберігання та правильне використання обладнання та інших матеріальних цінностей.

5.3. До обов'язків завідуючого психологічним кабінетом входить: систематичне поповнення та удосконалення навчально-матеріальної бази кабінету, забезпечення роботи технічних засобів, дотримання правил санітарії та гігієни, протипожежної безпеки і поводження з електричними приладами.

5.4. За завідкування психологічним кабінетом здійснюється доплата згідно з законодавством України.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Н А К А З

20 квітня 2001 р

№ 330

**Про затвердження Положення
про експертизу психологічного і соціологічного
інструментарію, що застосовується в навчальних
зкладах Міністерства освіти і науки України**

Відповідно до Положення про психологічну службу системи освіти України (наказ Міністерства освіти України від 03.05.99 р. №127, зареєстровано у Міністерстві юстиції України 30.12.99 р. за №922\4215), Типового положення про центри практичної психології і соціальної роботи (наказ Міністерства освіти і науки України від 14.08.2000 р. №385), Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000р. №522, зареєстровано у Міністерстві юстиції України 26.12.2000р. за номером №946\5167) та з метою забезпечення експертизи психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладах системи загальної середньої освіти

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України (додається).

2. Директору Інституту психології ім. Г.С. Костюка Академії педагогічних наук України (Максименко С.Д., за згодою), директору Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи (Панок В.Г.) до 30.12.2001 р. розробити критерії експертизи психологічного і соціологічного інструментарію.

3. Департаменту розвитку дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти (Романенко В.П.) спільно з Українським НМЦ практичної психології і соціальної роботи (Панок В.Г.) до 30.12.2004 року здійснити ревізію всього діагностичного, корекційного та психотерапевтичного інструментарію, що застосовуються фахівцями психологічної служби системи освіти.

4. Міністру освіти Автономної Республіки Крим, начальникам управлінь освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій:

вжити організаційних заходів щодо здійснення експертизи діагностичних методик, психокорекційних, психотерапевтичних та реабілітаційних технік і технологій, соціологічних та соціально-психологічних опитувальників;

не допускати проведення тренінгів, обстежень та опитувань всіх учасників навчально-виховного процесу представниками сторонніх організацій без попередньої експертизи згідно з цим Положенням;

здійснювати експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах сторонніми організаціями, на умовах госпрозрахунку.

5. Контроль за виконанням даного наказу покласти на заступника міністра Огнев'юка В.О.

Міністр

В.Г. Кремень

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказ Міністерства
освіти і науки України
від 20.04 2001 р. №330

ПОЛОЖЕННЯ
про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію,
що застосовується в навчальних закладах
Міністерства освіти і науки України

1. Загальні положення

1.1. Дане Положення визначає загальні завдання і основні організаційні засади здійснення експертизи психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України.

1.2. Експертизу психологічного і соціологічного інструментарію мають право здійснювати Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, республіканський (Автономна Республіка Крим), обласні, Київський та Севастопольський міські, районні (міські) центри практичної психології і соціальної роботи (далі – Центри) та методисти, які відповідають за психологічну службу, (далі – методисти).

1.3. Мета діяльності Центрів у даному напрямку полягає у забезпеченні експертизи, діагностичних методик, психокорекційних, психотерапевтичних та реабілітаційних технік і технологій, соціологічних та соціально-психологічних опитувальників, що застосовуються в дошкільних, усіх типах загальноосвітніх та інших навчальних закладах системи загальної середньої освіти.

1.4. При проведенні експертизи Центри керуються законодавчими та нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України, а також цим Положенням та затвердженими у встановленому порядку критеріями експертизи.

1.5. Контроль за діяльністю Центрів по проведенню експертизи покладається на Міністерство освіти і науки України, Міністерство освіти Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та на місцеві органи управління освітою.

2. Основні завдання і функції

2.1. Завданнями Центрів є:

- організація та здійснення експертизи діагностичних методик, психокорекційних, психотерапевтичних та реабілітаційних технік і технологій, що застосовуються у психологічному супроводі навчально-виховного процесу;
- підготовка висновків про можливість індивідуальних і групових обстежень дітей та учнів, учителів і батьків, проведення соціологічних та соціально-психологічних опитувань у навчальних закладах;
- визначення відповідності здійснення психологічної діяльності в навчальних закладах системи освіти державним вимогам.

2.2. Центри відповідно до покладених на них завдань:

- координують і здійснюють проведення експертизи матеріалів або діяльності психологічного змісту;
- складають календарні плани проведення експертизи та доводять їх до відома організацій (фізичних осіб), що отримують дозвіл на право здійснення психологічної діяльності;
- за наслідками експертизи надають дозвіл на здійснення психологічної діяльності;
- розглядають апеляції за фактами порушення процедури проведення експертизи;
- готують у межах своєї компетенції пропозиції та зауваження з питань процедури психологічної експертизи;
- надають консультативні послуги і здійснюють методичне супроводження матеріалів експертизи;
- сприяють розвитку міжнародного, міжгалузевого обміну інформацією та досвідом у психологічній сфері;
- інформують громадськість та зацікавлені організації про результати експертизи.

3. Компетенція, права та обов'язки

3.1. До компетенції Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи відноситься:

- експертиза психодіагностичних методик;
- сертифікація психокорекційних, психотерапевтичних і психотренінгових методик, методів та технологій;
- експертиза авторського або вдосконаленого класичного інструментарію;
- експертиза і надання дозволу на проведення соціологічних та соціально-психологічних досліджень щодо стану освіти в Україні в цілому, або окремої її області;
- рецензування психологічних, психолого-педагогічних новацій, які

проводяться у масштабах України, відповідного регіону чи області;

- рецензування навчально-методичних матеріалів соціально-психологічного змісту, розрахованих для практичних психологів, соціальних педагогів, вихователів, учителів, батьків;

- розгляд діагностично складних і конфліктних випадків на підставі документів, поданих обласними Центрами, навчальними закладами, організаціями, фізичними особами (висновок Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи є остаточним);

- надання консультативної, організаційної і методичної допомоги обласним Центрам;

- організація підвищення кваліфікації спеціалістів та експертів обласних Центрів.

3.2. До компетенції республіканського (Автономна Республіка Крим), обласних, Київського та Севастопольського міських Центрів відноситься:

- експертиза психодіагностичних методик;

- експертиза і надання дозволу на проведення соціологічних та соціально-психологічних досліджень, результати яких будуть поширюватись на район (місто), або декілька районів області;

- рецензування психологічних, психолого-педагогічних новацій, які проводяться у масштабах району (міста), або декількох районів області;

- рецензування навчально-методичних матеріалів соціально-психологічного змісту, розрахованих на усіх учасників навчально-виховного процесу, які поширюються на район (місто), або декілька районів області;

- розгляд конфліктних випадків на підставі документів, поданих районними (міськими) центрами практичної психології і соціальної роботи (методистами), навчальними закладами, організаціями, фізичними особами.

3.3 До компетенції районних (міських) Центрів (методистів) відноситься:

- експертиза і надання дозволу на проведення соціологічних та соціально-психологічних досліджень, результати яких будуть поширюватись на один або декілька навчальних закладів;

- рецензування психологічних, психолого-педагогічних новацій, які проводяться у масштабах одного або декількох навчальних закладів;

- рецензування навчально-методичних матеріалів соціально-психологічного змісту, розрахованих на усіх учасників навчально-виховного процесу, які поширюються на один або декілька навчальних закладів.

- розгляд конфліктних випадків на підставі документів, поданих практичними психологами (соціальними педагогами), навчальними закладами, організаціями, фізичними особами.

3.4. Центри мають право:

- залучати в установленому порядку фахівців у якості експертів до розгляду питань, що належать до їх компетенції, а також до проведення консультацій та експертизи;

- повертати матеріали на доопрацювання;

- запрошувати на свої засідання відповідальних працівників міністерств,

відомств, підприємств, наукових установ, керівників і спеціалістів навчальних закладів освіти та їх підрозділів;

- отримувати під час проведення експертизи документацію, іншу інформацію щодо психологічної діяльності юридичних і фізичних осіб;

- приймати рішення щодо призупинення дії дозволу або його анулювання у разі невиконання або порушення організацією (особою) умов впровадження психологічної діяльності, подання недостовірної інформації тощо.

- проводити комплексну психологічну експертизу по запиту державних та громадських установ, зокрема, правоохоронних, судових органів та адвокатури стосовно фактів заподіяння морально-психологічної шкоди юридичним та фізичним особам і оцінки розмірів такої шкоди;

- надавати науково-інформаційну та методичну допомогу психологам, що працюють в інших галузях;

- проводити консультації, навчальні семінари, тренінги тощо;

- надавати платні психологічні послуги.

3.5. Центри зобов'язані:

- забезпечити об'єктивність і достовірність результатів психологічної експертизи;

- належним чином оформляти документи з експертизи, забезпечити їх розгляд у встановлені терміни;

- виконувати роботу компетентно, дотримуючись вимог діючого законодавства, відповідних нормативно-правових актів та даного Положення;

- дотримуватись конфіденційності процесу експертизи та одержаної при цьому інформації стосовно діяльності навчального закладу (організації);

- повідомляти вищестоящі організації про всі істотні перешкоди, що мали місце при проведенні психологічної експертизи.

3.6. Експерти повинні володіти необхідними знаннями та навичками з таких питань:

- державних вимог (стандартів) у галузі практичної психології і соціальної роботи, інших нормативно-правових актів, на відповідність яким проводиться експертиза;

- порядку і змісту роботи на різних етапах психологічної експертизи;

- формування матеріалів психологічної експертизи, підготовки обґрунтованих висновків і підсумкових документів експертизи.

4. Рішення Центрів

4.1. Засідання Центрів з питань психологічної експертизи проводяться за потребою, але не рідше, ніж один раз на півроку.

4.2. Засідання проводяться під керівництвом директорів (завідуючих) Центрів (методистів) і набувають чинності, якщо у них взяло участь не менше половини їх складу.

4.3. Рішення засідань Центрів приймаються відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх.

4.4. Рішення Центрів оформляються протоколами, які зберігаються на правах архівних документів, за підписом директорів (завідуючих) та

відповідальних секретарів.

4.5. Навчальні заклади освіти (організації, фізичні особи) за результатами експертизи отримують у встановленому порядку рішення Центрів (додаток 1) або відповідні сертифікати на право здійснення психологічної діяльності (додаток 2) терміном від 3 до 5 років.

4.6. Рішення Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи є обов'язковим для виконання усіма ланками психологічної служби системи освіти України.

4.7. Рішення республіканського (Автономна Республіка Крим), обласних, Київського та Севастопольського міських Центрів (у межах своєї компетенції) є обов'язковим для виконання районними (міськими) Центрами (методистами).

4.8. Рішення районних (міських) Центрів, методистів (у межах своєї компетенції) є обов'язковими для виконання практичними психологами та соціальними педагогами дошкільних, усіх типів загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти

5. Фінансово-господарська діяльність

5.1. Відшкодування витрат, пов'язаних з проведенням психологічної експертизи, здійснюється на підставі договору (додаток 3) з навчальними закладами освіти (організаціями, особами), на вимогу яких проводиться експертиза, за попередньо складеними кошторисами (додаток 4).

Кошти за проведення психологічної експертизи перераховуються на окремий рахунок центрів практичної психології і соціальної роботи на умовах попередньої оплати.

5.2. Терміни роботи експертних груп на місцях визначаються календарним планом проведення експертизи (додаток 5), але не більше 5-ти робочих днів.

5.3. За особами, які залучаються до роботи у якості експертів, на час проведення психологічної експертизи зберігається середня заробітна плата за основним місцем роботи.

5.4. Директори (завідуючі) Центрів, методисти за рахунок коштів, отриманих за проведення психологічної експертизи, а також добровільних внесків юридичних та фізичних осіб, можуть встановлювати заохочувальні виплати для осіб, які залучаються до роботи у експертних групах.

Директор Українського НМЦ
практичної психології і соціальної роботи

В.Г. Панок

Додаток 1
до Положення про експертизу
інструментарію психологічної
служби системи освіти України

Міністерство освіти і науки України
(Управління освіти _____ обласної державної адміністрації)

РІШЕННЯ

Українського науково-методичного (регіонального)
центру практичної психології і соціальної роботи
від “ ___ ” _____ 200_ р., протокол № _____

Директор центру

_____ (підпис)

_____ (прізвище, і., п\б)

Секретар

_____ (підпис)

_____ (прізвище, і., п\б)

М.П.

Додаток 2
до Положення про експертизу
інструментарію психологічної
служби системи освіти України

Міністерство освіти і науки України
(Управління освіти _____ обласної державної адміністрації)

СЕРТИФІКАТ

Український науково-методичний (регіональний) центр практичної психології і соціальної роботи надає дозвіл

_____ (назва навчального закладу, організації, прізвище, і., п\б фізичної особи)
на здійснення наступної психологічної діяльності:

Діяльність поширюється на: _____
(територія, навчальні заклади тощо)

Сертифікат діє до “ ___ ” _____ 200_ р.

Протокол № _____ від “ ___ ” _____ 200_ р.

Директор центру _____

(підпис)

(прізвище, і., п\б)

Секретар _____

(підпис)

(прізвище, і., п\б)

М.П.

Додаток 3
до Положення про експертизу
інструментарію психологічної
служби системи освіти України

ДОГОВІР № ____

від “ ____ ” _____ 200_р.

на проведення психологічної експертизи

Український науково-методичний (регіональний) центр практичної психології і соціальної роботи (у подальшому - Виконавець) в особі директора центру _____

(прізвище, і., п\б)

який діє на підставі Положення, з одного боку, і

_____ (назва навчального закладу, організації, прізвище, і., п\б фізичної особи)

(у подальшому – Замовник) в особі _____

(посада, прізвище, і., п\б)

який діє на підставі _____, з другого боку,

уклали між собою договір про наступне:

1. Предмет договору.

1.1. Замовник доручає, а Виконавець проводить психологічну експертизу

_____ (тематика експертизи)

1.2. Терміни виконання основних етапів експертизи визначаються календарним планом (додається), який є невід’ємною частиною цього договору.

2. Вартість робіт та порядок розрахунків.

2.1. За проведення психологічної експертизи згідно з договором Замовник перераховує Виконавцю відповідно до планової калькуляції кошторисної вартості робіт (додається), яка є невід’ємною частиною цього договору _____

(сума в грн.)

(з ПДВ _____, чи без ПДВ згідно з п. 3.2.9 ст. 3 Закону України “Про податок на додану вартість”).

2.2. Результатом завершеної роботи по експертизі психологічного і

соціологічного інструментарію є рішення або сертифікат Українського науково-методичного (регіонального) центру практичної психології і соціальної роботи.

3. Відповідальність сторін.

3.1. Умови даного договору мають однакову зобов'язувальну силу для сторін і можуть бути змінені за взаємною згодою.

3.2. Усі суперечки між сторонами розв'язуються згідно з чинним законодавством України.

4. Інші умови.

4.1. Договір набирає чинності з моменту підписання сторонами договору.

4.2. _____
_____

5. Юридичні адреси і банківські реквізити сторін.

Замовник: _____
_____

Виконавець: _____
_____

Договір складено у двох примірниках, що мають однакову юридичну силу, по одному для кожної із сторін.

6. Підписи сторін.

Виконавець:

_____

М.П.

Замовник:

_____

М.П.

Додаток 4
до Положення про експертизу
інструментарію психологічної
служби системи освіти України

ПЛАНОВА КАЛЬКУЛЯЦІЯ
кошторисної вартості робіт по експертизі

_____

(тематика експертизи)

_____

(назва навчального закладу, організації, прізвище, і., п\б фізичної особи)

№ п\п	Статті витрат	Сума (грн.)
1.	Фонд заробітної плати *	
2.	Нарахування на заробітну плату	
3.	Витрати на службові відрядження	

4.	Канцтовари та витратні матеріали	
5.	Послуги зв'язку	
6.	Інші витрати	
7.	ПДВ	
	Всього витрат:	

Виконавець:
Керівник

_____

Гол. бухгалтер

_____

М.П.

Замовник:
Керівник

_____

Гол. бухгалтер

_____

М.П.

Примітка: розрахунок заробітної плати експертів проводиться за третьою строчкою ставок погодинної оплати праці.

Додаток 5
до Положення про експертизу
інструментарію психологічної
служби системи освіти України

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН проведення психологічної експертизи

(тематика експертизи)

(назва навчального закладу, організації, прізвище, і., п\б фізичної особи)

№ п\п	Назва етапу психологічної експертизи	Термін виконання (початок-закінчення)	Розрахункова вартість робіт за етап
1.			
2.			
3.			
	Всього:		

Виконавець:

_____

М.П.

Замовник:

_____

М.П.

ЕТИЧНИЙ КОДЕКС ПСИХОЛОГА

На I Установчому з'їзді Товариства психологів України 20 грудня 1990 року в м. Києві прийнято Етичний кодекс психолога. Цей нормативний акт є гарантом високопрофесійної, гуманної, високоморальної діяльності психологів України, здійснюваної залежно від спеціалізації та сфери інтересів.

Даний Кодекс являє собою сукупність етичних норм, правил поведінки, що склалися у психологічному співтоваристві й регулюють його життєдіяльність. Об'єктом досліджень і впливу психологів є внутрішній світ особистості, тому їхні контакти з іншими людьми повинні бути теплими, доброзичливими, цілющими.

Етичний кодекс сприяє більш успішному здійсненню психологами своєї професійної діяльності. Зокрема, шкільним і вузівським психологам допомагає у підвищенні ефективності навчання і виховання учнів та студентів; психологам у галузі охорони здоров'я – у виконанні функцій, пов'язаних з профілактикою захворювань, лікуванням, реабілітацією пацієнтів; психологам у сфері державного управління – у психологічному забезпеченні загального і галузевого управління.

Заснована Товариством психологів України Комісія з етики провидить роботу, спрямовану на правильне тлумачення психологами Етичного кодексу, здійснює контроль за його додержанням, забезпечує формування у психологів сприйняття цього Кодексу як зобов'язання перед громадськістю, як одного з важливих актів чинного законодавства.

I. Відповідальність

1.1. Психологи несуть особисту відповідальність за свою роботу.

1.2. Психологи зобов'язані всіляко запобігати і не допускати антигуманних наслідків у своїй професійній діяльності.

1.3. Психологи повинні утримуватись від будь-яких дій чи заяв, що загрожують недоторканності особи; не мають права використовувати свої знання і становище з метою приниження людської гідності, пригнічування особистості або маніпулювання нею; несуть відповідальність за додержання пріоритету інтересів людини.

1.4. На психологів покладається відповідальність за надійність використовуваних методів та програмного забезпечення, валідність обробки даних досліджень, у тому числі і тих, які проводяться з використанням комп'ютерних технологій.

Психологи застосовують лише ті знання, якими вони володіють відповідно до своєї кваліфікації, повноважень і соціального статусу.

II. Компетентність

2.1. Психологи постійно поповнюють свої знання про нові наукові

досягнення в галузі їхньої діяльності, беруться за розв'язання тільки тих завдань, які належать до сфери їх компетенції. У разі неспроможності завдання психологи передають його іншому досвідченому фахівцеві або допомагають людині, яка звернулася за підтримкою, налагодити контакт з професіоналами, що можуть надати адекватну допомогу.

2.2. Психологи не застосовують методів і процедур, не апробованих центральними органами Товариства психологів України. У тих випадках, коли психологічні методики лише проходять випробування (з дозволу контрольних органів Товариства), психологи, проводячи експеримент з обмеженим контингентом досліджуваних, попереджають їх про застосування неперевіраних методів і технічних пристроїв або про свій недостатній рівень оволодіння ними.

2.3. Психолог публікує під своїм ім'ям лише ту працю, яка повністю виконана ним самим або містить істотний власний внесок; недопустима публікація з метою особистої, матеріальної вигоди недостатньо підготовлених праць, невалідизованих методик, а психолог не може виконувати практичної роботи, не маючи належної кваліфікації та досвіду.

2.4. Психолог прагне до адекватних знань про свої індивідуальні якості та особливості і визначення меж власних професійних можливостей. Особистісні психологічні проблеми (які негативно впливають на якість виконання обов'язків) можуть бути показником професійної непридатності і мають якомога швидше коригуватись та розв'язуватись психологом.

III. Захист інтересів клієнта

3.1. Психологи суворо додержуються принципу добровільної участі клієнта в обстеженнях. Під час роботи з дітьми, пацієнтами з тяжкими психічними розладами (тобто в крайніх випадках) допускаються відхилення від принципу добровільності, але в межах законодавчих норм; обов'язком психолога є намагання налагодити з клієнтом співробітництва. Психологи утримуються від непотрібних лікувань клієнта.

3.2. Психологи, вступаючи у контакт з особами, для яких він є обов'язково-примусовим (наприклад, у разі проведення психологічної експертизи), не мають права змушувати клієнта повідомляти відомості поза його волею, не можуть вживати примусових заходів для одержання даних, крім випадків, коли така інформація сприятиме безпеці навколишніх або самого клієнта.

3.3. Психологи не беруть участі в діях, спрямованих проти свободи особи. Вони не мають права змушувати клієнта розповідати про свою життєву філософію, політичні, релігійні чи етичні переконання, не повинні вимагати відмовитися від них.

3.4. Психологи беруть на себе професійну відповідальність за кваліфіковане обстеження, консультування, лікування. Вони домовляються по терміни завершення своєї діяльності або доцільність направлення клієнта до іншого компетентного спеціаліста. Відповідальність з психолога знімається, якщо він упевнився, що інший спеціаліст узяв відповідальність за клієнта не себе.

3.5. Психологи не мають матеріальних або особистих привілеїв, не можуть використовувати свої знання і становище, довірливе ставлення і залежність клієнта у власних корисливих інтересах. У тих випадках, коли послуги є платними, про фінансові умови домовляються заздалегідь; не встановлюється додаткова оплата за консультації і не береться плата з тих, кого психолог навчає або збирається екзаменувати. Якщо клієнт може отримати психологічну допомогу безкоштовно або меншим коштом в іншого фахівця, то психолог інформує про це клієнта.

3.6. Психолог уникає встановлення неофіційних взаємин з клієнтом, якщо це може стати на перешкоді проведенню діагностичної, консультаційної і корекційної роботи з ним. Між психологом і клієнтом не повинно бути статевої близькості у період, коли психолог несе відповідальність за нього.

3.7. Психолог має право вирішувати, на якому етапі консультування або лікування можна дати об'єктивний професійний висновок, а у випадках, коли він не може діяти в інтересах клієнта, роз'яснює йому і батькам (опікунам, піклувальникам) реальний стан справ.

3.8. Висновок за результатами проведеного обстеження чи лікування робить сам психолог, він не може перекладати це на інших. Психолог повинен чітко і однозначно формулювати висновок, так, щоб його можна було правильно зрозуміти і використати отримані дані на користь клієнта.

3.9. Психолог не робить висновків і не дає порад, не маючи достовірних знань про клієнта або ситуацію, в якій він перебуває. У звіті (висновку) психолога має міститися лише необхідна і водночас достатня, що відзначається цілковитою надійністю результатів, інформація для розв'язання поставленого завдання, вказуватися межі здійснених досліджень, характер виявлених симптомів – постійний чи тимчасовий.

3.10. Психолог у доступній формі повідомляє обстежуваному про поставлений діагноз і методи та засоби допомоги. При цьому він зобов'язаний обачливо і обережно висловлюватися щодо виявлених патологій у психічному стані клієнта. Психолог обов'язково попереджає про те, хто і для чого може використати ці дані; він не може приховувати від людини, які офіційні рішення можуть бути винесені на підставі висновку. Психолог уповноважений особисто запобігати некоректному і неетичному використанню результатів досліджень і повинен виконувати цей обов'язок незалежно від посадової субординації.

IV. Конфіденційність

4.1. Психолог зобов'язаний додержуватися конфіденційності у всьому, що стосується взаємин з клієнтом, його особистого життя і життєвих обставин. Виняток становлять випадки, коли виявлені симптоми є небезпечними для клієнта та інших людей. І психолог зобов'язаний поінформувати тих, хто може надати кваліфіковану допомогу.

Конфіденційності можна не додержуватись, якщо клієнт просить або погоджується, аби в його інтересах інформацію було передано іншій особі.

4.2. Психолог не збирає додаткових відомостей про обстежуваного без

його згоди і задовольняється лише тією інформацією, яка потрібна для виконання професійного завдання. Запис на магнітну стрічку і відеоплівку, фотографування і занесення інформації про клієнта до комп'ютерних банків даних здійснюється лише за згодою учасників.

4.3. Психолог зобов'язаний оберігати професійну таємницю, не поширювати відомостей, отриманих у процесі діагностичної і корекційної роботи, додержуватись анонімності клієнта (наприклад, під час навчання, в публікаціях). Для демонстрації і прослуховування будь-яких матеріалів потрібний письмовий дозвіл людини, за чією згодою вони були записані; на вимогу клієнта матеріали негайно знищуються.

4.4. Документація роботи психологів повинна вміщувати лише професійно необхідні матеріали. До цих матеріалів, пов'язаних з конфіденційним змістом діяльності психологів, має включатися доступ сторонніх осіб. У тих же випадках, коли психологи звертаються за допомогою до інших фахівців, потрібно спеціально ознайомити їх з питаннями, що стосуються умов і терміну зберігання таких матеріалів, а також обмежень у використанні інформації про клієнта і попередити про міру відповідальності за недодержання конфіденційності.

4.5. Якщо психолог не в змозі надалі виконувати свої функції, він з'ясовує, чи потрібно зберігати матеріали (також і інформацію, занесену до комп'ютера). В разі потреби психолог повинен передати виконання покладених на нього функцій іншому фахівцеві.

4.6. Психолог інформує клієнтів про правила додержання конфіденційності. Смерть або зникнення обстежуваного не звільняє психолога від необхідності зберігати професійну таємницю.

4.7. Психолог не передає методичних матеріалів особам, які не уповноважені здійснювати психологічну діяльність; не розкриває суті і призначення конкретної методики (за винятком доступних роз'яснень правоохоронним і судовим органам).

V. Етичні правила психологічних досліджень

5.1. Планування психологічних досліджень передбачає дотримання таких умов: визначення об'єкта дослідження; чітке й однозначне формулювання його мети і завдань; встановлення контингенту обстежуваних; прогнозування можливостей використання одержаних результатів (наприклад, оцінювання перспективи професійної успішності, формування спільного колективу, психологічного втручання тощо). Психолог самостійно вибирає методи роботи, керуючись при цьому вимогами максимальної ефективності та наукової обґрунтованості.

5.2. Психолог забезпечує цілковиту надійність результатів, відповідає за рішення, які приймають офіційні особи на основі його висновків та рекомендацій, запобігає можливим помилкам в діяльності непрофесіоналів, котрі допомагають у роботі, але не ознайомлені з вимогами, що стосуються обмежень у використанні інформації про досліджуваних. Психолог несе

відповідальність за правильне і доступне роз'яснення непрофесіоналам суті застосовуваних психологічних методів, а також за можливі антигуманні наслідки. Щодо психолога використовується принцип, аналогічний принципу презумпції невинності у судочинстві. Вина психолога в порушенні Етичного кодексу повинна бути доведена Комісією з етики Товариства психологів України.

5.3. Психолог зводить до мінімуму ризик ненавмисного негативного впливу на тих, хто бере участь в експерименті. Коли очікується, що дослідження або лікування може викликати у клієнта психогенну реакцію, психолог повинен отримати дозвіл на проведення роботи з ним Комісії з етики. Якщо умови експерименту потребують необізнаності досліджуваних з його суттю і результатами, психолог має пересвідчитися в тому, що це не завдасть шкоди жодному з учасників досліду. Такі відомості можуть бути розкриті після завершення експериментальної програми.

5.4. Психолог заздалегідь інформує клієнтів про право відмовитись від участі в дослідженні. Коли ж попри це вони дають згоду взяти участь у експерименті, психолог має переконатися в тому, що таке рішення прийняте незалежно від нього або інших осіб (наприклад, батьків, опікунів, піклувальників, які наполягають пройти обстеження).

VI. Кваліфікована пропаганда психології

6.1. Психологи інформують науковців, учителів, лікарів, широку громадськість про свою галузь діяльності на основі об'єктивних, точних даних таким чином, щоб не дискредитувати професію психолога і психологію як науково-практичний комплекс.

6.2. Психолог не виступає з публічними заявами для реклами або самореклами. Вміщуючи у засобах масової інформації оголошення про надання психологічних послуг населенню, повідомляє лише своє ім'я, адресу номер телефону, професійну кваліфікацію, науковий ступінь, галузь психології, години прийому. В рекламному проспекті не може йтися про суми гонорару, не додаються гарантії, не перелічуються здобутки і успішні випадки лікування, консультування, експертизи. Оголошення мають містити інформацію про мету курсів, а не обіцянки стосовно досягнення специфічних результатів. Психолог повинен брати професійну участь у навчальних програмах для населення, однак він має право робити це лише за умови, якщо вони виключають сумнівні методи і неефективні процедури.

6.3. Поради психолога у засобах масової інформації мають подаватися в узагальненій формі, без посилянь на конкретні факти і ситуації, щоб не допустити розголошення конфіденційної інформації. Усні виступи, друковані матеріали, аудіовізуальна та інші публікації, в яких наводяться з ілюстративною метою клінічні випадки, повинні виключати ідентифікування особи, групи чи організації. Методики публікуються лише у формі, яка дає змогу зберегти їх валідність та надійність.

VII. Професійна кооперація

7.1. Психолог, ведучи професійну дискусію, не повинен дискредитувати колег або представників інших професій, які використовують ті самі або інші наукові методи, він має виявляти повагу до наукових шкіл і напрямів. Психолог цінує професійну компетентність, високу культуру та ерудицію, відповідальне ставлення до справи колег та представників інших професій. Якщо ж психолог виявить ненауковість чи неетичність у професійній діяльності колеги, він повинен сприяти виправленню ситуації. У разі неуспіху цих зусиль психолог може виступити з об'єктивною, аргументованою критикою роботи колеги у психологічному співтоваристві. У тих же випадках, коли критика на адресу члена Товариства виявляється суб'єктивною, упередженою, він має право звернутися до Комісії з етики, висновок якої може використати для спростування несправедливих оцінок чи критики.

7.2. Психолог не може застосовувати маніпулятивні методи для здобуття прихильності і привернення на свій бік клієнтури, не повинен намагатися стати монополістом у своїй галузі. Про досягнуті результати в теоретичній і практичній психології він зобов'язаний інформувати психологічну громадськість, ділитися набутим під час своєї професійної діяльності досвідом.

7.3. Розв'язуючи конкретні завдання обстеження, консультування і лікування людей, психолог вирішує, чи може він використати знання, технічні й адміністративні можливості інших фахівців на благо клієнта та за згодою клієнта вступити в контакт з ними, зокрема особами, які лікують або лікували його раніше. Психолог бере відповідальність за клієнта, лише переконавшись, що той не має клієнтурних стосунків з іншими психологами.

7.4. Психолог забезпечує персонал адекватною інформацією про клієнтів, які користуються його послугами, передає у розпорядження колег тільки надійні й валідизовані психологічні методи, технічний інструментарій і відкриття. Всі професійні взаємовідносини будуються на основі Закону про авторські права.

7.5. У вирішенні спірних питань психолог керується положенням даного Етичного кодексу. Арбітром може бути Комісія з етики товариства психологів України.

7.6. За порушення чинного законодавства, Статуту Товариства психологів та Етичного кодексу на психолога можуть бути накладені Комісією з етики такі стягнення:

- попередження;
- догана;
- виключення з членів Товариства.

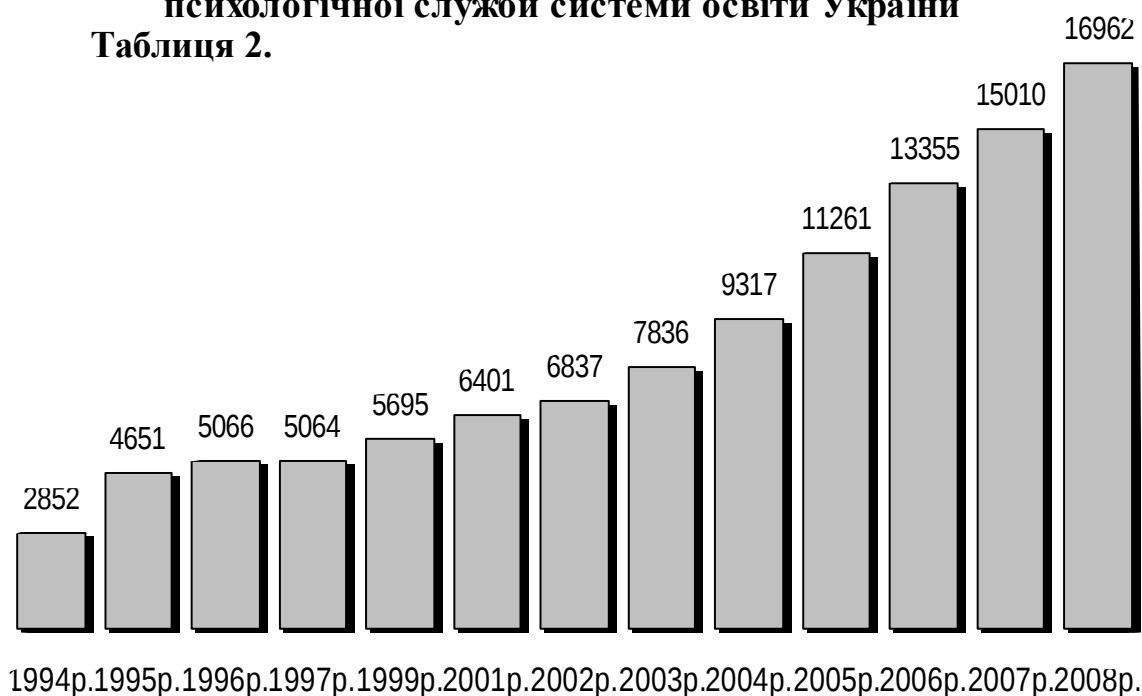
У разі виявлення порушень психологами, які не є членами Товариства, Комісія з етики звертається до інших громадських організацій чи державних установ з тим, щоб вони вжили необхідних заходів до винного.

7.7. Рішення Комісії з етики може бути скасоване Президією або З'їздом Товариства психологів.

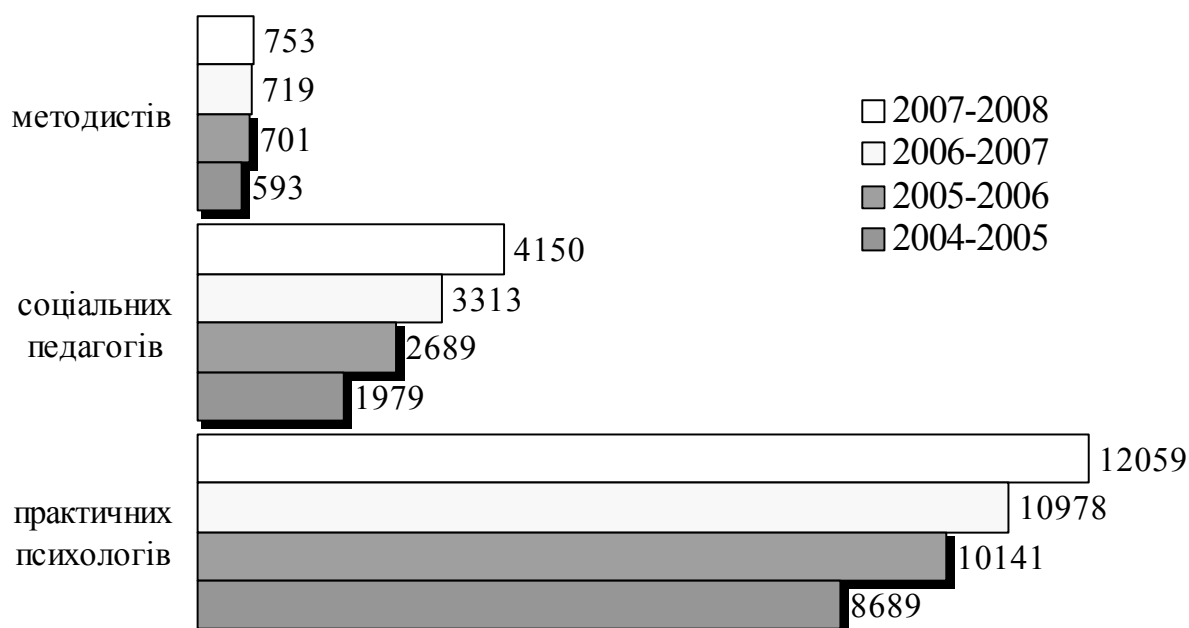
**Показники психологічної служби системи освіти України.
Розвиток психологічної служби системи освіти України за підсумками
2007 – 2008 навчального року**

Таблиця 1.
Динаміка чисельності фахівців
психологічної служби системи освіти України

Таблиця 2.

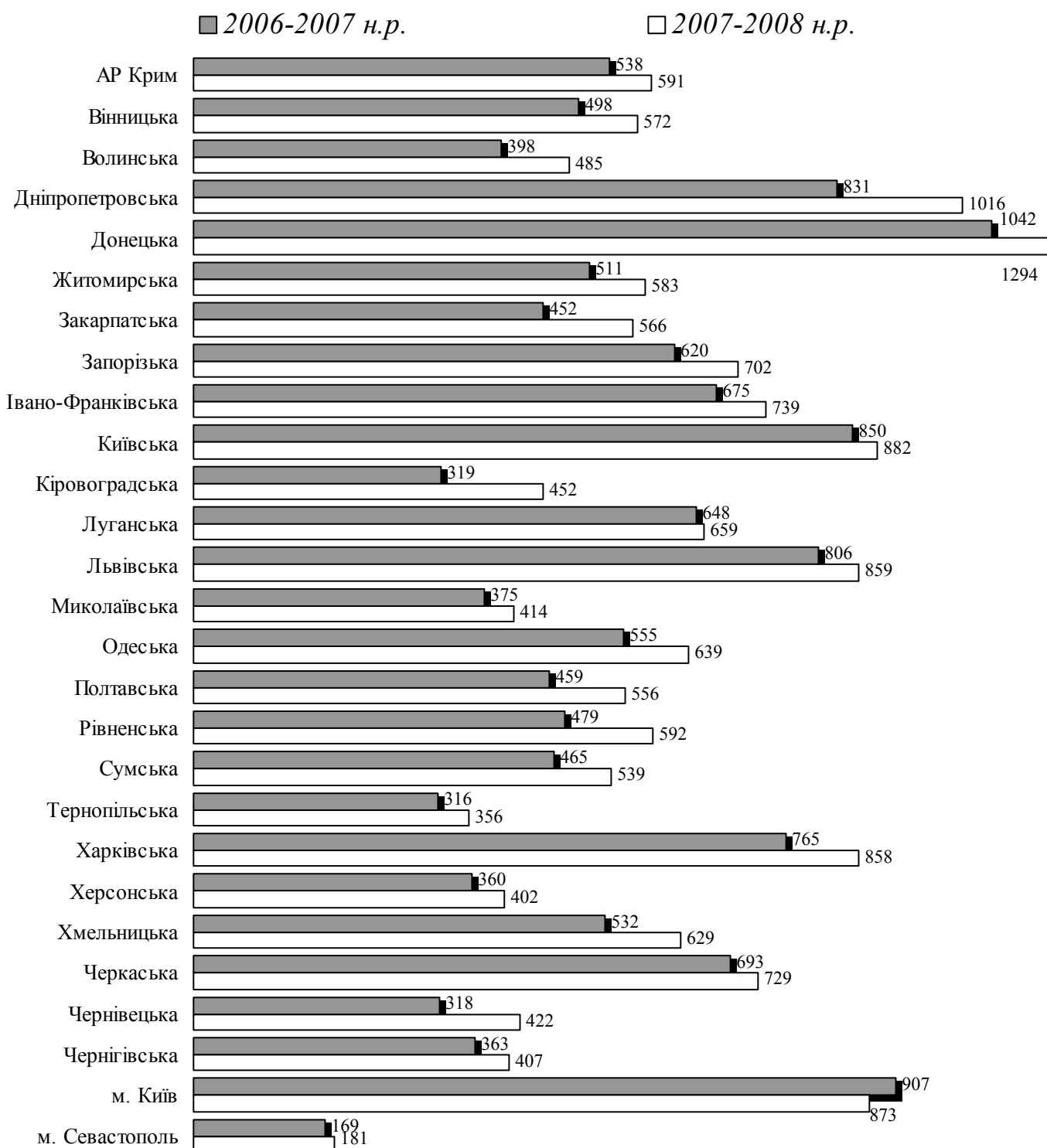

Розвиток психологічної служби системи освіти України
за посадами фахівців

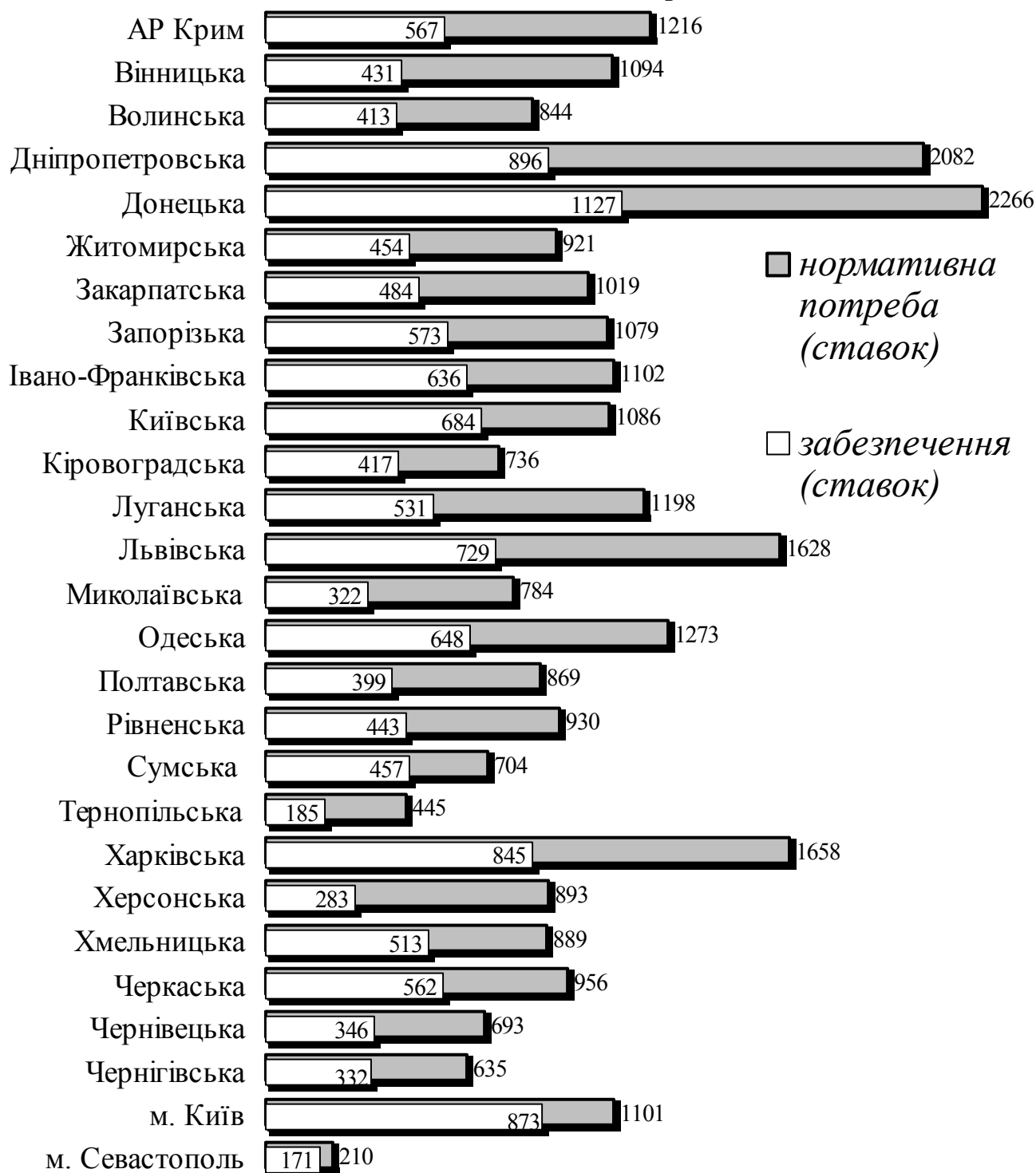
Таблиця 3.

Розвиток психологічної служби системи освіти у регіонах
(кількість фахівців у порівнянні з минулим навчальним роком)

Таблиця 4.

**Забезпечення фахівцями психологічної служби
відповідно до нормативів чисельності по регіонах
на кінець 2007-2008 н.р.**

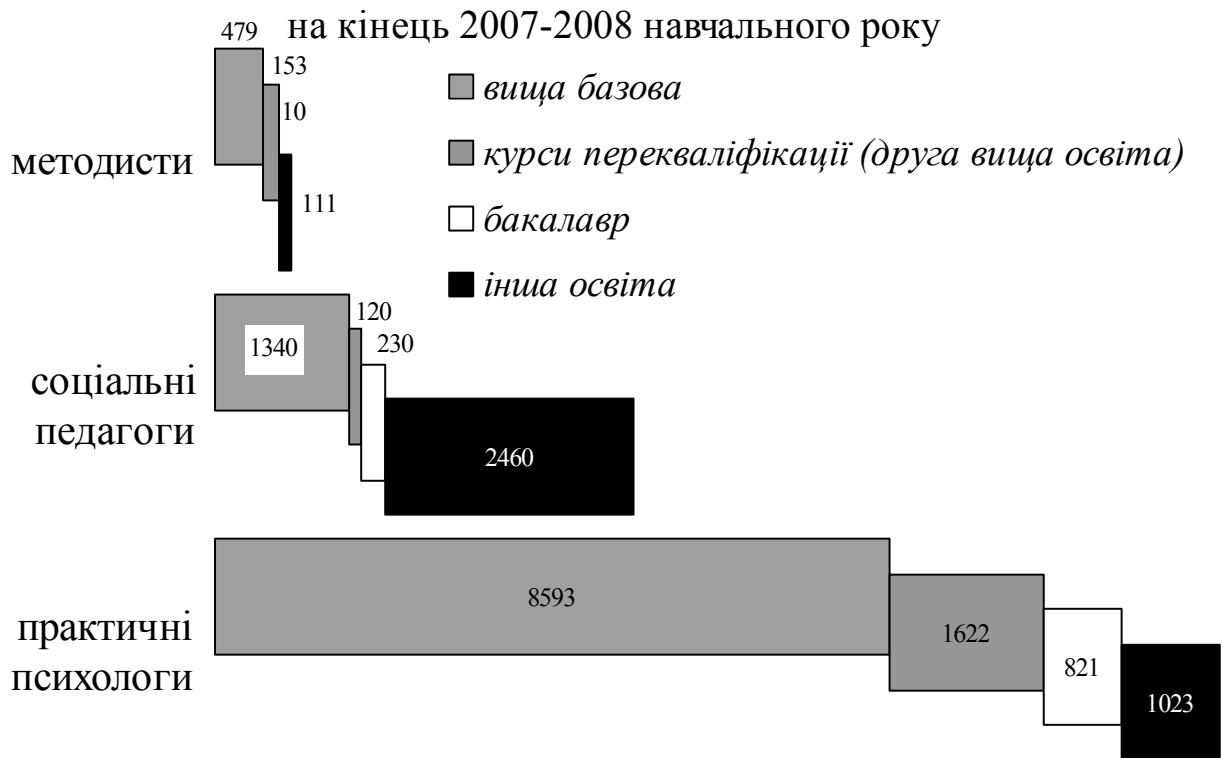

* Розрахунок потреби у фахівцях психологічної служби здійснено на основі даних про кількість різних типів навчальних закладів, поданих Кримським республіканським, обласними, Київським та Севастопольським міськими центрами практичної психології і соціальної роботи

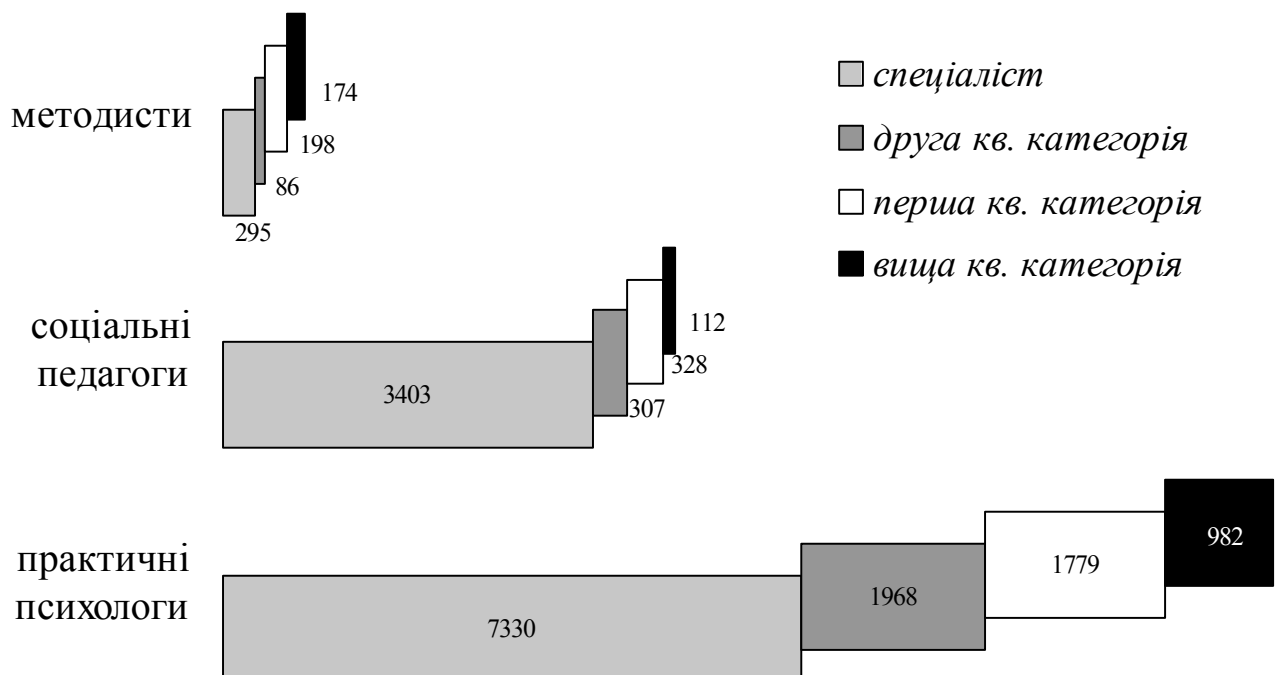

Таблиця 5.

Освітній рівень фахівців психологічної служби

Таблиця 6.

Шановний студенте!

Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи проводить дослідження, метою якого є вивчення потреби у створенні психологічної служби ВНЗ.

Просимо Вас відповісти на наведені нижче запитання. Анкетування проводиться анонімно: вказувати своє прізвище та групу не потрібно.

Наперед вдячні за відверті і точні відповіді!

ВНЗ _____

Факультет _____

Спеціальність _____

Курс _____

Стать _____

Вік _____

1. Які з наведених нижче проблем є для Вас найбільш актуальними?

(Оцініть за 10- бальною шкалою – 0 – проблема відсутня, 10 – проблема є найбільш актуальною)

№	Проблема	Оцінка
1	взаємини у батьківській сім'ї	
2	взаємини у власній сім'ї (якщо є)	
3	спілкування із друзями (поза межами навчального закладу)	
4	адаптація до навчання у ВНЗ	
5	спілкування у студентській групі	
6	взаємодія з викладачами	
7	взаємодія з адміністрацією ВНЗ (деканат, методисти)	
8	змістовний аспект навчання (опанування навчальним матеріалом тощо)	
9	організаційний аспект навчання (самоконтроль, навантаження, розклад, самостійні заняття, робота в бібліотеці тощо)	
10	спілкування з особами протилежної статі	
11	інтимне життя	
12	проблеми побутового характеру	
13	проблеми фінансового характеру	
14	соціальна і побутова адаптація у великому місті	
15	проблеми здоров'я	

Інші проблеми – допишіть

№	Проблема	Оцінка
1		
2		
3		
4		
5		

2. Як Ви вирішуєте такі проблеми ? (Оцініть за 10 баловою шкалою):

1	звертаюся за допомогою до друзів	
2	звертаюся за допомогою до батьків	
3	звертаюся за допомогою до викладачів	
4	звертаюся за допомогою до адміністрації ВНЗ	
5	звертаюся за допомогою до куратора	
6	намагаюся вирішити проблему самостійно	
7	не вирішую зовсім	
8	намагаюся відволіктися від розв'язання проблеми (розваги, застілля, ...)	
9	намагаюся знайти шляхи вирішення проблеми за допомогою літератури, Інтернету тощо	
10	звертаюся за допомогою до фахівця-психолога	

3. Які з наведених нижче проблем є найбільш типовими для Ваших однокурсників? (Оцініть за 10- баловою шкалою – 0 – проблема відсутня, 10 – проблема є найбільш актуальною)

№	Проблема	Оцінка
1	взаємини у батьківській сім'ї	
2	взаємини у власній сім'ї (якщо є)	
3	спілкування із друзями (поза межами навчального закладу)	
4	адаптація до навчання у ВНЗ	
5	спілкування у студентській групі	
6	взаємодія з викладачами	
7	взаємодія з адміністрацією ВНЗ (деканат, методисти)	
8	змістовний аспект навчання (опанування навчальним матеріалом тощо)	
9	організаційний аспект навчання (самоконтроль, навантаження, розклад, самостійні заняття, робота в бібліотеці тощо)	
10	спілкування з особами протилежної статі	
11	інтимне життя	
12	проблеми побутового характеру	
13	проблеми фінансового характеру	
14	соціальна і побутова адаптація у великому місті	
15	проблеми здоров'я	

Іни проблеми – допишіть

№	Проблема	Оцінка
1		
2		
3		
4		
5		

4. Наскільки поширені, на Ваш погляд, у студентському середовищі такі явища як: (Оцініть за 10- баловою шкалою)

1	Регулярне вживання слабоалкогольних напоїв	
2	Регулярне вживання міцних алкогольних напоїв	
3	Вживання наркотичних речовин	
4	Прояви расової та національної нетерпимості	

5	Ігрова залежність (комп'ютерні ігри, ігрові автомати, казино)	
6	Інтернет-залежність	
7	Суїцидальна поведінка	
8	Фізичне насильство	
9	Сексуальне насильство	
10	Психологічне насильство (образи, приниження)	
11	Фінансова залежність (борги, маніпулювання іншим за допомогою грошей тощо)	

5. Чи вважаєте Ви за потрібне створення психологічної служби у ВНЗ?

(Підкресліть)

Так

Ні

Важко відповісти

6. Які форми роботи психологів зі студентами є для Вас найбільш бажаними?

(Оцініть за 10 бальною шкалою):

№	Форми роботи	Оцінка
1	Індивідуальні консультації	
2	Практикуми	
3	Лекції	
4	Семінари	
5	Конференції	
6	Кругли столи	
7	Тематичні заходи	
8	Тренінги	
9	Ділові ігри	
Інше....		
1		
2		
3		
4		
5		

7. Що Ви б могли порекомендувати при створенні психологічної служби у вашому навчальному закладі?

Дякуємо за участь в анкетуванні!

Методичний посібник

Панок В.Г., Острова В.Д.

**ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
(організаційно-методичні аспекти)**

Головний редактор: Головченко С.В.

Підписано до друку 01.12.09. Формат 60x84/16
Друк офсетний. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 7,18. Обл.-вид. арк.. 10,36
Наклад: 1000 прим.

Видавець і виготовлювач:

Видавництво «Освіта України»

Свідоцтво

Про внесення до Державного реєстру видавців
ДК № 1957 від 27.09.2004 р.

Тел./факс: (044) 411-43-97, 228-81-29, 237-59-92

e-mail: osvita2005@ukr.net

www.rambook.ru

www.urss.ru